

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής και η σημασία του ρόλου του στην κοινοβουλευτική δημοκρατία. Αρχικά παρουσιάζεται η δομή του οργάνου της Βουλής και ερευνάται ο νομικός, οργανωτικός και λειτουργικός της ρόλος στο πολίτευμα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας στην Ελλάδα καθώς και σε χώρες του εξωτερικού. Αναλύεται συγκεκριμένα ο τρόπος εκλογής των μελών που συνιστούν τη Βουλή, καθώς και οι αρμοδιότητες και η νομική θέση τους. Επίσης εξετάζονται τα κοινοβουλευτικά συστήματα ξένων χωρών και επισημαίνονται οι διαφορές τους από το ελληνικό κοινοβουλευτικό σύστημα. Η έρευνα επικεντρώνεται στη διάλυση της Βουλής, όπου επιχειρείται βιβλιογραφική ανασκόπηση στην ιστορία του θεσμού όσον αφορά την συνταγματική ρύθμισή του αλλά και την πρακτική εφαρμογή του στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες. Ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής διαχωρίζεται σε κατηγορίες, ανάλογα με τις περιστάσεις υπό τις οποίες εξασκείται, όπως ορίζεται από τον συνταγματικό νομοθέτη. Οι κατηγορίες αυτές είναι η προεδρική διάλυση, η κυβερνητική διάλυση, η υποχρεωτική διάλυση και η διάλυση λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στην θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας σε κάθε περίπτωση, καθώς διαθέτει τον κύριο ρόλο στο εκτελεστικό μέρος του θεσμού κατά το μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας του, καθώς και την κύρια αρμοδιότητα και ευθύνη για την διεξαγωγή του θεσμού.

ABSTRACT

The present study examines the institution of the dissolution of the Parliament and the importance of its role in the parliamentary republic. Initially, the research examines the structure of the Parliament and its legal, organizational and functional role in the constitution of representative democracy in Greece and in other countries. Specifically, the manner of election of the members constituting the Parliament is examined, as well as their responsibilities and legal status. Parliamentary systems of foreign countries are also discussed and their differences from the greek parliamentary system are highlighted. The research focuses on the dissolution of the Parliament, where a bibliographic retrospect in history is attempted, in terms of constitutional regulation and practice in Greece and other countries. The institution of the dissolution of the Parliament is divided into categories, depending on the circumstances under which it is exercised, as defined by the constitutional legislator. These categories are the presidential dissolution, government dissolution, compulsory dissolution and dissolution due to the lack of confidence in the Government. Particular attention is given to the position of President of the Republic in any event, as he has the main role in the operative part of the institution for most of its history, and the primary authority and responsibility for the conduct of the institution.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη	1
Abstract	2
1 Εισαγωγή	5
2 Η Βουλή	7
2.1 Το κοινοβουλευτικό σύστημα	7
2.2 Η σύνθεση και εκλογή της Βουλής	10
2.3 Η νομική θέση της Βουλής	14
2.4 Η οργάνωση της Βουλής	18
2.5 Η λειτουργία της Βουλής	23
2.6 Το πολιτικό σύστημα σε άλλες χώρες της Ευρώπης	27
2.6.1 Γερμανία	27
2.6.2 Σουηδία	29
2.6.3 Αγγλία	32
3 Η διάλυση της Βουλής	34
3.1 Ο θεσμός της διάλυσης του κοινοβουλίου	34
3.2 Η διάλυση της Βουλής στις ξένες χώρες	38
3.2.1 Η διάλυση στα κράτη δικομματισμού	39
3.2.2 Η διάλυση στα κράτη πολυκομματισμού	44
3.3 Η διάλυση της Βουλής στην Ελλάδα	51
3.3.1 Η διάλυση της Βουλής κατά το Σύνταγμα του 1832	52
3.3.2 Η διάλυση της Βουλής κατά το σύνταγμα του 1844	52
3.3.3 Η διάλυση της Βουλής κατά το σύνταγμα του 1864	54

3.3.4	Η διάλυση της Βουλής κατά το σύνταγμα του 1911	56
3.3.5	Η διάλυση της Βουλής κατά τα Συντάγματα του 1925-1927.....	57
3.3.6	Η διάλυση της Βουλής κατά την περίοδο 1935-1951.....	58
3.3.7	Η διάλυση της Βουλής κατά το Σύνταγμα του 1952	59
3.3.8	Η διάλυση της Βουλής κατά το Σύνταγμα του 1975	60
4	Η διάλυση της Βουλής σήμερα	61
4.1	Ο ομαλός τερματισμός της θητείας της Βουλής.....	61
4.2	Ο πρόωρος τερματισμός της θητείας της Βουλής	63
4.2.1	Προεδρική διάλυση.....	64
4.2.2	Κυβερνητική διάλυση.....	66
4.2.3	Υποχρεωτική διάλυση.....	70
4.2.4	Διάλυση λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση	71
5	Συμπεράσματα	72
6	Βιβλιογραφία	74

1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Βουλή είναι ο κορυφαίος δημοκρατικός θεσμός της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, μέσω του οποίου αντιπροσωπεύεται ο λαός μέσω των βουλευτών. Η Ολομέλεια της Βουλής αποτελείται από το σύνολο των βουλευτών, όπως έχουν εκλεγεί από τις βουλευτικές εκλογές. Οι εκλογές αυτές πραγματοποιούνται ανά μία τετραετία, εκτός από την περίπτωση της πρόωρης διάλυσης της Βουλής. Το χρονικό διάστημα μεταξύ δύο εκλογικών αναμετρήσεων ονομάζεται Βουλευτική Περίοδος. Οι Βουλευτικές Περίοδοι αριθμούνται σε συνεχή σειρά από το 1974.

Κατά τη διάρκεια της Βουλευτικής Περιόδου, η Βουλή συνέρχεται σε τακτικές συνόδους. Το Σύνταγμα της Ελλάδος προβλέπει την σύγκληση της Βουλής επίσης σε έκτακτες και ειδικές συνόδους, υπό συγκεκριμένες περιστάσεις. Η Ολομέλεια της Βουλής συνέρχεται σε τακτική σύνοδο την πρώτη Δευτέρα του Οκτωβρίου κάθε έτους. Η ελάχιστη χρονική διάρκεια μιας τακτικής συνόδου είναι πέντε μήνες. Επίσης, η Ολομέλεια της Βουλής συγκαλείται σε τακτική σύνοδο, εντός τριάντα ημερών από την διεξαγωγή των βουλευτικών εκλογών.

Η εμπιστοσύνη της Βουλής είναι απαραίτητη για την σύνταξη της Κυβέρνησης. Συνεπώς, με τον σχηματισμό κάθε νέας Κυβέρνησης, είτε μετά από βουλευτικές εκλογές, είτε μετά από παραίτηση της προηγούμενης, η τελευταία οφείλει να παρουσιαστεί στη Βουλή και να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης. Επίσης, η Κυβέρνηση έχει τη δυνατότητα οποιαδήποτε στιγμή κατά τη διάρκεια της βουλευτικής περιόδου να ζητήσει την εμπιστοσύνη της Βουλής μέσω ψήφου. Αντίστοιχα, η ίδια η Βουλή μπορεί να υποβάλει πρόταση δυσπιστίας, αμφισβητώντας την εμπιστοσύνη της προς την Κυβέρνηση. Η πρόταση δυσπιστίας πρέπει να είναι υπογεγραμμένη από 50 τουλάχιστον βουλευτές, δηλαδή το ένα έκτο του συνολικού αριθμού και να αναφέρει σαφώς τα θέματα για τα οποία θα διεξαχθεί η συζήτηση. Για να γίνει δεκτή η πρόταση δυσπιστίας, δηλαδή για να αποδειχθεί ότι η Κυβέρνηση δεν διαθέτει πλέον την εμπιστοσύνη της Βουλής, πρέπει να υπερψηφιστεί από την απόλυτη πλειοψηφία του συνολικού αριθμού των βουλευτών, δηλαδή από 151 βουλευτές του ελληνικού κοινοβουλίου. Πρόταση δυσπιστίας μπορεί να υποβληθεί μόνο μετά από την πάροδο ενός εξαμήνου αφότου η Βουλή απέρριψε την

τελευταία

πρόταση

δυσπιστίας.

Κατ' εξαίρεση, πρόταση δυσπιστίας μπορεί να υποβληθεί και πριν από την πάροδο εξαμήνου, στην περίπτωση που είναι υπογεγραμμένη από την πλειοψηφία του συνολικού αριθμού των βουλευτών.

Η διάλυση της Βουλής είναι ο τερματισμός της θητείας των βουλευτών κατόπιν προεδρικού διατάγματος, που πραγματοποιείται είτε με τη λήξη της βουλευτικής περιόδου, είτε πρόωρα, με τη διαδικασία και τους λόγους που ορίζει το Σύνταγμα. Η διάλυση της Βουλής συνοδεύεται πάντα με την προκήρυξη εκλογών, έτσι ώστε να επιτευχθεί ανανέωση στη σύνθεση του κοινοβουλίου. Η σημασία του θεσμού της διάλυσης της Βουλής στην κοινοβουλευτική δημοκρατία είναι θεμελιώδης, εφόσον εξασφαλίζει τη λειτουργικότητα του συστήματος και την διατήρηση της δημοκρατικότητάς του. Ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής προσφέρει μια αποτελεσματική λύση στην περίπτωση της αδυναμίας της συγκεκριμένης σύνθεσης της Βουλής να εκπληρώσει το συνταγματικό της καθήκον ως όργανο που αναδεικνύει την Κυβέρνηση. Επίσης, ο θεσμός της διάλυσης έχει αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο σε περιπτώσεις εθνικών ζητημάτων υψίστης σημασίας, καθώς και σε περιπτώσεις όπου η Κυβέρνηση έπαυε να εκφράζει τις επιθυμίες του λαού.

Στο Κεφάλαιο 2 παρουσιάζεται ο θεσμός της Βουλής όσον αφορά τη σύνθεση, τη λειτουργία, την οργάνωση και το νομικό του πλαίσιο. Στο κεφάλαιο 3 εξετάζεται ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής. Επιχειρείται αρχικά ανάλυση της διάλυσης της Βουλής σε χώρες του εξωτερικού και στη συνέχεια ιστορική ανασκόπηση στις περιπτώσεις διάλυσης της Βουλής στην Ελλάδα, από το 1832 έως το 1975. Τέλος, παρουσιάζεται ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής στη σημερινή εποχή. Διαχωρίζονται τέσσερις περιπτώσεις διάλυσης σύμφωνα με τις περιπτώσεις που έχει ορίσει ο συνταγματικός νομοθέτης, οι οποίες είναι η προεδρική, η κυβερνητική, η υποχρεωτική διάλυση καθώς και η διάλυση λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση. Τέλος, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας.

2 Η ΒΟΥΛΗ

2.1 ΤΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

Στο τέλος του 18^{ου} αιώνα, τα γαλλικά επαναστατικά συντάγματα και το αμερικάνικο, κατοχύρωσαν την ιδέα της πολιτικής αντιπροσώπευσης του λαού. Το αντιπροσωπευτικό σύστημα αναπτύχθηκε στους προηγούμενους πέντε αιώνες με την εδραίωσή του να λαμβάνει χώρα στην Αγγλία. Το αντιπροσωπευτικό σύστημα για να θεωρηθεί γνήσιο πρέπει να πληροί τις παρακάτω πέντε προϋποθέσεις. Πρώτον, το σύνολο των ενεργών πολιτών θα πρέπει να θεσπίζει μια συνέλευση, η οποία θα αποτελεί την μικρογραφία του. Δεύτερον, η εν λόγω συνέλευση θα πρέπει να αναδεικνύεται με εκλογές, οι οποίες θα πρέπει να επαναλαμβάνονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα αφού η εκλογή είναι η ουσία του δημοκρατικού πολιτεύματος και του αντιπροσωπευτικού συστήματος. Τρίτον, οι εκλογές πρέπει να έχουν πολιτικό χαρακτήρα. Τέταρτον η λειτουργία του αντιπροσωπευτικού συστήματος πρέπει να είναι δημόσια, ώστε να υπάρχει διαφάνεια και πολιτικός έλεγχος του λαού στις δραστηριότητες των αντιπροσώπων του. Τέλος, το αντιπροσωπευτικό σώμα θα πρέπει να έχει αποφασιστική αρμοδιότητα, δηλαδή να παράγει κανόνες δικαίου, σε αντίθεση με την γνωμοδοτική αρμοδιότητα (π.χ., Χίτλερ, Μουσολίνι)¹.

Η Βουλή αποτελεί το θεμέλιο του αντιπροσωπευτικού συστήματος, ως άμεσο και έμμεσο συλλογικό όργανο του κράτους. Ο ρόλος του κοινοβουλίου δεν είχε την ισχύ που έχει σήμερα από την αρχή, αφού αρχικά λειτουργούσε ως θεσμός που έδινε *συμβουλή* στον βασιλιά. Αργότερα πέτυχε την επιβολή της παροχής και της *συναίνεσής* του ως αναγκαία συνθήκη για την εφαρμογή των φορολογικών μέτρων που πρότεινε ο μονάρχης. Επίσης, η Βουλή επέβαλε τις παρακάτω πρακτικές: 1) λειτουργία ως διαμεσολαβητής μεταξύ των υπηκόων και του ηγεμόνα,

¹ Παντελής, Α. (2007). Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου. 2η έκδοση. Αθήνα: Λιβάνης.

δεχόμενη τα αιτήματα τα οποία τα διαβίβαζε κατόπιν στον βασιλιά προκειμένου να εκδοθούν τα κατάλληλα διατάγματα. 2) σχεδιασμός νέων διαταγμάτων 3) σχεδιασμός νέων νόμων, ισχυροποιώντας έτσι την νομοθετική της αρμοδιότητα και δομώντας και κατοχυρώνοντας περαιτέρω το αντιπροσωπευτικό σύστημα².

Η επίσημη εισαγωγή του κοινοβουλευτικού συστήματος στην Ελλάδα έγινε το 1875, μέσω της διακήρυξης της αρχής της δεδηλωμένης. Η αρχή της δεδηλωμένης αρχικά είχε μορφή συνθήκης του πολιτεύματος και όχι συνταγματικής αρχής, με αποτέλεσμα να αποδειχθεί ανεπαρκής στο να εμποδίσει τον θρόνο να παρεμβαίνει στην πολιτική ζωή της χώρας, περιφρονώντας προκλητικά πολλές φορές τη λαϊκή θέληση που εκφραζόταν μέσω των εκλογών. Η κατοχύρωση του κοινοβουλευτικού συστήματος πραγματοποιήθηκε με το Σύνταγμα του 1975, στο άρθρο 1 παράγραφος 1, όπως επίσης και με τις ειδικές διατάξεις των άρθρων 35, 37, 38, 41, 82, και 84 του Συντάγματος, και η κατοχύρωση αυτή ολοκληρώθηκε με την αναθεώρηση του 1986. Οι ρυθμίσεις αυτές που έλαβαν ισχύ είναι ταυτόσημες με αυτές της αρχής της δεδηλωμένης, δηλαδή: η κυβέρνηση εκφράζει την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, όπως καθορίστηκε από την λαϊκή ψήφο, και η πολιτική εξουσία ασκείται κατά βάση από την πολιτικά υπεύθυνη κυβέρνηση και όχι από τον αρχηγό του κράτους ή από άλλους εξωθεσμικούς παράγοντες³.

Η Βουλή είναι, κατά το Σύνταγμα, το ανώτερο αντιπροσωπευτικό όργανο και εκλέγεται από το λαό για να διατελέσει θητεία διάρκειας τεσσάρων ετών. Η Βουλή αποτελεί τον αντιπρόσωπο του λαού, εξασκώντας τις εξουσίες του, που μεταβιβάζονται στη Βουλή μέσω του Συντάγματος. Αυτή η σχέση αντιπροσωπείας δεν αποτελεί όμως αντιπροσωπεία με την έννοια του αστικού δικαίου. Αυτό σημαίνει ότι ο λαός δεν έχει καμία άμεση παρέμβαση στις ενέργειες και αποφάσεις της Βουλής, αφού η Βουλή μπορεί να ασκήσει τις συνταγματικές αρμοδιότητές της ελεύθερα, χωρίς κάποια υποχρέωση να ενεργεί πάντα με της υποδείξεις του λαού. Η σχέση

² Μαυριάς, Κ. (2014). Συνταγματικό Δίκαιο. 5η έκδοση. Αθήνα: Σάκκουλας.

³ Χρυσόγονος, Κ. (2003). Συνταγματικό Δίκαιο. Αθήνα: Σάκκουλας.

αντιπροσωπείας δηλαδή μεταξύ του λαού και της Βουλής αποτελεί αντιπροσωπεία Συνταγματικού Δικαίου⁴.

Ο διορισμός της Κυβέρνησης στο παρόν κοινοβουλευτικό σύστημα περιλαμβάνει τον διορισμό του πρωθυπουργού, και κατόπιν, έπειτα από πρότασή του, τον διορισμό των υπουργών και υφυπουργών. Αυτοί θεωρείται ότι διαθέτουν την εμπιστοσύνη της Βουλής, εφόσον έχει δοθεί η ψήφος εμπιστοσύνης προς την Κυβέρνηση, επομένως δεν υπάρχει απαίτηση ατομικής ψήφου εμπιστοσύνης. Αντίθετα, η Βουλή έχει το δικαίωμα της άρσης εμπιστοσύνης ατομικά για κάποιο συγκεκριμένο μέλος της Κυβέρνησης. Η προθεσμία κατά την οποία πρέπει να δοθεί ψήφος εμπιστοσύνης από τη Βουλή προς την Κυβέρνηση είναι 15 ημέρες, όπου αν αυτό δεν συμβεί η Κυβέρνηση απαλλάσσεται από τα καθήκοντά της⁵.

Ο Κανονισμός της Βουλής είναι η πράξη αυτή που εκπληρώνει τις αντίστοιχες διατάξεις του Συντάγματος που αφορούν την οργάνωση και τη λειτουργία της. Το άρθρο 65 του Συντάγματος ορίζει ότι «η Βουλή ορίζει τον τρόπο της ελεύθερης και δημοκρατικής λειτουργίας της με Κανονισμό, που ψηφίζεται από την Ολομέλεια κατά το άρθρο 76 και δημοσιεύεται με παραγγελία του Προέδρου της στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως». Αυτή η διάταξη εξασφαλίζει την αποκλειστική αρμοδιότητα της Βουλής όσον αφορά την οργάνωση και τη λειτουργία της, αποκλείοντας οποιαδήποτε περαιτέρω σύμπραξη του Προέδρου της Δημοκρατίας. Η αυτονομία της Βουλής είναι περιορισμένη από τις διατάξεις του Συντάγματος όπως στο άρθρο 79 παράγραφος 8 ή στο άρθρο 85 παράγραφος 1, οι οποίες αναθέτουν στον κοινό νομοθέτη τη ρύθμιση των θεμάτων οργάνωσης και λειτουργίας⁶.

Ο Κανονισμός της Βουλής αποτελεί έναν *ιδιότυπο (sui generis)* τυπικό νόμο, ο οποίος περιλαμβάνει κανόνες δικαίου. Η ιδιοτυπία του έγκειται στο γεγονός ότι ο νόμος αυτός καταρτίζεται από τη Βουλή, χωρίς τη σύμπραξη του Προέδρου της Δημοκρατίας, όπως ορίζεται

⁴ Ράϊκος, Α. (2009). Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Ι. 3η έκδοση. Αθήνα: Σάκκουλας.

⁵ Χρυσανθάκης, Χ., Γαλάνη, Ε. και Πανταζόπουλος, Π. (2007). Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

⁶ Ράϊκος, όπ. παρ.

και στο άρθρο 42 του Συντάγματος⁷. Στην ελληνική επιστήμη, οι απόψεις δίστανται όσον αφορά την σχέση του Κανονισμού της Βουλής με τον τυπικό νόμο. Η κυρίαρχη άποψη θεωρεί ότι ο τυπικός νόμος υπερέχει του Κανονισμού της Βουλής, λόγω της κατάρτισής του με τη σύμπραξη και των δύο οργάνων νομοθετικής εξουσίας. Η άλλη άποψη θεωρεί ισοδύναμο τον Κανονισμό της Βουλής με τον τυπικό νόμο⁸. Σε περίπτωση σύγκρουσης του τυπικού νόμου με τον Κανονισμό της Βουλής, το τεκμήριο αρμοδιότητας τάσσεται υπέρ του κοινού νόμου, όπως ορίζεται από την διάταξη του άρθρου 65 παράγραφος 1 (*lex specialis*). Ο Κανονισμός της Βουλής αποτελείται από δύο μέρη, το «Κοινοβουλευτικό Μέρος» το οποίο αφορά τη ρύθμιση της οργάνωσης και της λειτουργίας της Βουλής, και το «Προσωπικόν Βουλής» που ρυθμίζει την οργάνωση των υπηρεσιών και την κατάσταση των υπαλλήλων τους⁹.

2.2 Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΚΑΙ ΕΚΛΟΓΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Το Κοινοβούλιο μπορεί να έχει δύο μορφές, δηλαδή το σύστημα της μίας Βουλής και το σύστημα δύο Βουλών. Στο τελευταίο, η δεύτερη Βουλή συνήθως ονομάζεται Γερουσία. Τα πλεονεκτήματα του συστήματος των δύο Βουλών είναι η αρτιότερη κατάρτιση των νόμων, ο καλύτερος έλεγχος και περιορισμός της δύναμης της Βουλής και η διαλλακτική δράση της Γερουσίας ως μεσολαβητής για συγκρούσεις που μπορεί να προκύψουν μεταξύ της Βουλής και της Εκτελεστικής Λειτουργίας. Τα μειονεκτήματα του συστήματος των δύο Βουλών έναντι του συστήματος μίας Βουλής είναι βραδύτερη ψήφιση των νομοσχεδίων λόγω της μεσολάβησης της Γερουσίας, καθώς και τα επιπρόσθετα έξοδα που επιφέρει αυτή. Επικρατέστερο στα σύγχρονα κράτη είναι το σύστημα των δύο Βουλών. Τα ελληνικά Συντάγματα του 1832, 1844, 1925 και

⁷ Βολουδάκης, Β. (1995). Ο κανονισμός της Βουλής του 1987. Αθήνα: Σάκκουλας.

⁸ Σγουρίτσας, Χ. (1965). Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Α. Αθήνα: Σάκκουλας

⁹ Ράϊκος, όπ. παρ.

1927 καθιέρωναν το σύστημα των δύο Βουλών, με όλα τα υπόλοιπα συμπεριλαμβανομένου και του ισχύοντος να καθιερώνουν το σύστημα της μίας Βουλής¹⁰.

Τα ελληνικά Συντάγματα εξουσιοδοτούν τη νομοθετική λειτουργία για τον καθορισμό του αριθμού των βουλευτών μέσα σε κάποια πλαίσια. Τα παλαιότερα συντάγματα καθόριζαν μόνο τον κατώτερο αριθμό των βουλευτών, ενώ τα μεταγενέστερα καθόρισαν και τον ανώτερο. Η σχετική διάταξη του παρόντος Συντάγματος είναι αυτή του άρθρου 51 παράγραφος 1: «Ο αριθμός των βουλευτών ορίζεται με νόμο, δεν μπορεί όμως να είναι μικρότερος από διακόσιους και μεγαλύτερος από τριακόσιους»¹¹.

Σύμφωνα με το άρθρο 55 παράγραφος 1 του Συντάγματος, υπάρχει ως γενικός κανόνας ότι ως βουλευτής μπορεί να εκλεγεί κάθε Έλληνας πολίτης ο οποίος έχει εκλογικό δικαίωμα, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα ότι είναι εγγεγραμμένος στους εκλογικούς καταλόγους, και έχει συμπληρώσει το 25^ο έτος ηλικίας. Αυτό το δικαίωμα αποτελεί το *παθητικό εκλογικό δικαίωμα*. Ο κανόνας αυτός δεν επιδέχεται εξαιρέσεις παρά μόνο όταν θεσπίζονται με ειδικές διατάξεις όπως στα άρθρα 56 και 57 του Συντάγματος. Τα άρθρα αυτά επισημαίνουν κάποιους περιορισμούς στο παθητικό εκλογικό δικαίωμα λόγω κάποιων κωλυμάτων και ασυμβιβάστων. Στην κατηγορία της μη δυνατότητας εκτέλεσης του παθητικού εκλογικού δικαιώματος λόγω κωλυμάτων ανήκουν οι έμμισθοι δημόσιοι υπάλληλοι, οι υπηρετούντες στις ένοπλες δυνάμεις και τα αιρετά μονοπρόσωπα όργανα των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης¹².

Τα κοινοβουλευτικά ασυμβίβαστα είναι κάποιες ιδιότητες που δεν επιτρέπονται στους εκλεγμένους βουλευτές. Τα ασυμβίβαστα, αντίθετα με τα κωλύματα, δεν εμποδίζουν την ανακήρυξη υποψηφιότητας του ενδιαφερόμενου, αλλά δεν πρέπει να είναι σε ισχύ κατά τη διάρκεια της θητείας του βουλευτή αφότου εκλεγεί. Το άρθρο 57 παράγραφος 1 του Συντάγματος παραθέτει τα έργα και τις ιδιότητες που είναι ασυμβίβαστες με τα καθήκοντα του βουλευτή: α) εκτέλεση έργων/μελετών/προμηθειών Δημοσίου ή παροχή υπηρεσιών προς το Δημόσιο β) κατοχή ειδικών προνομίων γ) κατοχή ή διαχείριση ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού

¹⁰ Ράϊκος, όπ. παρ.

¹¹ Ράϊκος, όπ. παρ.

¹² Χρυσόγονος, όπ. παρ.

σταθμού, έκδοση εφημερίδας πανελλήνιας κυκλοφορίας δ) άσκηση δημόσιας υπηρεσίας ή δημόσιας επιχείρησης ή επιχείρησης κοινής ωφέλειας ε) μίσθωση ακινήτων του Δημοσίου για εμπορικούς λόγους¹³.

Ο αριθμός των βουλευτών σε κάθε περιφέρεια καθορίζεται από τα παλαιότερα Συντάγματα, με το άρθρο 2 του Συντάγματος του 1975 να προσθέτει μια νέα διάταξη κατά την οποία είναι επιτρεπτή η εκλογή ενός μέρους των βουλευτών σε ολόκληρη την επικράτεια. Ο θεσμός των βουλευτών της Επικρατείας εξασφαλίζεται από την διάταξη του άρθρου 54 παράγραφος 3 του Συντάγματος: «Μέρος της Βουλής, όχι μεγαλύτερο από το ένα εικοστό του όλου αριθμού των βουλευτών, μπορεί να εκλέγεται ενιαίως σε ολόκληρη την Επικράτεια, σε συνάρτηση με την συνολική εκλογική δύναμη του κάθε κόμματος στην Επικράτεια, όπως ο νόμος ορίζει». Συνεπώς, ο μέγιστος αριθμός των βουλευτών Επικρατείας σύμφωνα με το ανώτατο όριο που θέτει ο ισχύων Εκλογικός Κώδικας δεν μπορεί να ξεπερνάει τους 15, ενώ σύμφωνα με το κατώτατο όριο ο αριθμός δεν μπορεί να ξεπερνάει τους 10¹⁴.

Ο καθορισμός του αριθμού των βουλευτών σε κάθε εκλογική περιφέρεια γίνεται βάσει του πληθυσμού της. Ο πληθυσμός μπορεί να ορίζεται ως νόμιμος (αριθμός δημοτών), πραγματικός (αριθμός των κατοίκων γενικά) και εκλογικός (αριθμός των πολιτών που είναι εγγεγραμμένοι στους εκλογικούς καταλόγους). Σύμφωνα με το ισχύον Σύνταγμα: «ο αριθμός των βουλευτών κάθε εκλογικής περιφέρειας ορίζεται με προεδρικό διάταγμα, με βάση το νόμιμο πληθυσμό της περιφέρειας, που προκύπτει, σύμφωνα με την τελευταία απογραφή, από τους εγγεγραμμένους στα οικεία δημοτολόγια, όπως νόμος ορίζει. Τα αποτελέσματα της απογραφής θεωρείται ότι έχουν δημοσιευθεί με βάση τα στοιχεία της αρμόδιας υπηρεσίας μετά την πάροδο ενός έτους από την τελευταία ημέρα διεξαγωγής της» (άρθρο 54 παράγραφος 2 του Συντάγματος). Ο αριθμός των βουλευτικών εδρών που αντιστοιχεί σε κάθε περιφέρεια ορίζεται ανάλογα με τον νόμιμο πληθυσμό της, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της τελευταίας απογραφής που έχουν δημοσιευθεί στην εφημερίδα της Κυβερνήσεως. Ο υπολογισμός των εδρών που αναλογούν σε κάθε περιφέρεια γίνεται με τη διαίρεση του συνολικού αριθμού των δημοτών της Επικρατείας με

¹³ Χρυσανθάκης κ.ά., όπ. παρ.

¹⁴ Ράϊκος, όπ. παρ.

τον συνολικό αριθμό των βουλευτών των εκλογικών περιφερειών, δηλαδή 288, και κατόπιν διαίρεση του αριθμού των δημοτών της περιφέρειας με το πηλίκο της πρώτης διαίρεσης. Οι έδρες που δεν ανατέθηκαν κάπου, προστίθενται ανά μία στις περιφέρειες με το μεγαλύτερο υπόλοιπο διαίρεσης ώσπου να συμπληρωθεί ο συνολικός αριθμός του 288¹⁵.

Δύο βασικές αρχές που αφορούν την εκλογή της Βουλής είναι η αρχή της ολικής ανανέωσης της Βουλής και η αρχή της ταυτόχρονης διεξαγωγής των εκλογών σε όλη την Επικράτεια. Σύμφωνα με την πρώτη αρχή, η ανανέωση της βουλής είναι ολική και όχι τμηματική, ενώ σύμφωνα με τη δεύτερη αρχή οι βουλευτικές εκλογές πραγματοποιούνται συγχρόνως σε όλη την Επικράτεια. Η ταυτόχρονη διεξαγωγή των εκλογών σε όλη την χώρα δεν είναι απαραίτητα συνυφασμένη με την ολική ανανέωση της Βουλής, μπορεί αντίθετα να εφαρμοστεί σε συνδυασμό με την τμηματική ανανέωση, πραγματοποιώντας εκλογές ταυτόχρονα σε όλη τη χώρα που αφορούν το τμήμα της Βουλής που ανανεώνεται κάθε φορά. Οι διατάξεις του άρθρου 53 παράγραφος 1 του Συντάγματος καθιερώνουν την παραπάνω αρχή της ολικής ανανέωσης της Βουλής: «Οι βουλευτές εκλέγονται για τέσσερα συνεχή έτη που αρχίζουν από τη μέρα των γενικών εκλογών. Μόλις λήξει η βουλευτική περίοδος, με προεδρικό διάταγμα, που προσυπογράφεται από το Υπουργικό Συμβούλιο, διατάσσεται η διενέργεια γενικών βουλευτικών εκλογών μέσα σε τριάντα ημέρες και η σύγκληση της νέας βουλής σε τακτική σύνοδο μέσα σε άλλες τριάντα μέρες από αυτές». Η αρχή της ταυτόχρονης διεξαγωγής των εκλογών κατοχυρώνεται από το άρθρο 51 παράγραφος 4 του Συντάγματος: «Οι βουλευτικές εκλογές διενεργούνται ταυτόχρονα σε ολόκληρη την Επικράτεια»¹⁶.

Η διαδικασία της εκλογής των βουλευτών των περιφερειών ορίζεται από τον Εκλογικό Κώδικα, ενώ οι βουλευτές Επικρατείας αναδεικνύονται με βάση το αποτέλεσμα της πρώτης ψηφοφορίας, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 3 του Εκλογικού Κώδικα. Το πρώτο στάδιο της εκλογής των βουλευτών είναι η προκήρυξή της μέσω προεδρικού διατάγματος, το οποίο ορίζει την ημέρα της ταυτόχρονης εκλογής σε όλη την Επικράτεια. Η προεκλογική περίοδος ξεκινά με τη δημοσίευση του διατάγματος διάλυσης της Βουλής ή από τη δωδέκατη μέρα πριν την λήξη της

¹⁵ Ράϊκος, όπ. παρ.

¹⁶ Ράϊκος, όπ. παρ.

βουλευτικής περιόδου. Το επόμενο στάδιο είναι η υποβολή των προτάσεων υποψηφίων και των συνδυασμών που θα λάβουν μέρος στη διαδικασία. Αυτό γίνεται είτε με την υποβολή της πρότασης από τουλάχιστον δώδεκα εκλογείς και την αποδοχή της από τον προτεινόμενο, την υποβολή της πρότασης από τον ίδιο τον υποψήφιο, ή την υποβολή της πρότασης από κάποιον πληρεξούσιο. Μόνο ο αρχηγός ή πρόεδρος κόμματος ή συνασπισμού κομμάτων έχει το δικαίωμα να υποβάλει υποψηφιότητα σε δύο περιφέρειες αντί για μία που είναι το επιτρεπτό. Οι υποψήφιοι μπορούν να λάβουν μέρος στις εκλογές είτε ατομικά είτε σαν μέρος κάποιου συνδυασμού. Οι υποψήφιοι και οι συνδυασμοί ανακηρύσσονται δέκα μέρες μετά την εκκίνηση της προεκλογικής περιόδου¹⁷.

Κάθε εκλογική περιφέρεια διαιρείται σε εκλογικά τμήματα, για την διεξαγωγή της διαδικασίας της ψηφοφορίας. Τα όργανα υπεύθυνα για την διεξαγωγή της ψηφοφορίας είναι οι αντιπρόσωποι της δικαστικής αρχής, οι έφοροι τους, και οι εφορευτικές επιτροπές. Στη συνέχεια δημοσιεύεται το πρόγραμμα ψηφοφορίας από τις δημοτικές αρχές, τρεις τουλάχιστον ημέρες πριν την ημέρα της ψηφοφορίας, με λεπτομέρειες σχετικά με την ημέρα και ώρα διεξαγωγής της ψηφοφορίας, τα ονόματα των υποψηφίων κλπ. Μετά το πέρας της ψηφοφορίας γίνεται η διαλογή των ψήφων, και αφότου γίνει η καταμέτρηση και εξαχθεί το αποτέλεσμα, γίνεται η κατανομή των εδρών όπως ρυθμίζεται από τις διατάξεις των άρθρων 6-8 του Νόμου 3231/2004¹⁸.

2.3 Η ΝΟΜΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Η Βουλή αποτελεί ένα άμεσο, συλλογικό όργανο το οποίο αποτελείται από τους βουλευτές, οι οποίοι διέπονται από το καθεστώς της ελεύθερης εντολής. Αυτό σημαίνει ότι η εκτέλεση των καθηκόντων τους γίνεται με πλήρη ελευθερία γνώμης και ψήφου κατά συνείδηση, χωρίς όμως να απαλάσσονται από τις υποχρεώσεις τους απέναντι στο Σύνταγμα και τον νόμο. Λόγω του καθεστώτος της επιτακτικής εντολής, η τέλεση των καθηκόντων του βουλευτή γίνεται υπό την

¹⁷ Ράϊκος, όπ. παρ.

¹⁸ Ράϊκος, όπ. παρ.

διαρκή επίβλεψη των εκλεκτόρων του, οι οποίοι έχουν το δικαίωμα να τον ανακαλέσουν όταν το θεωρήσουν απαραίτητο. Η ελευθερία των βουλευτών, στην πραγματικότητα περιορίζεται από τις αρχές, κατευθύνσεις και πολιτικές του κόμματος στο οποίο ανήκουν. Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 29 παράγραφος 1 του Συντάγματος, ο κάθε βουλευτής όπως και ο κάθε πολίτης δεν είναι υποχρεωμένος να είναι ενταγμένος σε κάποιο πολιτικό κόμμα, δίνοντάς του την επιλογή να αποχωρήσει χωρίς να επηρεάζεται η βουλευτική του ιδιότητα¹⁹.

Ο βουλευτής αποκτά την βουλευτική του ιδιότητα *αυτοδίκαια* την ημέρα της εκλογής του, ενώ η ανακήρυξή του από τα τοπικά Πρωτοδικεία έχει αναγνωριστικό χαρακτήρα, εφόσον το αναδεικνύον όργανο είναι το εκλογικό σώμα. Απώλεια της βουλευτικής ιδιότητας γίνεται στις εξής τέσσερις περιπτώσεις: α) θάνατος του βουλευτή β) παραίτηση του βουλευτή γ) πρόωρη διάλυση της βουλής ή λήξη της βουλευτικής περιόδου δ) δημοσίευση απόφασης του ΑΕΔ, η οποία ακυρώνει την εκλογή του λόγω κάποιας έλλειψης προσόντος, παρουσία κωλύματος, σχετικής παράβασης κλπ. Αναβίωση της βουλευτικής ιδιότητας γίνεται μόνο κατ' εξαίρεση σε περίπτωση που κρίνεται υποχρεωτική από το Σύνταγμα, για ειδικούς λόγους, ή σε περίπτωση νέας σύγκλησης Βουλής η οποία είχε διαλυθεί²⁰.

Ο βουλευτής μπορεί να εκφράσει τη γνώμη του ελεύθερα, εφόσον είναι προστατευμένος απέναντι σε όλα τα κρατικά όργανα μέσω του άρθρου 60 παράγραφος 1 του Συντάγματος, ώστε να μην κινδυνεύει να υποστεί κάποια δυσμενή νομική συνέπεια όπως πχ ποινική δίωξη, έκπτωση από το βουλευτικό αξίωμα κλπ.²¹ Παρ' όλα αυτά, ο βουλευτής δεν διαθέτει προστασία απέναντι στο κόμμα του, που σημαίνει ότι στην περίπτωση παραβίασης της *κομματικής πειθαρχίας* ο βουλευτής μπορεί να υποστεί κυρώσεις πολιτικής φύσεως, όπως την προσωρινή ή οριστική διαγραφή από το κόμμα. Η έλλειψη αυτού του είδους προστασίας είναι θεμιτή, αφού βρίσκεται σε συμφωνία με την αρχή της μη επέμβασης του κράτους στα εσωτερικά των κομμάτων, καθώς και την αρχή της εσωκομματικής δημοκρατίας, αφού εάν υπήρξε ρύθμιση του τρόπου που ασκείται η πειθαρχική δικαιοδοσία από τα κόμματα προς τα μέλη τους δεν θα εντάσσεται στην

¹⁹ Χρυσανθάκης κ.ά., *όπ. παρ.*

²⁰ Τσάτσος, Δ. (1992). *Συνταγματικό Δίκαιο*. Αθήνα: Σάκκουλας.

²¹ Φουντεδάκη, Π. (1993). *Τα δικαιώματα των βουλευτών*. Αθήνα: Σάκκουλας.

ελάχιστη ρυθμιστική παρέμβαση του νομοθέτη. Η ενιαία έκφραση του κόμματος προς τα έξω, όσον αφορά καίρια πολιτικά ζητήματα, εξασφαλίζει την συνοχή και αποτελεσματικότητά του²².

Οι βουλευτές διαθέτουν ειδικά προνόμια-ασυλίες που κατοχυρώνονται με τις διατάξεις των άρθρων 61 και 62 του Συντάγματος. Οι ασυλίες αυτές είναι το ανεύθυνο, το ακαταδίωκτο και το δικαίωμα άρνησης μαρτυρίας. Το ανεύθυνο αφορά την γνώμη ή την ψήφο του βουλευτή κατά τη διάρκεια εκτέλεσης των καθηκόντων του, και ορίζεται από την διάταξη του άρθρου 61 παράγραφος 1. Το ανεύθυνο δεν ισχύει για άλλες αξιόποινες πράξεις του βουλευτή που δεν είναι σχετικές με την ψήφο ή την γνώμη του, όπως επίσης και σε περίπτωση δωροδοκίας για την εξαγορά της γνώμης ή της ψήφου του. Η έκφραση της γνώμης μπορεί να είναι γραπτή, προφορική ή ακόμη και με την χρήση σχημάτων, και θα πρέπει να σχετίζεται με το νομοθετικό η εκλεκτικό έργο, καθώς και με τις άλλες αρμοδιότητες της Βουλής. Το ανεύθυνο αποκλείει οποιαδήποτε αστική, ποινική ή πειθαρχική ευθύνη, και η κατοχύρωσή του μέσω του Συντάγματος αποτελεί περισσότερο μέσο εξυπηρέτησης του δημοσίου συμφέροντος παρά ειδικό προνόμιο. Μέσω του ανεύθυνου διασφαλίζεται η ανεξαρτησία του βουλευτή, και η ελευθερία έκφρασης οποιασδήποτε γνώμης και ψήφου κατά τη διάρκεια των καθηκόντων του. Η χρονική διάρκεια του ανεύθυνου είναι απεριόριστη, και ισχύει ακόμη και μετά την αποβολή της βουλευτικής ιδιότητας. Δίωξη του βουλευτή μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο στην περίπτωση συκοφαντικής δυσφήμισης, όπου έχουμε και εξαίρεση από την αρχή του ποινικώς ανεύθυνου κατόπιν άδειας της Βουλής²³. Το ανεύθυνο αφορά την λειτουργική και όχι τοπική άσκηση των βουλευτικών καθηκόντων, που σημαίνει ότι αναφέρεται σε γνώμες του βουλευτή σχετικές με τα κοινοβουλευτικά έργα, εκφραζόμενες και εκτός του χώρου του κοινοβουλίου²⁴. Αυτό δικαιολογείται από την ιδιότητα του βουλευτή ως «αντιπρόσωπος του Έθνους», δηλαδή εκφραστής και διαμορφωτής της κοινής γνώμης, πράγμα που λαμβάνει χώρα λιγότερο στο

²² Κοντιάδης, Ξ. και Φωτιάδου, Α. (2016). Η ανθεκτικότητα του Συντάγματος. Αθήνα: Σάκκουλας.

²³ Χρυσόγονος, όπ. παρ.

²⁴ Βενιζέλος, Ε. (2008). Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου. 2η Έκδοση. Αθήνα: Σάκκουλας.

κοινοβούλιο και περισσότερο εκτός αυτού (πχ κομματικές, συνδικαλιστικές και άλλες πολιτικές εκδηλώσεις, μέσα μαζικής ενημέρωσης κλπ)²⁵.

Η δεύτερη μορφή ασυλίας δηλαδή το ακαταδίωκτο, αφορά τις πράξεις ή παραλήψεις του βουλευτή όχι μόνο κατά την άσκηση των βουλευτικών του καθηκόντων αλλά και σε μη σχετικές περιπτώσεις. Κατά τη διάρκεια της θητείας του, ο βουλευτής δεν μπορεί να διωχτεί, να συλληφθεί, να φυλακιστεί και γενικώς να περιοριστεί με οποιοδήποτε τρόπο χωρίς την άδεια του Σώματος. Στην αρχή του ακαταδίωκτου περιλαμβάνεται οποιαδήποτε αιτία δίωξης, σύλληψης φυλάκισης ή περιορισμού, που μπορεί να προέκυψε πριν ή μετά την εκλογή του βουλευτή και μπορεί είτε να σχετίζεται με τα βουλευτικά καθήκοντα είτε όχι. Το ακαταδίωκτο αφορά μόνο ποινική δίωξη ή περιοριστικά μέτρα της προσωπικής ελευθερίας του βουλευτή, δεν απαγορεύει όμως την εξέταση του βουλευτή ως μάρτυρα σε άλλες υποθέσεις²⁶. Όσον αφορά τα πολιτικά εγκλήματα, επιτρέπεται η άσκηση αγωγής κατά του βουλευτή με όλα τα δυνατά επακόλουθα εκτός της προσωποκράτησης, και αν κριθεί απαραίτητο εφαρμόζονται οι ανάλογες κυρώσεις. Εξάλλου, σύμφωνα με την διάταξη του άρθρου 113 παράγραφος 1 του Συντάγματος, για τον χρόνο της διάρκειας της βουλευτικής ιδιότητας, εάν δεν χορηγηθεί άδεια από την Βουλή για την δίωξη του βουλευτή, υπάρχει αναστολή της προθεσμίας παραγραφής των εγκλημάτων του. Υπάρχει επομένως η δυνατότητα συνέχειας της δίωξής του μετά την απώλεια της βουλευτικής του ιδιότητας, χωρίς να υπάρχει πρόβλημα παραγραφής²⁷.

Εξαίρεση από την αρχή του ακαταδίωκτου εφαρμόζεται στην περίπτωση των αυτόφωρων κακουρηγημάτων (άρθρο 62 του Συντάγματος). Η έννοια των αυτόφωρων κακουρηγημάτων ορίζεται σταθερή, είναι δηλαδή η έννοια που όριζε η κοινή νομοθεσία την εποχή της ψήφισης του Συντάγματος, και η εφαρμογή του ακαταδίωκτου βάσει αυτού είναι ανεξάρτητη από οποιαδήποτε άλλη έννοια μπορούν να πάρουν τα «αυτόφωρα κακουρηγήματα» στο μέλλον. Διασφαλίζεται με αυτόν τον τρόπο η προστατευτική λειτουργία του ακαταδίωκτου. Στην περίπτωση πολιτικών εγκλημάτων, σύμφωνα με το άρθρο 62 του Συντάγματος, δεν μπορεί να ασκηθεί ποινική δίωξη εναντίον του βουλευτή όχι μόνο κατά τη διάρκεια της βουλευτικής

²⁵ Χρυσόγονος, όπ. παρ.

²⁶ Χρυσανθάκης κ.ά., όπ. παρ.

²⁷ Χρυσόγονος, όπ. παρ.

περιόδου, αλλά και μετά τη διάλυση της Βουλής έως την ανακήρυξη νέας. Εφόσον το άρθρο 62 του Συντάγματος δεν κάνει κάποια ειδική διάκριση, θεωρείται ότι στα «πολιτικά» εγκλήματα συμπεριλαμβάνονται και τα σύνθετα²⁸.

Το τρίτο προνόμιο του βουλευτή είναι το δικαίωμα άρνησης της μαρτυρίας του βουλευτή, όσον αφορά πληροφορίες που του παρέχονται κατά την άσκηση των καθηκόντων του. Η αρχή αυτή καθιερώνεται από το άρθρο 61 παράγραφος 3 του Συντάγματος. Τέλος, κάποια πρόσθετα προνόμια συνυφασμένα με την βουλευτική ιδιότητα είναι η βουλευτική αποζημίωση, όπως και η συγκοινωνιακή, ταχυδρομική και τηλεφωνική ατέλεια, όπως καθορίζεται με απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής²⁹.

Οι εγγυήσεις της ασυλίας αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα θεσμικών εγγυήσεων, θεσπίζονται δηλαδή όχι υπέρ του βουλευτή σαν ατόμου, αλλά για την εξασφάλιση της εύρυθμης και αποτελεσματικής λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος, μέσω της ανεμπόδιστης άσκησης των αρμοδιοτήτων του βουλευτή. Ειδικότερα το ανεύθυνο αποτελεί μοναδική ρύθμιση, εφόσον κανένας άλλος κρατικός φορέας δεν απαλλάσσεται συνολικά όσον αφορά τις ποινικές και όχι μόνο ευθύνες του τρόπου της άσκησης των αρμοδιοτήτων του. Το ανεύθυνο μοιάζει επομένως σαν μεμονωμένη μεταφορά του μεσαιωνικού αξιώματος ότι το πρόσωπο του κυρίαρχου είναι απαραβίαστο στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία, εφόσον οι αντιπρόσωποι του κυρίαρχου λαού έχουν εκλεχθεί και επομένως εκφράζουν την θέλησή του³⁰.

2.4 Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Το άρθρο 65 παράγραφος 1 του Συντάγματος καθιστά τη Βουλή το μόνο κρατικό όργανο που διαθέτει αυτονομία, ρυθμίζει δηλαδή τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας του χωρίς να

²⁸ Λοβέρδος, Α. (1987). Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα. Αθήνα: Interbooks.

²⁹ Χρυσανθάκης κ.ά., όπ. παρ.

³⁰ Χρυσόγονος, όπ. παρ.

επιτρέπεται η παρέμβαση οποιουδήποτε άλλου οργάνου, και δεσμεύεται μόνο από το Σύνταγμα. Η ισχύουσα ρύθμιση της οργάνωσης της Βουλής περιέχεται στον ισχύοντα Κανονισμό της Βουλής, ο οποίος αποτελεί *ιδιαίτερη πηγή δικαίου*. Η διαδικασία του Κανονισμού της Βουλής διαφέρει από αυτή της θέσπισης των τυπικών νόμων, αφού ψηφίζεται μεν από την Ολομέλεια της Βουλής όπως και οι τυπικοί νόμοι, η δημοσίευσή του όμως στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως γίνεται από τον Πρόεδρο της Βουλής και όχι από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Η κυριότερη ιδιαιτερότητα του Κανονισμού έγκειται στο *αντικείμενό* του, δηλαδή ότι αφορά αποκλειστικά την οργάνωση και λειτουργία της Βουλής. Η σχέση του Κανονισμού με τους τυπικούς νόμους και τις κανονιστικές πράξεις της διοίκησης εκτός του Συντάγματος είναι σχέση θεματική και όχι ιεραρχική. Οι διατάξεις του Κανονισμού δεν επιτρέπεται να ρυθμίζουν θέματα ξένα προς το αντικείμενό του (άρθρο 65 παράγραφος 1 του Συντάγματος), και αντίστροφα δεν επιτρέπεται η εφαρμογή τυπικών νόμων ή κανονισμών που επιχειρούν να ρυθμίσουν εσωτερικά θέματα της Βουλής³¹.

Το άρθρο 65 παράγραφος 1 του Συντάγματος καθιερώνει την εσωτερική και εξωτερική αυτονομία της Βουλής. Εσωτερική αυτονομία σημαίνει ότι οι κανόνες και οι ρυθμίσεις που θεσπίζει η Βουλή και αφορούν την εσωτερική της οργάνωση και λειτουργία δεν επηρεάζονται από κανένα άλλο κρατικό όργανο. Εξωτερική αυτονομία αντίθετα, σημαίνει ότι κανένα κρατικό όργανο δεν μπορεί να παρέμβει στα *interna corporis* της Βουλής. Εάν είναι απαραίτητη η ύπαρξη κάποιας εξαίρεσης από αυτή την πρακτική, τότε αυτή ορίζεται ρητά με διάταξη στο Σύνταγμα, όπως πχ στο άρθρο 65 παράγραφο 6, που αφορά τον δικαστικό έλεγχο του Προέδρου της Βουλής για θέματα που αφορούν την πρόσληψη και την υπηρεσιακή κατάσταση του ανθρώπινου δυναμικού της Βουλής. Αυτό έχει σαν λογική προέκταση τον καθ' ύλην περιορισμό του Κανονισμού μόνο στα θέματα οργάνωσης και λειτουργίας της Βουλής³².

Παρά την αυτονομία του, ο Κανονισμός δεν παύει να υπόκειται στο Σύνταγμα. Οι ρυθμίσεις του λοιπόν πρέπει να είναι σύμφωνες με τις συνταγματικές διατάξεις που αφορούν επιμέρους θέματα της Βουλής αλλά και προς τη γενική αρχή του άρθρου 65 παράγραφος 1 του Συντάγματος, το

³¹ Χρυσόγονος, *όπ παρ.*

³² Τσάτσος, Δ. (1994). *Συνταγματικό Δίκαιο*, τόμος Α. Αθήνα: Σάκκουλας.

οποίο ορίζει ότι η λειτουργία της Βουλής πρέπει να είναι ελεύθερη και δημοκρατική. Αυτό όμως δεν επιτρέπεται να ελέγχεται δικαστικά, αφού θα παραβιαζόταν έτσι η εσωτερική αυτονομία της Βουλής που αναφέρθηκε. Η μόνη περίπτωση δικαστικής παρέμβασης είναι για τον έλεγχο του Κανονισμού όσον αφορά την συνταγματική οριοθέτηση του αντικειμένου του, στο να περιορίζεται μόνο στην οργάνωση και λειτουργία της Βουλής. Εάν μια διάταξη ξεφεύγει από το ορισμένο συνταγματικά περιεχόμενο, τότε αυτή η διάταξη δεν εφαρμόζεται, ενώ σε αντίθετη περίπτωση πραγματοποιείται. Και στις δύο περιπτώσεις η δικαστική αρχή δεν εξετάζει το περιεχόμενο των διατάξεων, αλλά μόνο την οριοθέτησή τους.

Το Προεδρείο της Βουλής αποτελείται από τον Πρόεδρο, πέντε αντιπροέδρους, τρεις κοσμήτορες και έξι γραμματείς. Στην περίπτωση που ο Πρόεδρος της Βουλής απουσιάζει, τότε αναπληρώνεται από έναν αντιπρόεδρο που ορίζεται από τον ίδιο ή από τους αντιπροέδρους στη διάρκεια της εκλογής τους. Η διάρκεια της θητείας του προέδρου και των αντιπροέδρων διαρκεί όσο και η βουλευτική περίοδος, ενώ τα υπόλοιπα μέλη του Προεδρείου θητούν όσο διαρκεί η τακτική σύνοδος για την οποία εκλέχτηκαν. Τα υπόλοιπα μέρη του Προεδρείου διατηρούν την ιδιότητά τους και μετά τη λήξη της βουλευτικής περιόδου, ως την έναρξη των εργασιών για την επόμενη βουλευτική περίοδο. Η διάσκεψη των Προέδρων της Βουλής αποτελείται από τον πρόεδρο και τους διατελέσαντες προέδρους της Βουλής που έχουν εκλεγεί ως βουλευτές, τους προέδρους των διαρκών επιτροπών, τους αντιπροέδρους της Βουλής, τους προέδρους των κοινοβουλευτικών ομάδων και έναν ανεξάρτητο βουλευτή που εκπροσωπεί τους ανεξάρτητους βουλευτές, στην περίπτωση που είναι 5 ή περισσότεροι. Η Διάσκεψη των Προέδρων πραγματοποιεί τις τακτικές συναντήσεις κάθε βδομάδα, και έκτακτες σε περίπτωση ανάγκης³³. Ο Πρόεδρος της Βουλής διευθύνει τις εργασίες της Βουλής, λαμβάνοντας και πειθαρχικά μέτρα εναντίον παρεκτρεπόμενων βουλευτών όταν αυτό κριθεί απαραίτητο³⁴. Επίσης, είναι προϊστάμενος όλων των υπηρεσιών της, είναι υπεύθυνος για την προστασία της και την εκπροσωπεί εντός και εκτός της χώρας. Για περαιτέρω σημαντικά ζητήματα, όπως η διαδικασία

³³ Χρυσανθάκης κ.ά., όπ. παρ.

³⁴ Φιλίππου, όπ. παρ.

και διάρκεια της συζήτησης που αφορά το νομοθετικό έργο, τον καθορισμό της ημερήσιας διάταξης κλπ, αποφασίζει η Διάσκεψη των Προέδρων³⁵.

Οι Διαρκείς Κοινοβουλευτικές Επιτροπές είναι ένα από τα υπεύθυνα όργανα για το νομοθετικό έργο, όπως ορίζεται από την αναθεώρηση των διατάξεων των άρθρων 70 και 72 του Συντάγματος που πραγματοποιήθηκε από την Ζ' Αναθεωρητική Βουλή. Υπάρχει επίσης το Τμήμα Διακοπής των Εργασιών της Βουλής. Τα νομοσχέδια και οι προτάσεις νόμων που παραπέμπονται για επεξεργασία και εξέταση στις διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές, εισάγονται τελικώς προς ψήφιση στην Ολομέλεια της Βουλής, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 72 παράγραφος 4 του Συντάγματος. Αντίθετα, πριν την Αναθεωρητική Βουλή, τα τμήματα συζητούσαν και ψήφιζαν οριστικά τα νομοσχέδια και τις προτάσεις νόμων³⁶.

Η Ολομέλεια της Βουλής έχει το καθήκον της ψήφισης του Κανονισμού της Βουλής, της σύνθεσης νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων σχετικά με την Εκκλησία της Ελλάδος, την λειτουργία των πολιτικών κομμάτων, τη μεταβολή των ορίων της Επικρατείας, την άσκηση και προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, την παραμονή ή διέλευση ξένης στρατιωτικής δύναμης τη μεταβίβαση αρμοδιοτήτων σε διεθνείς οργανισμούς, τη χορηγία του Προέδρου της Δημοκρατίας, την παροχή νομοθετικής εξουσιοδότησης νόμου-πλαisiού, την εκτέλεση ειδικών συνταγματικών διατάξεων, την ψήφιση του προϋπολογισμού του Κράτους, την κρατική χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων, την κατάσταση πολιορκίας, τη λειτουργία των υπηρεσιών του Προέδρου της Δημοκρατίας, και την αυθεντική ερμηνεία των νόμων³⁷.

Οι επιτροπές της Βουλής διακρίνονται στις διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές, τις ειδικές επιτροπές, τις μόνιμες ειδικές επιτροπές, τις επιτροπές για εθνικά ή γενικότερου ενδιαφέροντος ζητήματα, τις επιτροπές για εσωτερικά θέματα της Βουλής και τις επιτροπές διεθνών σχέσεων της Βουλής.

³⁵ Χρυσόγονος, όπ. παρ.

³⁶ Μηναιίδης, Σ. (1985). Βιβλιογραφία Συνταγματικού Δικαίου. Αθήνα: Σάκκουλας.

³⁷ Χρυσανθάκης κ.ά., όπ. παρ.

Οι διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές είναι αρμόδιες για την εξέταση νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων που υποβάλλονται στη Βουλή. Κατά τη διάρκεια των εργασιών της Ολομέλειας, ορίζονται οι εξής έξι επιτροπές: η Επιτροπή Μορφωτικών Υποθέσεων, η Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων, η Επιτροπή Οικονομικών Υποθέσεων, η Επιτροπή Κοινωνικών Υποθέσεων, η Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, και η Επιτροπή Παραγωγής Εμπορίου³⁸. Οι διαρκείς κοινοβουλευτικές επιτροπές λειτουργούν μέχρι την λήξη της τακτικής συνόδου και ξεκινάνε ξανά όταν σταματήσει η λειτουργία του Τμήματος Διακοπής Εργασιών έως τη σύσταση της αντίστοιχης επιτροπής της νέας τακτικής συνόδου³⁹.

Οι ειδικές επιτροπές συγκροτούνται μετά από απαίτηση της Κυβέρνησης, στην περίπτωση που είναι απαραίτητες για την συγγραφή του νομοθετικού έργου ή για την επεξεργασία και εξέταση συγκεκριμένων σχεδίων ή προτάσεων νόμων, όπως ορίζει το άρθρο 42 παράγραφος 1 του Κανονισμού της Βουλής. Μια ειδική επιτροπή είναι η Ειδική Επιτροπή επί του απολογισμού του γενικού ισολογισμού του Κράτους⁴⁰. Η λειτουργία των ειδικών επιτροπών διαρκεί μέχρι να ληφθεί οριστική απόφαση για τα σχέδια νόμων και την επεξεργασία και εξέταση τους⁴¹.

Οι μόνιμες ειδικές επιτροπές συγκροτούνται από τον Πρόεδρο της Βουλής στην αρχή των τακτικών συνόδων και είναι οι εξής: Μόνιμη Επιτροπή Απόδημου Ελληνισμού, Μόνιμη Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας, Μόνιμη Επιτροπή Έρευνας και Τεχνολογίας, Μόνιμη Επιτροπή Ισότητας και Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Μόνιμη Επιτροπή Κοινοβουλευτικής Δεοντολογίας, Μόνιμη Επιτροπή Περιφερειών και Μόνιμη Επιτροπή Προστασίας Περιβάλλοντος.

Οι επιτροπές για εθνικά ή γενικότερου ενδιαφέροντος ζητήματα ορίζονται στο άρθρο 44 παράγραφος 1 του Κανονισμού της Βουλής και σχηματίζονται με απόφαση της Βουλής ύστερα από πρόταση της Κυβέρνησης ή των προέδρων των κοινοβουλευτικών⁴². Οι επιτροπές αυτές

³⁸ Χρυσανθάκης κ.ά., όπ. παρ.

³⁹ Ράϊκος, όπ. παρ.

⁴⁰ Χρυσανθάκης κ.ά., όπ. παρ.

⁴¹ Ράϊκος, όπ. παρ.

⁴² Χρυσανθάκης κ.ά., όπ. παρ.

λειτουργούν όσο είναι απαραίτητο για την αντιμετώπιση των υπό εξέταση ζητημάτων, και διαλύονται αυτοδικαίως μετά την λήξη της βουλευτικής περιόδου⁴³.

Οι επιτροπές για τα εσωτερικά θέματα της Βουλής προβλέπονται από τα άρθρα 46 και 47 του Κανονισμού της Βουλής και είναι οι εξής τρεις: η Επιτροπή του Κανονισμού της Βουλής, η Επιτροπή Οικονομικών της Βουλής και η Επιτροπή Βιβλιοθήκης της Βουλής⁴⁴.

Οι επιτροπές Διεθνών Σχέσεων της Βουλής συγκροτούνται από τον Πρόεδρο της Βουλής σύμφωνα με το άρθρο 49 παράγραφος 1 του Κανονισμού της Βουλής και ο ρόλος τους είναι να προωθήσουν και να υποστηρίξουν την διεθνή συνεργασία της Βουλής με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, τα κοινοβούλια άλλων χωρών και άλλους διεθνείς οργανισμούς⁴⁵.

2.5 Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Η Βουλή, όπως προαναφέρθηκε, έχει θητεία ορισμένου χρονικού διαστήματος. Η διαδικασία συγκρότησης της Βουλής μέσω της διεξαγωγής βουλευτικών εκλογών ανά ορισμένα χρονικά διαστήματα αποτελεί θεμέλιο της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Η βουλευτική περίοδος στα Κράτη της Δυτικής Ευρώπης κυμαίνεται από 3 έως 5 χρόνια, με την συντομότερη βουλευτική περίοδο να ανταποκρίνεται περισσότερο στο δημοκρατικό πολίτευμα. Η Βουλή στην Ελλάδα δεν είναι συνεχής, όπως ορίζει το Σύνταγμα, αφού κατά την χρονική περίοδο που μεσολαβεί από τη διάλυση της Βουλής μέχρι τον σχηματισμού νέας, δεν υπάρχει Βουλή. Αντίθετα, σε άλλα κράτη η Βουλή είναι συνεχής και η εκλογή νέας Βουλής πραγματοποιείται πριν τη διάλυση της παλαιάς (πχ άρθρο 27 του Συντάγματος της Αυστρίας, άρθρο 39 του Θεμελιώδους Νόμου της Γερμανίας)⁴⁶.

⁴³ Ράϊκος, όπ. παρ.

⁴⁴ Χρυσανθάκης κ.ά., όπ. παρ.

⁴⁵ Ράϊκος, όπ. παρ.

⁴⁶ Γεωργόπουλος, Κ. (2001). Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο. Αθήνα: Σάκκουλας.

Η Βουλή λειτουργεί σε ορισμένα μόνο χρονικά διαστήματα της βουλευτικής περιόδου, κατά τα οποία η Βουλή μπορεί κατά το Σύνταγμα να συνεδριάζει και να ασκεί τις αρμοδιότητές της. Αυτά τα χρονικά διαστήματα ονομάζονται βουλευτικές σύνοδοι, και διακρίνονται σε τακτικές, έκτακτες και ειδικές.

Τακτική σύνοδος είναι η σύνοδος που συγκαλείται μία φορά το χρόνο υποχρεωτικά, και αυτό γίνεται είτε μετά από εντολή του Προέδρου της Δημοκρατίας είτε αυτοδίκαια. Το άρθρο 40 παράγραφος 1 του Συντάγματος υποχρεώνει τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να συγκαλέσει τακτική σύνοδο, και τα άρθρα 41 και 53 ορίζουν ότι κατά τη λήξη της βουλευτικής περιόδου πρέπει να γίνει τακτική σύγκληση της Βουλής μέσα σε 30 ημέρες από την διεξαγωγή των εκλογών για τη νέα Βουλή. Στην περίπτωση που ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν συγκαλέσει τη Βουλή σε τακτική σύνοδο ως την πρώτη Δευτέρα του Οκτωβρίου κάθε χρόνου, τότε αυτή συγκαλείται αυτοδίκαια την πρώτη Δευτέρα του Οκτωβρίου. Επομένως πραγματοποιούνται τέσσερις τακτικές σύνοδοι κατά τη διάρκεια της τετραετούς βουλευτικής περιόδου. Η σύγκληση τακτικής συνόδου σε άλλη περίπτωση γίνεται μετά από προεδρικό διάταγμα⁴⁷.

Η διάρκεια της τακτικής συνόδου δεν μπορεί να είναι συντομότερη από πέντε μήνες, και παρατείνεται υποχρεωτικά μέχρι να εγκριθεί ο προϋπολογισμός ή να ψηφιστεί ειδικός νόμος (άρθρα 40 και 79 του Συντάγματος). Μέσα στο ελάχιστο των πέντε μηνών συμπεριλαμβάνονται και οι διακοπές των εργασιών της Βουλής, με την προϋπόθεση να είναι σύντομες και δικαιολογημένες (πχ διακοπές Χριστουγέννων και Πάσχα). Η Βουλή κατά την τακτική σύνοδο μπορεί να ασκεί ελεύθερα όλες τις αρμοδιότητές της, με την υποχρέωση να ψηφιστεί ο προϋπολογισμός του επόμενου οικονομικού έτους ή ο ειδικός νόμος για την διαχείριση των εσόδων και εξόδων του κράτους, κάτι που δεν μπορεί να ψηφιστεί σε έκτακτη σύνοδο και προκαλεί την παράταση της τακτικής συνόδου μέχρι να πραγματοποιηθεί⁴⁸.

Η έκτακτη σύνοδος είναι αυτή που καλείται ελεύθερα από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Η έκτακτη σύνοδος προβλέπεται από το άρθρο 40 παράγραφος 1 του Συντάγματος, όπου ορίζεται ότι ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας έχει το δικαίωμα να συγκαλέσει τη Βουλή εκτάκτως όποτε

⁴⁷ Ράϊκος, όπ. παρ.

⁴⁸ Ράϊκος, όπ. παρ.

εκείνος κρίνει απαραίτητο. Επομένως η σύγκληση της Βουλής σε έκτακτη σύνοδο, καθώς και τα θέματα τα οποία θα συζητηθούν, καθορίζονται εξ ολοκλήρου από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Η Βουλή κατά τη διάρκεια της έκτακτης συνόδου μπορεί να ασχοληθεί με οποιαδήποτε συνταγματική αρμοδιότητά της και δεν είναι υποχρεωμένη να περιοριστεί μόνο στο θέμα για το οποίο κλήθηκε. Εξαίρεση αποτελεί η ψήφιση του προϋπολογισμού, που αναφέρθηκε προηγουμένως ότι πραγματοποιείται μόνο κατά τη διάρκεια τακτικών συνόδων⁴⁹.

Η ειδική σύνοδος είναι η υποχρεωτική σύναξη της Βουλής για την εκτέλεση κάποιας ειδικής συνταγματικής αρμοδιότητάς της. Η ειδική σύνοδος πραγματοποιείται μόνο εάν η Βουλή δεν βρίσκεται ήδη σε κάποια έκτακτη ή τακτική σύνοδο, και καθορίζεται αποκλειστικά και περιοριστικά από το Σύνταγμα. Οι τέσσερις περιπτώσεις σύγκλησης ειδικών συνόδων, όπως τις ορίζει το Σύνταγμα, είναι οι εξής: α) εκλογή νέου Προέδρου της Δημοκρατίας (άρθρο 32 παράγραφος 5 του Συντάγματος) β) αδυναμία του Προέδρου της Δημοκρατίας στην άσκηση των καθηκόντων του μετά το πέρας των 30 ημερών για να αποφασίσει αν θα πρέπει να εκλεγεί νέος Πρόεδρος (άρθρο 34 παράγραφος 2) γ) έκδοση προεδρικού διατάγματος για την εφαρμογή του νόμου στην περίπτωση κατάστασης πολιορκίας (άρθρο 48 παράγραφοι 2 και 3) και δ) έλεγχος εμπιστοσύνης μετά το σχηματισμό νέας Κυβέρνησης (άρθρο 84 παράγραφος 1) (Ράϊκος, 2009).

Η Ολομέλεια και το Τμήμα Διακοπής των Εργασιών της Βουλής συγκαλούνται μέσω της ημερήσιας διάταξης που συντάσσει ο Πρόεδρος της Βουλής στο τέλος της εβδομάδας, και περιέχει τα θέματα των συνεδριάσεων της επόμενης εβδομάδας. Στην ημερήσια διάταξη αναγράφονται επίσης τα σχέδια και οι προτάσεις νόμων που θα ψηφιστούν και/ή θα συζητηθούν, όπως επίσης τα μέσα του κοινοβουλευτικού ελέγχου και οποιοδήποτε άλλο θέμα που ανήκει στις αρμοδιότητες της Βουλής⁵⁰.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κηρύσσει την έναρξη των εργασιών κάθε βουλευτικής περιόδου, δηλαδή την σύγκληση της πρώτης τακτικής συνόδου κάθε βουλευτικής περιόδου⁵¹. Αυτό συμβαίνει μετά την συγκρότηση της Βουλής σε Σώμα. Η λήξη της τακτικής συνόδου γίνεται

⁴⁹ Ράϊκος, όπ. παρ.

⁵⁰ Χρυσανθάκης κ.ά., όπ. παρ.

⁵¹ Παραράς, Π. (2014). Res publica I: Το κράτος δικαίου. Αθήνα: Σάκκουλας.

μετά από προεδρικό διάταγμα στο τέλος της διάρκειάς της όπως ορίζεται από το άρθρο 23 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Η έκτακτη σύνοδος λήγει με προεδρικό διάταγμα και δεν υπάρχει κάποιος χρονικός περιορισμός από το Σύνταγμα όσον αφορά την διάρκειά της. Η ειδική σύνοδος λήγει αυτοδίκαια, όταν το θέμα για το οποίο συγκλήθηκε αντιμετωπιστεί. Δεν υπάρχει επομένως η ανάγκη έκδοσης προεδρικού διατάγματος⁵².

Οι συνεδριάσεις της Βουλής είναι δημόσιες, κάτι που συνεπάγεται την παρουσία ακροατών κατά τις συνεδριάσεις καθώς και την προβολή τους από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (άρθρο 66 παράγραφος 1 του Συντάγματος).

Οι αποφάσεις της Βουλής λαμβάνονται με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών, τα οποία δεν μπορούν να είναι λιγότερα από το ένα τέταρτο του συνολικού αριθμού των βουλευτών, εκτός από τις περιπτώσεις κάποιας ειδικής συνταγματικής διάταξης.

Οι αρμοδιότητες της Βουλής όπως ορίζονται από το Σύνταγμα είναι η αναθεωρητική, η νομοθετική, η ψήφιση και τροποποίηση του Κανονισμού της Βουλής και η εκλογή του Προεδρείου της, η κήρυξη της χώρας σε κατάσταση πολιορκίας και η κίνηση της διαδικασίας του άρθρου 86 του Συντάγματος για την ποινική ευθύνη των υπουργών και του άρθρου 49 για την ποινική ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας. Η νομοθετική αποτελεί την σπουδαιότερη αρμοδιότητα της Βουλής, κατά την οποία η Βουλή ψηφίζει τους τυπικούς νόμους και τον Κανονισμό της. Το νομοθετικό έργο της Βουλής περιλαμβάνει την νομοθετική πρωτοβουλία, δηλαδή την πρόταση νόμων που αφορούν τα μέλη της όπως επίσης και την πρόταση διεξαγωγής νομοθετικού δημοψηφίσματος, την έγκριση των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, την παροχή αμνηστίας κλπ.

⁵² Ράϊκος, όπ. παρ.

2.6 ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

2.6.1 Γερμανία

Η Γερμανία είναι μια δημοκρατική, ομοσπονδιακή κοινοβουλευτική δημοκρατία και η ομοσπονδιακή νομοθετική εξουσία ασκείται από τη Bundestag (η Βουλή της Γερμανίας) και το Bundesrat (το αντιπροσωπευτικό όργανο των περιφερειακών κρατών της Γερμανίας). Το πολίτευμα της Γερμανίας διαθέτει ένα πολυκομματικό σύστημα στο οποίο, από το 1949, κυρίαρχα κόμματα είναι η Χριστιανοδημοκρατική Ένωση (CDU) και το Σοσιαλιστικό Δημοκρατικό Κόμμα της Γερμανίας (SPD). Το δικαστικό σώμα της Γερμανίας είναι ανεξάρτητο της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας. Το πολιτικό σύστημα καθιερώνεται στο Σύνταγμα του 1949, που ονομάζεται Grundgesetz (Θεμελιώδης Νόμος), το οποίο παρέμεινε σε ισχύ με μικρές τροποποιήσεις, μετά την επανένωση της Γερμανίας το 1990.

Ο Θεμελιώδης Νόμος για την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας αποτελεί το Σύνταγμα της Γερμανίας⁵³. Εγκρίθηκε επίσημα στις 8 Μαΐου 1949 και με την υπογραφή των συμμάχων του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στις 12 Μαΐου, τέθηκε σε ισχύ στις 23 Μαΐου, ως το σύνταγμα των εν λόγω κρατών της Δυτικής Γερμανίας που είχαν αρχικά συμπεριληφθεί εντός της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας. Το 1949, ο Θεμελιώδης Νόμος είναι μια απάντηση στις διαπιστωμένες αδυναμίες του Συντάγματος της Βαϊμάρης του 1919, το οποίο απέτυχε να αποτρέψει την άνοδο του ναζιστικού κόμματος το 1933. Από το 1990, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας επανένωσης μετά την πτώση του Τείχους του Βερολίνου, ο Θεμελιώδης Νόμος εφαρμόστηκε και στα κράτη της Ανατολικής Γερμανίας⁵⁴.

Στο κοινοβουλευτικό σύστημα της Γερμανίας, η κυβέρνηση διοικείται από τον Ομοσπονδιακό Καγκελάριο. Ωστόσο, ο Γερμανός Πρόεδρος έχει έναν ρόλο που είναι περισσότερο από

⁵³ Deutscher Bundestag (2014). Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Ανακτήθηκε από: <http://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz> [17/10/2016]

⁵⁴ Deutscher Bundestag, όπ. παρ.

εθιμοτυπικός. Ο Ομοσπονδιακός Πρόεδρος, με τις ενέργειές του και τις δημόσιες εμφανίσεις, αντιπροσωπεύει το ίδιο το κράτος, την ύπαρξή του, τη νομιμότητά του, και την ενότητά του. Το γραφείο του Προέδρου παίζει σημαντικό ρόλο στη λειτουργία του ελέγχου της τήρησης του νόμου και του συντάγματος. Έχει επίσης μια "λειτουργία πολιτικού αποθεματικού" για περιόδους κρίσης στο κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης⁵⁵. Ο Ομοσπονδιακός Πρόεδρος δίνει κατεύθυνση στις γενικές πολιτικές και κοινωνικές συζητήσεις και έχει κάποιο σημαντικό "αποθεματικό δυνάμεων" σε περίπτωση πολιτικής αστάθειας (όπως αυτές που προβλέπονται από το άρθρο 81 του Θεμελιώδους Νόμου)⁵⁶. Σύμφωνα με το άρθρο 59 (1) του Θεμελιώδους Νόμου, ο Ομοσπονδιακός Πρόεδρος εκπροσωπεί την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας σε θέματα διεθνούς δικαίου, επιτυγχάνει συνθήκες με ξένα κράτη για λογαριασμό του και πιστοποιεί διπλωμάτες⁵⁷. Όλοι οι ομοσπονδιακοί νόμοι πρέπει να υπογράφονται από τον Πρόεδρο για να μπορέσουν να τεθούν σε ισχύ. Ο Πρόεδρος δεν έχει το δικαίωμα του βέτο, αλλά οι συνθήκες για την άρνηση της υπογραφής ενός νόμου που θεωρεί αντισυνταγματικό αποτελούν αντικείμενο συζήτησης⁵⁸.

Ο Bundeskanzler (Ομοσπονδιακός Καγκελάριος) ηγείται του Bundesregierung (Ομοσπονδιακή κυβέρνηση), συνεπώς και της εκτελεστικής εξουσίας της Ομοσπονδιακής κυβέρνησης. Αυτός εκλέγεται από το Bundestag, το κοινοβούλιο της Γερμανίας, και είναι υπεύθυνος απέναντι σε αυτό. Τα άλλα μέλη της κυβέρνησης είναι οι ομοσπονδιακοί υπουργοί που επιλέγονται από τον καγκελάριο. Η Γερμανία συνεπώς διαθέτει ένα κλασσικό κοινοβουλευτικό σύστημα. Ο καγκελάριος δεν μπορεί να εκπέσει του αξιώματός του κατά τη διάρκεια μιας τετραετίας, εκτός αν η Bundestag έχει συμφωνήσει για κάποιον διάδοχο. Αυτή η ψήφος μη εμπιστοσύνης έχει ως

⁵⁵ Der Bundespräsident (2016). Constitutional basis. Ανακτήθηκε από: http://www.bundespraesident.de/EN/Role-and-Functions/ConstitutionalBasis/ConstitutionalBasis-node.html;jsessionid=199EA05B058DB4F409D855E3A833D30C.2_cid379 [17/10/2016]

⁵⁶ UK-German Connection (2016). German system of government. Ανακτήθηκε από: <http://www.ukgermanconnection.org/politics-german-government> [17/10/2016]

⁵⁷ US Library of Congress (2016). The Legislature. Ανακτήθηκε από: <http://countrystudies.us/germany/154.htm> [17/10/2016]

⁵⁸ Lange, F (2010). Grundrechtsbindung des Gesetzgebers: eine rechtsvergleichende Studie zu Deutschland, Frankreich und den USA. Mohr Siebeck, pp. 123

στόχο να αποφευχθεί η κατάσταση της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης, στην οποία ο υπεύθυνος της διακυβέρνησης δεν είχε αρκετή υποστήριξη από το κοινοβούλιο ώστε να είναι δυνατή η αποτελεσματική διακυβέρνηση, και ταυτόχρονα το κοινοβούλιο ήταν πολύ διαιρεμένο ώστε να ορίσει κάποιο διάδοχο. Ένας από τους υπουργούς που διορίζει ο καγκελάριος είναι ο αναπληρωματικός καγκελάριος (Vizekanzler).

Το Γερμανικό Υπουργικό Συμβούλιο (Bundeskabinett ή Bundesregierung) είναι το κύριο εκτελεστικό όργανο της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας. Αποτελείται από τον καγκελάριο και τα μέλη του υπουργικού συμβουλίου. Οι βασικές αρχές της οργάνωσης του υπουργικού συμβουλίου ορίζονται στα άρθρα 62-69 του βασικού νόμου.

Η Bundestag (Ομοσπονδιακή Βουλή) εκλέγεται για τετραετή θητεία και αποτελείται από 598 ή περισσότερα μέλη που εκλέγονται μέσω μικτής αναλογικής εκπροσώπησης, που οι Γερμανοί αποκαλούν «εξατομικευμένη αναλογική εκπροσώπηση». Τα 299 μέλη εκπροσωπούν μονοεδρικές εκλογικές περιφέρειες. Τα κόμματα που λαμβάνουν λιγότερες έδρες από αυτές που τους αναλογούν βάσει των ψήφων, λαμβάνουν έδρες από τους καταλόγους των κομμάτων για να καλυφθεί η διαφορά. Σε αντίθεση, τα κόμματα που λαμβάνουν περισσότερες έδρες από αυτές που τους αναλογούν βάσει των ψήφων, έχουν το δικαίωμα να διατηρήσουν τις επιπλέον θέσεις. Ένα κόμμα πρέπει να λάβει είτε πέντε τοις εκατό της εθνικής ψηφοφορίας είτε να κερδίσει τουλάχιστον τρεις άμεσα εκλεγμένες έδρες, ώστε να έχει το δικαίωμα να διεκδικήσει έδρες στην Ομοσπονδιακή Βουλή που δεν ανήκουν στην εκλογική περιφέρεια. Ο κανόνας αυτός ενσωματώθηκε στον εκλογικό νόμο της Γερμανίας για την αποφυγή πολιτικού κατακερματισμού και την ύπαρξη ισχυρών μικρών κομμάτων.

2.6.2 Σουηδία

Η πολιτική της Σουηδίας λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο μιας κοινοβουλευτικής αντιπροσωπευτικής δημοκρατικής συνταγματικής μοναρχίας. Η μοναρχία της Σουηδίας αφορά την αρχηγία του κράτους της Σουηδίας, η οποία είναι συνταγματική και κληρονομική μοναρχία με

κοινοβουλευτικό σύστημα. Το Βασίλειο της Σουηδίας (Σουηδικά: Konungariket Sverige) διέθετε μοναρχία από αμνημονεύτων χρόνων. Αρχικά η μοναρχία ήταν εκλεκτική, και στη συνέχεια έγινε κληρονομική τον 16^ο αιώνα, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Gustav Vasa, αν και σχεδόν όλοι οι προηγούμενοι μονάρχες ανήκαν σε ένα μικρό αριθμό οικογενειών, που θεωρούνται οι βασιλικές δυναστείες της Σουηδίας⁵⁹.

Η εκτελεστική εξουσία ασκείται από την κυβέρνηση, με επικεφαλής τον Πρωθυπουργό της Σουηδίας. Η νομοθετική εξουσία ασκείται τόσο από την κυβέρνηση όσο και από το κοινοβούλιο, που εκλέγεται με ένα πολυκομματικό σύστημα. Η δικαστική εξουσία είναι ανεξάρτητη, και διορίζεται από την κυβέρνηση. Η θητεία της διαρκεί όσο και η θητεία της Κυβέρνησης.

Το σημερινό δημοκρατικό πολίτευμα είναι προϊόν σταθερής ανάπτυξης, με την διαδοχική πρόσθεση δημοκρατικών θεσμών που εισήχθησαν κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα μέχρι το 1921, όταν εισήχθη δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες. Η κυβέρνηση της Σουηδίας έχει εφαρμόσει την αρχή του κοινοβουλευτισμού. Από την εποχή της Μεγάλης Ύφεσης, η εθνική πολιτική της Σουηδίας κυριαρχείται σε μεγάλο βαθμό από το Δημοκρατικό Εργατικό Κόμμα, το οποίο αποτελεί μεγάλο μέρος (και μερικές φορές πλειοψηφία) του κοινοβουλίου από το 1917.

Το Σύνταγμα της Σουηδίας αποτελείται από τέσσερις θεμελιώδεις νόμους. Το πιο σημαντικό είναι το Όργανο της Κυβέρνησης του 1974 που καθορίζει τις βασικές αρχές της πολιτικής ζωής στη Σουηδία, καθορίζοντας τα δικαιώματα και τις ελευθερίες. Ο νόμος της διαδοχής είναι μια συνθήκη μεταξύ του Riksdag (Βουλή) και του βασιλικού οίκου Bernadotte, που ρυθμίζει τα δικαιώματα για την διαδοχή στον θρόνο της Σουηδίας⁶⁰.

Οι τέσσερις θεμελιώδεις νόμοι είναι:

⁵⁹ Swedish Royal Court (2016). The Monarchy. Ανακτήθηκε από: <http://www.kungahuset.se/royalcourt/monarchytheroyalcourt.4.396160511584257f21800096.html> [16/10/2016]

⁶⁰ Sveriges Riksdag (2016). The Constitution of Sweden. Stockholm: The Riksdag Administration, Department for Parliamentary Documents, pp. 222. Ανακτήθηκε από: <http://www.riksdagen.se/en/SysSiteAssets/07.-dokument--lagar/the-constitution-of-sweden-160628.pdf/> [15/10/2016]

1. Όργανο της Κυβερνήσεως (1974)
2. Πράξη της διαδοχής (1809)
3. Ελευθερία του νόμου περί Τύπου (1766)
4. Θεμελιώδης Νόμος για την Ελευθερία της Έκφρασης (1991)

Η υψηλότερη εκτελεστική εξουσία του κράτους ασκείται από την κυβέρνηση, η οποία αποτελείται από έναν πρωθυπουργό και περίπου 22 υπουργούς που είναι επικεφαλής των υπουργείων. Οι υπουργοί διορίζονται κατά τη διακριτική ευχέρεια του πρωθυπουργού. Ο Πρωθυπουργός διορίζεται από τον Πρόεδρο της Βουλής μετά από ψηφοφορία στο ίδιο το Riksdag. Ο μονάρχης δεν παίζει κανένα ρόλο σε αυτή τη διαδικασία. Ο μόνος τρόπος να διαλυθεί μία κυβέρνηση πρόωρα είναι μέσα από μια πρόταση μομφής (misstroendevotum) στο Riksdag. Αυτή η κίνηση πρέπει να πάρει την πλειοψηφία του συνολικού ποσού των ψήφων στο Riksdag (τουλάχιστον 175). Ένα άλλο παράδειγμα της δύναμης που διαθέτει η κυβέρνηση είναι η έγκριση του προϋπολογισμού του σουηδικού κοινοβουλίου. Ο προτεινόμενος προϋπολογισμός της Κυβέρνησης δεν γίνεται δεκτός μόνο αν η πλειοψηφία των μελών του Riksdag τον καταψηφίσει. Αυτό καθιστά δυνατή την διακυβέρνηση ακόμη και στις περιπτώσεις μειοψηφίας⁶¹.

Το νομοθετικό σώμα του Riksdag έχει 349 μέλη, τα οποία εκλέγονται κάθε 4 χρόνια. Είναι σε συνεδρία κατά κανόνα από το Σεπτέμβριο μέχρι τα μέσα Ιουνίου. Το νομοθετικό έργο αναλαμβάνεται από το Υπουργικό Συμβούλιο ή από τα μέλη του σουηδικού κοινοβουλίου. Οι βουλευτές εκλέγονται βάση της αναλογικής εκπροσώπησης για την περίοδο τεσσάρων ετών. Το Riksdag μπορεί να αλλάξει το Σύνταγμα της Σουηδίας, αλλά μόνο με την έγκριση από μια υπερπλειοψηφία και την επιβεβαίωση από τις ακόλουθες γενικές εκλογές⁶².

⁶¹ Sveriges Riksdag, όπ. παρ.

⁶² Sveriges Riksdag, όπ. παρ.

2.6.3 Αγγλία

Το Κοινοβούλιο του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Βόρειας Ιρλανδίας, κοινώς γνωστό ως το Κοινοβούλιο του Ηνωμένου Βασιλείου ή Βρετανικό Κοινοβούλιο, αποτελεί το ανώτατο νομοθετικό σώμα στο Ηνωμένο Βασίλειο, και στα λοιπά βρετανικά εδάφη. Το Κοινοβούλιο του Ηνωμένου Βασιλείου διαθέτει νομοθετική υπεροχή και απόλυτη δύναμη πάνω σε όλα τα άλλα πολιτικά όργανα στο Ηνωμένο Βασίλειο. Η ηγεσία του είναι ο Κυρίαρχος του Ηνωμένου Βασιλείου (σήμερα η Queen Elizabeth II) και η έδρα του είναι το παλάτι του Westminster στην πόλη του Westminster, στο Λονδίνο.

Το κοινοβούλιο αποτελείται από δύο σώματα, την άνω βουλή (η Βουλή των Λόρδων) και την κάτω βουλή (η Βουλή των Κοινοτήτων). Ο κυρίαρχος αποτελεί το τρίτο συστατικό της νομοθεσίας (η βασίλισσα-στο-Κοινοβούλιο). Η Βουλή των Λόρδων περιλαμβάνει δύο διαφορετικούς τύπους μελών: τους Πνευματικούς Λόρδους, που αποτελούνται από τους πιο υψηλόβαθμους επισκόπους της Εκκλησίας της Αγγλίας, και τους Διαχρονικούς Λόρδους, που διορίζονται από τον Κυρίαρχο κατόπιν συμβουλής του Πρωθυπουργού, και των εκλεγμένων αντιπροσώπων. Πριν από την δημιουργία του Ανωτάτου Δικαστηρίου τον Οκτώβριο του 2009, η Βουλή των Λόρδων διέθετε επίσης δικαστικό ρόλο μέσω του νόμου Λόρδων⁶³.

Η Βουλή των Κοινοτήτων είναι ένα δημοκρατικά εκλεγμένο σώμα με εκλογές που διεξάγονται τουλάχιστον κάθε πέντε χρόνια. Οι δύο Βουλές αντιστοιχούν σε ξεχωριστούς θαλάμους στο παλάτι του Westminster (κοινώς γνωστοί ως τα κτήρια του Κοινοβουλίου) στο Λονδίνο. Σύμφωνα με την αντίστοιχη συνταγματική συνθήκη, όλοι οι υπουργοί της κυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένου του Πρωθυπουργού, είναι μέλη της Βουλής των Κοινοτήτων - ή, λιγότερο συχνά, της Βουλής των Λόρδων - και ως εκ τούτου υπόλογοι στους αντίστοιχους κλάδους της νομοθεσίας. Τα περισσότερα μέλη του υπουργικού συμβουλίου (Γραμματείς της

⁶³ Parliament of the United Kingdom (2016). Different types of Lords. Ανακτήθηκε από https://web.archive.org/web/20080114010251/http://www.parliament.uk/about/how/members/lords_types.cfm [14/10/2016]

Επικρατείας) τείνουν να είναι από την Βουλή των Κοινοτήτων, ενώ οι υφυπουργοί είναι και από τις δύο⁶⁴.

Το Κοινοβούλιο της Μεγάλης Βρετανίας ιδρύθηκε το 1707 μετά την επικύρωση της Συνθήκης της Ένωσης από πράξεις της Ένωσης που ψηφίστηκαν από το Κοινοβούλιο της Αγγλίας και το Κοινοβούλιο της Σκωτίας. Στην αρχή του 19ου αιώνα, το Κοινοβούλιο διευρύνθηκε διευρύνεται με Πράξεις της Ένωσης επικυρωμένες από το Κοινοβούλιο της Μεγάλης Βρετανίας και το Κοινοβούλιο της Ιρλανδίας, καταργώντας το τελευταίο και προσθέτοντας στο πρώτο 100 Ιρλανδούς βουλευτές και 32 Λόρδους, δημιουργώντας το Κοινοβούλιο του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και της Ιρλανδίας. Η κίνηση των Βασιλικών και κοινοβουλευτικών τίτλων του 1927 τροποποίησε επίσημα το όνομα σε "Κοινοβούλιο του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρετανίας και Βορείου Ιρλανδίας», πέντε χρόνια μετά την απόσχιση του ιρλανδικού ελεύθερου κράτους.

Το κοινοβούλιο του Ηνωμένου Βασιλείου και οι θεσμοί του, αποτελούν πρότυπο για πολλές δημοκρατίες σε όλο τον κόσμο, και θεωρείται «η μητέρα των κοινοβουλίων». Ωστόσο, ο John Bright, ο οποίος επινόησε τον χαρακτηρισμό, τον χρησιμοποιεί αναφερόμενος στη χώρα (Αγγλία) και όχι στο κοινοβούλιο. Στη θεωρία, η υπέρτατη νομοθετική εξουσία του Ηνωμένου Βασιλείου ανήκει στο Στέμμα. Ωστόσο, το Στέμμα ενεργεί κατόπιν συμβουλής του Πρωθυπουργού, και οι εξουσίες της Βουλής των Λόρδων έχουν περιοριστεί. Η δύναμη συνεπώς εκ των πραγμάτων ανήκει στη Βουλή των Κοινοτήτων⁶⁵.

⁶⁴ Parliament of the United Kingdom (2016). How MPs are elected. Ανακτήθηκε από: https://web.archive.org/web/20080206113527/http://www.parliament.uk/about/how/members/electing_mps.cfm [15/10/2016]

⁶⁵ Parliament of the United Kingdom (2004). Bound Volume Hansard – Debate. Ανακτήθηκε από: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200304/cmhansrd/vo040630/debtext/40630-15.htm> [15/10/2016]

3 Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

3.1 Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΔΙΑΛΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ

Όπως προαναφέρθηκε, η θητεία της Βουλής διαρκεί το μέγιστο τέσσερα χρόνια μετά την ημέρα των γενικών εκλογών, όπως ορίζει το άρθρο 53 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Στην πραγματικότητα όμως, εξάντληση της τετραετίας συμβαίνει πολύ σπάνια, συγκεκριμένα συνέβη μόνο μια φορά κατά τη μεταδικτατορική περίοδο, το 1985-1989. Η διάλυση της Βουλής επομένως ορίζεται ως ο πρόωρος τερματισμός της βουλευτικής περιόδου, όταν πληρείται κάποια από τις περιοριστικές περιπτώσεις όπως προβλέπει το Σύνταγμα⁶⁶.

Η χρησιμότητα του θεσμού της διάλυσης της Βουλής στο κοινοβουλευτικό σύστημα είναι θεμελιώδης, και έχει σκοπό την εξασφάλιση της λειτουργικότητας του συστήματος. Ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής αποτελεί μια διέξοδο στην περίπτωση της αδυναμίας της συγκεκριμένης σύνθεσης της Βουλής να επιτελέσει το συνταγματικό της καθήκον ως όργανο που αναδεικνύει την κυβέρνηση. Ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής θα μπορούσε επίσης να επεκταθεί και να ρυθμιστεί ώστε να εξυπηρετεί διάφορες άλλες σκοπιμότητες, όπως για παράδειγμα η διάλυση της Βουλής να είναι εφικτή από τον αρχηγό του κράτους ως «αντίπαλο δέος» στην παντοδυναμία του κέντρου εξουσίας, το οποίο έχει συγκροτηθεί από την κυβέρνηση και την πλειοψηφία του κοινοβουλίου⁶⁷. Στις περισσότερες άλλωστε ευρωπαϊκές χώρες η αρμοδιότητα της διάλυσης της Βουλής έχει παραχωρηθεί μέσω του Συντάγματος στον αρχηγό του κράτους, με σπανιότερες τις περιπτώσεις δυνατότητας αυτοδιάλυσης της Βουλής όπως πχ στην περίπτωση της Αυστρίας, όπου έχει ψηφιστεί ειδικός νόμος που αφορά το συγκεκριμένο ζήτημα. Πρακτικά όμως, στις περισσότερες περιπτώσεις η αρμοδιότητα αυτή είναι ονομαστική,

⁶⁶ Χρυσόγονος, όπ. παρ.

⁶⁷ Σβώλος, Α. (1928). Το νέον Σύνταγμα και αι βάσεις του πολιτεύματος. Αναφέρεται στον Χρυσόγονο, Κ. (2014). Συνταγματικό Δίκαιο. 2η Έκδοση, Αθήνα: Σακκουλάς.

δεν τίθεται δηλαδή θέμα επιλογής, ή αν υφίσταται, η επιλογή γίνεται από την κυβέρνηση, αφού για την διάλυση της Βουλής είναι απαραίτητη η κυβερνητική προσυπογραφή⁶⁸.

Η χρήση του θεσμού της διάλυσης της Βουλής ιστορικά έχει χρησιμοποιηθεί πολλές φορές καταχρηστικά. Ειδικότερα στην ελληνική συνταγματική ιστορία που αφορά περιόδους που ήταν σε ισχύ ο βασιλικός θεσμός, ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής εφαρμοζόταν με σκοπό την ανατροπή κοινοβουλευτικών συσχετισμών που ερχόταν σε σύγκρουση με τα συμφέροντα του κληρονομικού ανώτατου άρχοντα, και τελικά βοηθούσε στον σφετερισμό εκ μέρους του της πολιτικής εξουσίας. Την διάλυση της Βουλής σε τέτοιες περιπτώσεις συνήθως ακολουθούσαν εκλογές αμφίβολης γνησιότητας, με αποτέλεσμα ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής να συνεισφέρει στην εισαγωγή αυταρχικών και αντικοινοβουλευτικών καθεστώτων⁶⁹.

Λόγω αυτής της βεβαρημένης προϊστορίας του θεσμού, ο συντακτικός νομοθέτης του 1975 και περισσότερο ο αναθεωρητικός νομοθέτης του 1986, τυποποίησαν πολύ αυστηρότερα τις περιπτώσεις της διάλυσης της Βουλής σε σχέση με τους όρους που αναφέρονται στο Σύνταγμα του 1864/1911/1952⁷⁰. Με την τυποποίηση αυτή επιδιώκεται η αποτελεσματικότερη κατοχύρωση του κοινοβουλευτικού συστήματος, επειδή έγινε ξεκάθαρο ότι για να εκτελέσει το πολιτικό της πλάνο μια κυβέρνηση και η κοινοβουλευτική πλειοψηφία που την στηρίζει, είναι απαραίτητο ένα χρονικό περιθώριο ώστε να εφαρμόσει έστω και μη δημοφιλή μέτρα (πχ αύξηση της φορολογίας), όταν αυτά είναι αναγκαία ή ωφέλιμα σε βάθος χρόνου. Στην περίπτωση όμως που ήταν επιτρεπτή η διάλυση της Βουλής κατά βούληση από τον αρχηγό του κράτους λόγω έλλειψης σωστής οριοθέτησης, περιορίζονται ασφυκτικά τα κυβερνητικά περιθώρια επιλογών, ειδικά με την πιθανότητα απώλειας κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας σε μια αιφνίδια εκλογική αναμέτρηση, δεδομένου ότι το πολιτικό κόστος των μέτρων έχει καταφανεί άμεσα ενώ τα ευεργετικά αποτελέσματα των μέτρων στην διεθνή οικονομία δεν έχουν προλάβει να γίνουν ακόμη ορατά. Θα υπήρχε επομένως ένα κλίμα κατά το οποίο η κυβέρνηση θα εξαρτάτο έμμεσα

⁶⁸ Χρυσόγονος, όπ. παρ.

⁶⁹ Ρώτης, Ν. (1980). Η διάλυση της Βουλής. Αναφέρεται στον Χρυσόγονο, Κ. (2014). Συνταγματικό Δίκαιο. 2η Έκδοση, Αθήνα: Σακκουλάς.

⁷⁰ Βενιζέλος, Ε. (1986). Η διάλυση της Βουλής. Αθήνα: Παρατηρητής.

και από την εμπιστοσύνη του αρχηγού του κράτους, εκτός από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Ο αρχηγός του κράτους, διαλύοντας την Βουλή και προκηρύσσοντας εκλογές σε ακατάλληλο χρονικό σημείο μπορεί να προκαλέσει την πτώση της κυβέρνησης μέσω της αλλαγής των κοινοβουλευτικών συσχετισμών. Για την αποφυγή αυτού του φαινομένου λοιπόν, ο αναθεωρητικός νομοθέτης του 1986 οριοθέτησε αυστηρά την αρμοδιότητα του θεσμού της διάλυσης της Βουλής ώστε να ανήκει αυτή στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας⁷¹.

Ένα πολύ σημαντικό ερώτημα λόγω του πολιτικού πλεονεκτήματος που αποκτά το κόμμα ή τα κόμματα που αποτελούν την κυβερνητική πλειοψηφία στη Βουλή είναι το ποια Κυβέρνηση διενεργεί τις εκλογές. Το ερώτημα αυτό είναι συνυφασμένο με τον τρόπο του τερματισμού της εθνικής αντιπροσωπείας. Η σημασία του συγκεκριμένου ζητήματος έγινε ξεκάθαρη στη περίπτωση των εκλογών του 1981, όπου η Κυβέρνηση υπέβαλε παραίτηση λίγες εβδομάδες πριν την ομαλή λήξη της θητείας της Βουλής, και ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας την έκανε δεκτή, διέλυσε την εθνική αντιπροσωπεία και ανέθεσε στην Κυβέρνηση πλειοψηφίας που είχε παραιτηθεί την διεξαγωγή εκλογών⁷².

Το περιστατικό αυτό του 1981 ήταν αιτία για την συγγραφή μεγάλου όγκου αρθρογραφίας και επέφερε διχογνωμίες των θεωρητικών ως προς τη συνταγματικότητα της διάλυσης της Βουλής. Πλέον όμως ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν διαθέτει την δυνατότητα να διαλύει την Βουλή καθ' αυτόν τον τρόπο, αφού αναθεωρήθηκαν οι σχετικές συνταγματικές διατάξεις. Στην περίπτωση όπου η παραιτούμενη Κυβέρνηση αποτελείται από συνεργασία κομμάτων εκ των οποίων κανένα δεν έχει την απόλυτη πλειοψηφία εδρών στη Βουλή, γίνεται εφαρμογή του άρθρου 37 παράγραφοι 2, 3 και 4 του Συντάγματος. Στην περίπτωση που ο πρωθυπουργός της παραιτούμενης Κυβέρνησης είναι ο αρχηγός ή ο εκπρόσωπος του κόμματος που διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία εδρών στη Βουλή, εφαρμόζεται η παράγραφος 3 εδ. γ' του παραπάνω άρθρου⁷³.

⁷¹ Χρυσόγονος, όπ. παρ.

⁷² Αναστασιάδης, Γ. (1984). Συνταγματικοί θεσμοί και λειτουργία του πολιτεύματος – Ιδιομορφίες της ιστορικής εξέλιξης και της σύγχρονης πολιτικής ζωής. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

⁷³ Μαυριάς, όπ. παρ.

Η αναθεώρηση του Συντάγματος εξασφάλισε ότι η διάλυση της Βουλής υπό παρόμοιες περιστάσεις με την διάλυση του 1981 δεν μπορεί πλέον να είναι προϊόν συμφωνίας μεταξύ του Προέδρου της Δημοκρατίας και της παραιτούμενης Κυβέρνησης που διαθέτει την εμπιστοσύνη της Βουλής⁷⁴. Η διάλυση της Βουλής είναι πλέον αποτέλεσμα είτε της αδυναμίας των κομμάτων να αναδείξουν βιώσιμη Κυβέρνηση είτε της επιθυμίας της Κυβέρνησης η οποία αποτελείται από ένα κόμμα με την στήριξη της πλειοψηφίας των βουλευτών, να διεξαχθούν εκλογές, υπό άλλη όμως εκλογική Κυβέρνηση. Οι περιπτώσεις της διάλυσης της Βουλής, οι σχετικές ρυθμίσεις του Συντάγματος με το ζήτημα, και ποια είναι η Κυβέρνηση που διενεργεί τις εκάστοτε εκλογές, εξετάζονται στις ανάλογες παραγράφους αργότερα.

Ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής προβλέπεται και λειτουργεί σε όλες τις μορφές του κοινοβουλευτικού συστήματος σήμερα, με εξαίρεση την Νορβηγία. Επίσης, δεν υφίσταται ο θεσμός αυτός στο προεδρικό σύστημα των Η.Π.Α. και στο σύστημα της συνελεύσεως της Ελβετίας. Στα σοσιαλιστικά κράτη όπως πχ στα κράτη της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, ο θεσμός της διάλυσης είτε δεν προβλεπόταν είτε γινόταν συνήθως με τη μορφή της αυτοδιάλυσης της Βουλής.

Παρακάτω θα εξεταστεί ιστορικά ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής, σε σχέση με τα συνταγματικά κείμενα τα οποία τον ορίζουν στις χώρες όπου λειτουργούν με κοινοβουλευτικό σύστημα. Σύμφωνα με τον Burdeau, «το δικαίωμα της διαλύσεως δεν ενέχει αξία μόνο του αλλά πάντοτε σε συσχετισμό με το σκοπό στον οποίον αποβλέπει η άσκησή του και τον τρόπο που ασκείται»⁷⁵. Για να εξεταστεί ο θεσμός της διάλυσης ως μέσο επίλυσης των συγκρούσεων μεταξύ της εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας στα πλαίσια του κοινοβουλευτικού συστήματος, ο Π. Τσίρης ξεκινά με τον ορισμό του κοινοβουλευτισμού⁷⁶. Παραβλέποντας την περίπτωση της Νορβηγίας, της οποίας το Σύνταγμα δεν περιλαμβάνει τον θεσμό της διάλυσης,

⁷⁴ Αναστασιάδης, Γ. (1985). Η αναθεώρηση του Συντάγματος – Μία πρώτη αξιολόγηση των νέων ρυθμίσεων για τον διορισμό της Κυβέρνησης και τη διάλυση της Βουλής. Αντί, 307, σελ. 23.

⁷⁵ Burdeau, G. (1976). *Traite de science politique*. Paris. Αναφέρεται στον Τσίρη, Π. (1983). Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

⁷⁶ Τσίρης, Π. (1983). Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

θα ακολουθηθεί ο ορισμός του M. Duverger, αφού θεωρείται ο παλαιότερος και περισσότερο αποδεκτός: «Κοινοβουλευτικό σύστημα είναι εκείνο στο οποίο η εκτελεστική εξουσία αποτελείται από δύο στοιχεία, εκ των οποίων το ένα, υπουργείο ή κυβέρνηση, είναι πολιτικά υπεύθυνο ενώπιον του Κοινοβουλίου και διαθέτει το δικαίωμα να το διαλύει». Ο ορισμός αυτός επομένως περιλαμβάνει όλες τις χώρες που ως γνωστόν έχουν κοινοβουλευτισμό: Μεγάλη Βρετανία, Καναδάς, Ολλανδία, Βέλγιο, Νέα Ζηλανδία, Σουηδία, Αυστρία, Φινλανδία, Αυστραλία, Ιταλία, Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, Γαλλία, Ισλανδία, Δανία, Λουξεμβούργο, Ιρλανδία, Ιαπωνία, Ισραήλ, Ινδία, Ισπανία, Πορτογαλία και Ελλάδα.

3.2 Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΤΙΣ ΞΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ

Το δημοκρατικό πολίτευμα διακρίνεται σε δύο τύπους, το κοινοβουλευτικό σύστημα και τα μεικτά συστήματα διακυβέρνησης. Ο διαχωρισμός αυτός οφείλεται στην αύξηση των προεδρικών αρμοδιοτήτων σε βάρος του Κοινοβουλίου αλλά και της Κυβέρνησης. Μεικτά συστήματα θεωρούνται τα συστήματα όπου ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, ο οποίος συνήθως εκλέγεται άμεσα από το εκλογικό σώμα, διαθέτει τις ίδιες αρμοδιότητες με την Κυβέρνηση και τις ασκεί χωρίς την σύμπραξη της τελευταίας. Οι δύο μορφές συστημάτων διαθέτουν τα ίδια βασικά στοιχεία του κοινοβουλευτισμού, όπως αυτά που αφορούν την πολιτική ευθύνη της Κυβερνήσεως και το δικαίωμα διάλυσης του Κοινοβουλίου, όμως η διάκρισή τους είναι απαραίτητη αφού στα μεικτά συστήματα διακυβέρνησης η θέση του Προέδρου της Δημοκρατίας διαθέτει μεγαλύτερη ισχύ, πράγμα που επηρεάζει τον τρόπο και τις συνθήκες εκτέλεσης του θεσμού της διάλυσης της Βουλής. Στην παρούσα έρευνα θα ασχοληθούμε με την διάλυση του Κοινοβουλίου στα κοινοβουλευτικά συστήματα.

Τα νομοθετικά και κυβερνητικά όργανα κάθε χώρας, καθώς και οι σχέσεις τους μεταξύ τους, επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από το σύστημα των πολιτικών κομμάτων που επικρατεί σε κάθε

χώρα. Γι' αυτό το λόγο, ο Τσίρης⁷⁷ κρίνει απαραίτητο το διαχωρισμό των υπό εξέταση κοινοβουλευτικών κρατών ανάλογα με τον αριθμό των κομμάτων σε αυτά. Από αυτό απορρέουν δύο κατηγορίες, τα κράτη δικομματισμού και τα κράτη πολυκομματισμού.

3.2.1 Η διάλυση στα κράτη δικομματισμού

Αρχικά πρέπει να διαφοροποιηθεί το σύστημα της Μεγάλης Βρετανίας, λόγω της ιδιαιτερότητάς του, το οποίο χαρακτηρίζεται αμιγές δικομματικό σύστημα, σε αντίθεση με τα συστήματα των υπόλοιπων κρατών που χαρακτηρίζονται σωστότερα ως συστήματα με δυαδικό σύστημα κομμάτων⁷⁸. Τα κράτη των αγγλοσαξονικών χωρών, ο Καναδάς, η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία, η Νότια Αφρική και η Μάλτα διαθέτουν συστήματα πολύ κοντά στο βρετανικό πρότυπο, οπότε και εξετάζονται μαζί.

Το άρθρο 5 του Συντάγματος της 9^{ης} Ιουλίου 1900 της Αυστραλίας επισημαίνει ότι ο Governor-General έχει υπό ορισμένες προϋποθέσεις την εξουσία της πρόωρης διάλυσης της Βουλής των Αντιπροσώπων. Στην πραγματικότητα όμως ο Γενικός Κυβερνήτης ασκεί την αρμοδιότητα αυτή όταν και όπως του υποδεικνύει η Κυβέρνηση. Η ρύθμιση αυτή εφαρμόζεται και στο δικαίωμα διαλύσεως στη Νέα Ζηλανδία, σύμφωνα με τον άρθρο 12 του εκλογικού νόμου του 1956, στον Καναδά σύμφωνα με το άρθρο 50 του Συντάγματος του 1867 όπως αναθεωρήθηκε το 1965, και στη Μάλτα σύμφωνα με το άρθρο 77 του Συντάγματος του 1964. Στη Νότιο Αφρική, αντίθετα, το σχετικό δικαίωμα ανήκει στον Πρόεδρο του Κράτους, σύμφωνα με το άρθρο 47 παράγραφος 1 του Συντάγματος του 1961.

3.2.1.1 Κράτη με αμιγές δικομματικό σύστημα (Μεγάλη Βρετανία)

⁷⁷ Τσίρης, όπ. παρ.

⁷⁸ Borella, F. (1979). Les partis politiques dans l' Europe des neuf , S. Bach, ο.π. , σ. 13

Η ρύθμιση του θεσμού της διάλυσης του Κοινοβουλίου στη Μεγάλη Βρετανία αναλύεται σε δύο επί μέρους θέματα: στο όργανο το οποίο είναι αρμόδιο να αποφασίζει την διάλυση και στη δυνατότητα του Βασιλιά να αρνείται την διάλυση που έχει προταθεί από την Κυβέρνηση⁷⁹. Το δικαίωμα διαλύσεως της Βουλής στη Μεγάλη Βρετανία θεωρείται γενικά προνόμιο του Στέμματος, και διαμορφώνεται από τις συνθήκες του πολιτεύματος⁸⁰. Η αυτοδιάλυση της Βουλής δεν προβλέπεται στο Σύνταγμα της Μεγάλης Βρετανίας, παρ' όλα αυτά υπήρξαν στην ιστορία περιπτώσεις όπου η αντιπολίτευση αποπειράθηκε να προκαλέσει τη διάλυση με την πρόταση να τροποποιηθεί η δυνατότητα του λόγου του θρόνου. Οι απόπειρες αυτές δεν ήταν επιτυχημένες, με αποτέλεσμα τα νομοθετικά Σώματα να μην έχουν έμμεση ανάμειξη στην άσκηση του δικαιώματος της διαλύσεως παρά μόνο μέσω της καταψήφισης της Κυβέρνησης.

Το αγγλικό δίκαιο δεν περιλαμβάνει την απαίτηση της υπουργικής προσυπογραφής όσον αφορά την πράξη της διαλύσεως⁸¹. Η προηγούμενη συμφωνία του υπεύθυνου υπουργού όμως φαίνεται να είναι πλήρως καθιερωμένη. Συγκεκριμένα, το δικαίωμα της πρότασης της διάλυσης ανήκει στον Πρωθυπουργό, λόγω της διπλής φύσης της θέσεως του ως αρχηγός της Κυβερνήσεως και αρχηγός του πλειοψηφούντος κόμματος. Πριν τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, το υπουργικό συμβούλιο αναλάμβανε την συζήτηση για την σχετική πρόταση, και ο Πρωθυπουργός υποτασσόταν πολλές φορές στην άποψη της πλειοψηφίας κατά την περίοδο αυτή, έστω και αν ήταν αντίθετη από τη δική του. Το παραπάνω μπορεί να παρατηρηθεί στις περιπτώσεις διάλυσης των ετών 1841, 1892 και 1905. Μετά τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, η διαδικασία αυτή άλλαξε δίνοντας μεγαλύτερη εξουσία στον Πρωθυπουργό, ο οποίος μπορούσε να προτείνει την διάλυση της Βουλής χωρίς μάλιστα να χρειάζεται να λάβει την σύμφωνη γνώμη του Υπουργικού Συμβουλίου (διάλυση του 1945 επί κυβέρνησης του W. Churchill)⁸².

⁷⁹ Τσίρης, όπ. παρ.

⁸⁰ Marshall, G. (1971). *Constitutional Theory*. Oxford: At the Clarendon.

⁸¹ Wang, C. (1934). *Dissolution of the British Parliament*. New York.

⁸² Jennings, I. (1951). *Cabinet Government*. Cambridge. Αναφέρεται στον Τσίρη, Π. (1983). Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

Η αρμοδιότητα του Βασιλιά σχετικά με τη διάλυση της Βουλής είναι στην πραγματικότητα να αποδεχτεί την πρόταση του Πρωθυπουργού, αφού ο τελευταίος είναι αυτός που παίρνει την τελική απόφαση. Η πρακτική όμως έχει να παρουσιάσει περιπτώσεις όπου ο Βασιλιάς αρνήθηκε να χορηγήσει το δικαίωμα της διάλυσης που πρότεινε ο Πρωθυπουργός. Αυτό επιβεβαιώνει και την θεωρία που υποστηρίζει ότι παρά την καθιέρωση της αποδοχής του Βασιλιά στην πρόταση διάλυσης του Πρωθυπουργού, αυτό δεν σημαίνει ότι ο Βασιλιάς δεν διαθέτει το δικαίωμα να απορρίψει την πρόταση σε κάποιες εξαιρετικές περιπτώσεις. Παραδείγματα τέτοιων περιπτώσεων είναι πχ η επανάληψη της πρότασης διαλύσεως σε σύντομο χρονικό διάστημα από την ίδια την Κυβέρνηση, η πρόταση να γίνεται από την Κυβέρνηση που καταψηφίστηκε από την Βουλή των Κοινοτήτων χωρίς όμως να έχει πάψει να αντιπροσωπεύει το λαϊκό αίσθημα, η διάλυση να προτείνεται από την Κυβέρνηση που έχει καταψηφιστεί αιφνιδιαστικά ή από την αρχή δεν διέθετε την πλειοψηφία, για λόγους δημόσιας ασφάλειας ή η περίπτωση που και τα δύο νομοθετικά Σώματα διαφωνούν με το μέτρο της διάλυσης της Βουλής. Η διάλυση που οφειλόταν καθαρά σε κομματικούς λόγους ήταν ανεπίτρεπτη ως το 1880⁸³.

Στην πράξη, στο κοινοβουλευτικό σύστημα της Μεγάλης Βρετανίας πραγματοποιήθηκαν δέκα διαλύσεις της Βουλής των Κοινοτήτων από το 1945 και μετά: το 1945 επί κυβερνήσεως W. Churchill, 1950 επί κυβερνήσεως C. Attlee, 1955 επί κυβερνήσεως A. Eden, 1959 επί κυβερνήσεως H. Macmillan, 1966 και 1970 επί κυβερνήσεως H. Wilson, 1974 επί κυβερνήσεως M. Heath και H. Wilson, 1979 επί κυβερνήσεως James Callaghan και τέλος 1983 επί κυβερνήσεως Margaret Thatcher⁸⁴. Μόνο κατά τη διάλυση του 1979 παρουσιάστηκε σύγκρουση μεταξύ της Βουλής των Κοινοτήτων και της Κυβέρνησης. Οι υπόλοιπες ήταν στενά συνδεδεμένες με τη διατήρηση της Κυβερνήσεως στην αρχή, και είχαν σκοπό είτε την ενίσχυση του κυβερνώντος κόμματος που είχε την πλειοψηφία των εδρών της Βουλής των Κοινοτήτων

⁸³ Markesinis, B. (1972). *The theory and practice of dissolution of Parliament*. Cambridge. Αναφέρεται στον Τσίρη, Π. (1983). *Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου*. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

⁸⁴ Τσίρης, όπ. παρ.

είτε την έκφραση της λαϊκής γνώμης πάνω σε κάποιο νέο ζήτημα που προέκυψε. Το τελευταίο αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως θεωρία της εντολής⁸⁵.

3.2.1.2 Κράτη με δυαδικό σύστημα κομμάτων (Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας)

Ο γερμανικός κοινοβουλευτικός ορθολογισμός εφαρμόστηκε και στον θεσμό της διαλύσεως της Βουλής. Υπάρχουν δύο περιπτώσεις διάλυσης της Ομοσπονδιακής Βουλής (Bundestag), όπως προβλέπει ο θεμελιώδης νόμος της 23^{ης} Μαρτίου του 1949: Εάν η Βουλή δεν υπερψηφίσει πρόταση εμπιστοσύνης που έθεσε ο Καγκελάριος (άρθρο 68 παράγραφος 1), ή εάν υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις δεν κατορθώσει να εκλέξει νέο Καγκελάριο (άρθρο 63). Οι διατάξεις αυτές έχουν σκοπό την αποφυγή της κυβερνητικής αστάθειας⁸⁶.

Η πρώτη περίπτωση διάλυσης αφορά την καταψήφιση του Καγκελάριου από την Bundestag χωρίς να είναι σε θέση να εκλέξει τον διάδοχό του, και όχι οποιαδήποτε σύγκρουση μεταξύ Κυβερνήσεως και Bundestag. Το δικαίωμα διάλυσης επομένως, αποτελεί διπλό όπλο στα χέρια του Καγκελάριου. Με αυτό ο Καγκελάριος μπορεί να απαντήσει στην επίθεση του νομοθετικού οργάνου που ενσαρκώνεται από την ψήφο δυσπιστίας. Η Ομοσπονδιακή Βουλή όμως έχει το δικαίωμα να εμποδίσει τη διάλυση, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 67 παράγραφος 1. Το άρθρο αυτό ορίζει ότι η Βουλή δεν μπορεί να καταψηφίσει τον Καγκελάριο, παρά μόνο εάν είναι ικανή να εκλέξει συγχρόνως τον διάδοχό του, στην απόλυτη πλειοψηφία της.

Το άρθρο 68 επίσης ορίζει ότι η διάλυση είναι εφικτή μόνο με την συμφωνία του Καγκελάριου με τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας, και η πρόταση γίνεται μόνο από τον Καγκελάριο. Επομένως

⁸⁵ Pactet, P. (1960). Les institutions de la Grande – Bretagne. Paris. Αναφέρεται στον Τσίρη, Π. (1983). Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

⁸⁶ Amphoux, J. (1962). Le chancelier federal dans de regime constitutionnel de la Republique federale d' Allemagne. Paris. . Αναφέρεται στον Τσίρη, Π. (1983). Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

το δικαίωμα της διάλυσης στο σύστημα της Γερμανίας δεν αποτελεί αποκλειστικό προνόμιο του Προέδρου της Δημοκρατίας.

Ο ομοσπονδιακός Πρόεδρος έχει το δικαίωμα να αρνηθεί την προτεινόμενη διάλυση ή να την επικυρώσει, χωρίς να τον δεσμεύει η πρόταση του Πρωθυπουργού. Ο J. Amrhoux παρατηρεί ότι «πρόκειται για μία από τις σπάνιες περιπτώσεις στις οποίες ο Πρόεδρος μπορεί να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στην πολιτική ζωή της χώρας»⁸⁷.

Το πνεύμα του άρθρου 68 υποδηλώνει ότι η διάλυση της Βουλής πρέπει να είναι μια λύση ανάγκης, και τονίζει τον εξαιρετικό χαρακτήρα της διάλυσης ορίζοντας μια αυστηρή προθεσμία διάρκειας 21 ημερών για τον Πρόεδρο και τον Καγκελάριο, μέσα στην οποία πρέπει να αποφασίσουν για την διάλυση.

Στην περίπτωση του άρθρου 63 παράγραφος 4, ο ομοσπονδιακός Πρόεδρος έχει την επιλογή να διορίσει για την θέση του Καγκελάριου το πρόσωπο που συγκεντρώνει την απλή πλειοψηφία της ομοσπονδιακής Βουλής ή διαφορετικά να την διαλύσει. Η διάλυση σε αυτή την περίπτωση θεωρείται, κατά τον Burdeau, «ποινή επιβαλλόμενη σε μια Συνέλευση που δεν διακρίνεται για σύμπνοια»⁸⁸.

Η διάλυση στην περίπτωση που ορίζει το άρθρο 63, αποτελεί περίπτωση «προεδρικής διαλύσεως», αφού αποφασίζεται καθαρά με προεδρική πρωτοβουλία. Η προθεσμία για την άσκηση του δικαιώματος της διάλυσης είναι πολύ μικρή, με διάρκεια επτά ημερών. Μετά το πέρας της προθεσμίας, ο Πρόεδρος χάνει το δικαίωμα διάλυσης. Ο θεμελιώδης νόμος (άρθρο 58) δεν προβλέπει την προσυπογραφή του διατάγματος της διαλύσεως από κάποιο Κυβερνητικό μέλος.

Η ομοσπονδιακή Βουλή παίζει τον σημαντικότερο ρόλο στην άσκηση του δικαιώματος της διάλυσης. Η εκλογή Καγκελαρίου κατ' απόλυτη πλειοψηφία από τη Βουλή είναι αρκετή για να μην πραγματοποιηθεί η διάλυση. Σε περίπτωση ισοψηφίας η Βουλή διατηρεί το δικαίωμα εκλογής του Καγκελάριου. Εάν και σε αυτή την περίπτωση δεν καταφέρει να εκλέξει

⁸⁷ Τσίρης, όπ. παρ.

⁸⁸ Τσίρης, όπ. παρ.

Καγκελάριο, τότε ο Πρόεδρος αναγκάζεται να διαλύσει τη Βουλή⁸⁹. Και σε αυτή την περίπτωση η διάλυση της Βουλής αποτελεί εξαίρεση από το κανονικό, αφού συμβαίνει μόνο όταν ο διορισμός δεν δείχνει να είναι εφικτός, όταν η κυβέρνηση δεν δείχνει βιώσιμη. Η σημασία της διάλυσης αυτής ουσιαστικά είναι η επίτευξη συμφωνίας κατά το σχηματισμό της Κυβέρνησης. Ο Jacques Velu επισημαίνει ότι « ένα η συμφωνία αυτή δεν είναι εφικτή, και κατά συνέπεια ούτε μια επαρκής πλειοψηφία για να αναλάβει τον σχηματισμό της νέας κυβέρνησης, είναι προτιμότερη η διάλυση του Σώματος από την παγίωση της κυβερνητικής αστάθειας»⁹⁰.

3.2.2 Η διάλυση στα κράτη πολυκομματισμού

Στις χώρες που υπάρχει αμιγώς πολυκομματικό σύστημα, κανένα κόμμα δεν έχει σαφή υπεροχή έναντι των υπολοίπων. Η περίπτωση της Ιταλίας ξεχωρίζει από τις χώρες που έχουν αμιγές πολυκομματικό σύστημα, αφού υπάρχει κυρίαρχο πολιτικό κόμμα. Το βασικό χαρακτηριστικό των χωρών που έχουν κυρίαρχο πολιτικό κόμμα (*parti dominant*) είναι ότι οι κυβερνήσεις σχηματίζονται πάντα με βάση αυτό και επομένως οι κυβερνητικές κρίσεις προκαλούνται ανάλογα με τη σχέση του με τα άλλα κόμματα του κυβερνητικού συνασπισμού.

Σύμφωνα με το άρθρο 88 του ιταλικού Συντάγματος του 1947, « ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να διαλύσει τα δύο Σώματα ή το ένα από αυτά, αφού ακούσει τους προέδρους τους. Δεν μπορεί όμως να ασκήσει την αρμοδιότητά του αυτή κατά τους τελευταίους έξι μήνες της θητείας του»⁹¹.

Το συνταγματικό κείμενο ορίζει το θεσμό της διάλυσης της Βουλής ως δικαίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας, για οποιαδήποτε αιτία⁹². Το άρθρο 88 παράγραφος 1 του Συντάγματος της

⁸⁹ Kretschmer, G. (1974). *Parlamentsauflosung: Das Verfahren der Bundestagsauflosung*. Bonn.

⁹⁰ Τσίρης, όπ. παρ.

⁹¹ Τσίρης, όπ. παρ.

⁹² Wolf, R. και Welck, F. (1974). *Parlamentsauflosung: Die Auflosung der Volksvertretung in parlamentischen Demokratien*. Koln.

Ιταλίας ορίζει ότι η γνώμη των Προέδρων των δύο Σωμάτων σχετικά με την διάλυση της Βουλής έχει συμβουλευτικό χαρακτήρα. Οι μόνοι περιορισμοί που έχει ο Πρόεδρος κατά την άσκηση του δικαιώματος διαλύσεως εξακολουθούν να είναι η απαγόρευση άσκησης του δικαιώματος κατά τους τελευταίους μήνες της προεδρικής θητείας και η υποχρέωση της υπουργικής προσυπογραφής του σχετικού διατάγματος. Στην περίπτωση της διάλυσης του Κοινοβουλίου διεξάγονται νέες εκλογές σε 70 μέρες μετά την διάλυση, όπως προβλέπει το άρθρο 61 παράγραφος 1 του Συντάγματος για την διενέργεια νέων εκλογών στην περίπτωση κανονικής λήξης της θητείας της Βουλής⁹³.

Η δυνατότητα διαλύσεως και των δύο νομοθετικών Σωμάτων που διαθέτει ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, φαίνεται αρχικά ένα πολύ δυνατό όπλο έναντι του Κοινοβουλίου και αντιτίθεται στον περιορισμένο ρόλο που συνήθως διαθέτει ο αρχηγός της εκτελεστικής εξουσίας στο σύγχρονο κοινοβουλευτικό σύστημα. Γι' αυτό το λόγο τα αριστερά κόμματα προσπάθησαν, ανεπιτυχώς, να προτείνουν ρυθμίσεις για το άρθρο του Συντάγματος που αφορούσε το θεσμό της διάλυσης της Βουλής, ώστε να περικλύσουν τον θεσμό σε αυστηρές προϋποθέσεις, όμοια με το Σύνταγμα του 1946 της Γαλλίας. Στην πράξη, το δικαίωμα διάλυσης εφαρμόζεται από την Κυβέρνηση και η προεδρική παρέμβαση αποτελεί μια απλή τυπικότητα⁹⁴.

Κράτη αμιγώς πολυκομματικά, δηλαδή χωρίς την ύπαρξη κυρίαρχου πολιτικού κόμματος, είναι η Ολλανδία, η Δανία, το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο, η Σουηδία, το Ισραήλ, η Ισπανία, η Ιαπωνία και η Ινδία.

Το άρθρο 71 του Συντάγματος του 1831 του Βελγίου ορίζει ότι: «ο Βασιλέας έχει το δικαίωμα να διαλύει τα Σώματα, μαζί ή χωριστά. Το διάταγμα της διαλύσεως περιλαμβάνει επίσης και τη σύγκληση των μεν εκλογέων εντός 40 ημερών των δε Σωμάτων εντός δύο μηνών». Στην περίπτωση αναθεώρησης του Συντάγματος γίνεται υποχρεωτική διάλυση της Βουλής, όπως ρυθμίζεται από το άρθρο 131 παράγραφος 2.

⁹³ Wolf και Welck, *όπ. παρ.*

⁹⁴ Ζηλεμένος, Κ. (1964). *Problemes politiques et constitutionnels en France et en Italie*. Paris.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει στο βελγικό συνταγματικό δίκαιο το ερώτημα για το ποιος είναι νομικά αρμόδιος να προτείνει την διάλυση της Βουλής στον Βασιλέα. Πριν τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ο υπουργός των Εσωτερικών ήταν ο αρμόδιος να φέρει το διάταγμα διαλύσεως στον Βασιλιά για να υπογραφεί, μετά από την εισήγηση του υπουργικού συμβουλίου. Ο ρόλος του πρωθυπουργού περιοριζόταν στο να ηγείται του υπουργικού συμβουλίου που συζητούσε την πρόταση διάλυσης του υπουργού των Εσωτερικών. Στη διάλυση της 9^{ης} Ιανουαρίου η διαδικασία παρουσίασε διαφορές, με την διάλυση να προτείνεται από τον Πρωθυπουργό και τον υπουργό των Εσωτερικών μαζί, αφού προηγήθηκε συμβούλιο των υπουργών για να συζητηθεί το θέμα. Ο J. Velu αντίθετα, θεωρεί ότι αρκεί να προτείνει οποιοσδήποτε υπουργός την διάλυση στο Βασιλιά, χωρίς να είναι απαραίτητη η προσυπογραφή του πρωθυπουργού⁹⁵. Το σίγουρο είναι ότι σε κάθε περίπτωση ο Βασιλιάς δεν μπορεί να δράσει μόνος όσον αφορά την διάλυση της Βουλής, αφού είναι απαραίτητη η υπουργική προσυπογραφή, με την οποία το πρόσωπο που υπογράφει αναλαμβάνει και την ευθύνη της διαλύσεως (άρθρο 64 του Συντάγματος του Βελγίου). Ο J. Velu υποστηρίζει ότι ο υπουργός που προσυπογράφει το διάταγμα της διάλυσης, μπορεί να μη διαθέτει την εμπιστοσύνη των Σωμάτων. Υπάρχει επομένως η δυνατότητα προσυπογραφής του διατάγματος από υπουργό που έχασε την εμπιστοσύνη των Σωμάτων ή δεν την είχε αποκτήσει ποτέ⁹⁶.

Το Σύνταγμα του Βελγίου, αντίθετα με τα ισχύοντα σε άλλες χώρες, δεν προβλέπει χρονικούς περιορισμούς στην άσκηση του δικαιώματος της διάλυσης του Κοινοβουλίου. Επομένως είναι δυνατή η διάλυση ενός Σώματος από την πρώτη κιόλας σύνοδο, το οποίο μπορεί να είχε διαδεχτεί άλλο μετά τη διάλυσή του. Ο Νόμος της 23^{ης} Δεκεμβρίου του 1946 όμως προβλέπει έναν περιορισμό δικαστικής φύσεως στο δικαίωμα της διάλυσης. Το διάταγμα διάλυσης θα πρέπει να εξετάζεται υποχρεωτικά από το νομοθετικό τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας. Αν και υποχρεωτική, η γνώμη του Συμβουλίου της Επικρατείας δεν είναι δεσμευτική για τον Βασιλιά και τους Υπουργούς⁹⁷.

⁹⁵ Τσίρης, όπ. παρ.

⁹⁶ Τσίρης, όπ. παρ.

⁹⁷ Τσίρης, όπ. παρ.

Όσον αφορά την Ολλανδία, το άρθρο 82 του Συντάγματος της 24^{ης} Αυγούστου 1815, όπως τροποποιήθηκε το 1963, ορίζει ότι το δικαίωμα διαλύσεως των Σωμάτων των Γενικών Τάξεων (των δύο Βουλών), καθενός χωριστά ή και των δύο μαζί ανήκει στον Βασιλιά. Επίσης, προβλέπεται από το άρθρο 211 η υποχρεωτική διάλυση του Κοινοβουλίου σε περίπτωση αναθεώρησης του Συντάγματος.

Ο Βασιλιάς, σύμφωνα με το σύνταγμα, δεν διαθέτει αποκλειστική αρμοδιότητα για την διάλυση του Κοινοβουλίου, άλλα πρέπει να ενεργήσει από κοινού με τον υπεύθυνο υπουργό. Το διάταγμα της διάλυσης πρέπει να προσυπογραφεί από έναν ή περισσότερους υπουργούς (άρθρο 86 του Συντάγματος). Ο Βασιλιάς όμως έχει την δυνατότητα να αρνηθεί την διάλυση ή να την επιδιώξει, αν βρει μια πολιτική προσωπικότητα πρόθυμη να προσυπογράψει το διάταγμα και να αναλάβει την πολιτική ευθύνη της πράξης. Σύμφωνα με την θεωρία, μια τέτοια άσκηση του δικαιώματος της διάλυσης συγχωρείται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις, όπως πχ στην περίπτωση που το Κοινοβούλιο το οποίο στηρίζει την ενεργή Κυβέρνηση δεν αντιπροσωπεύει την επιθυμία του εκλογικού σώματος.

Αφού ληφθεί η απόφαση της διάλυσης, προκηρύσσονται εκλογές μέσα σε 40 ημέρες και γίνεται σύγκλιση σε συνεδρίαση μέσα σε τρεις μήνες. Σύμφωνα με το άρθρο 114, μαζί με τη διάλυση της μίας ή και των δύο Βουλών, ο Βασιλιάς κηρύσσει και την λήξη της συνόδου των Βουλών. Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 82 του Συντάγματος, το Συμβούλιο της Επικρατείας εφόσον ασκεί την βασιλική εξουσία, δεν έχει την αρμοδιότητα της διαλύσεως της Βουλής⁹⁸.

Στη Δανία, το Σύνταγμα της 5^{ης} Ιουνίου 1953 δεν ορίζει ρητά το δικαίωμα της διάλυσης της Βουλής, αλλά προβλέπει το δικαίωμα του Βασιλιά να προκηρύσσει νέες εκλογές. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 32 παράγραφος 2 του Συντάγματος, «ο Βασιλιάς μπορεί, οποτεδήποτε, να προκηρύσσει νέες εκλογές με αποτέλεσμα τη διακοπή των υφισταμένων λαϊκών εντολών μόλις διενεργηθούν οι νέες εκλογές». Τη δωδέκατη μέρα μετά της εκλογές πραγματοποιείται συνεδρίαση της νεοεκλεγόμενης Βουλής (Folketing).

⁹⁸ Τσίρης, όπ. παρ.

Ο Βασιλιάς δεν διαθέτει ευθύνη όσον αφορά την πράξη της διαλύσεως της Βουλής, παρά το γεγονός ότι διαθέτει την ανώτατη εξουσία. Η ευθύνη της πράξεως αναλαμβάνεται από έναν ή περισσότερους υπουργούς, οι οποίοι προσυπογράφουν το διάταγμα με το οποίο προκηρύσσονται οι νέες εκλογές (άρθρο 14 του Συντάγματος). Το διάταγμα προτού προσυπογραφεί, πρέπει να συζητηθεί είτε από το Συμβούλιο Υπουργών (άρθρο 18) είτε από το Υπουργικό Συμβούλιο (άρθρο 17).

Το συνταγματικό κείμενο δεν ορίζει συγκεκριμένους λόγους για την διάλυση της Βουλής. Σύμφωνα με το άρθρο 14, «ο Βασιλιάς διορίζει και ανακαλεί τον πρωθυπουργό και τους υπουργούς». Επομένως, στην περίπτωση που ο πρωθυπουργός και οι υπουργοί είναι αντίθετοι με την διάλυση της Βουλής, ο Βασιλιάς μπορεί να τους εξαναγκάσει σε παραίτηση και να επιτύχει την διάλυση με τον διορισμό νέων υπουργών, πρόθυμων να υπογράψουν το διάταγμα της διάλυσης. Αυτή η περίπτωση διάλυσης έχει συμβεί μόνο μια φορά στη συνταγματική ιστορία της Δανίας, το 1920⁹⁹.

Το άρθρο 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος πραγματοποιεί την σύνδεση της διαλύσεως του Κοινοβουλίου με την καταψήφιση της κυβέρνησης από τη Βουλή. Στην περίπτωση που η Βουλή αποσύρει την εμπιστοσύνη της στον Πρωθυπουργό, τότε ο τελευταίος οφείλει να ζητήσει την παραίτηση της Κυβέρνησής του, εκτός αν διεξαχθούν νέες βουλευτικές εκλογές. Στην περίπτωση αυτή, η Κυβέρνηση που καταψηφίστηκε ή υπέβαλε την παραίτησή της παραμένει στην εξουσία μέχρι την ανάδειξη νέας κυβέρνησης. Τέλος, στην περίπτωση αναθεώρησης του Συντάγματος, προκηρύσσονται νέες εκλογές (άρθρο 88).

Η νομοθετική εξουσία, μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 1953, ασκείται από ένα μόνο Σώμα, το Folketing. Η διάλυση της Βουλής στη σύγχρονη συνταγματική ιστορία της Δανίας διαδραματίζει σπουδαίο ρόλο στη λειτουργία του κοινοβουλευτικού συστήματος. Η διατήρηση του δικαιώματος της διάλυσης μετά την αναθεώρηση του 1953 και η συχνή άσκησή του, αποδεικνύουν αυτόν τον ισχυρισμό. Η άσκηση του δικαιώματος της διάλυσης βρίσκεται στην αποκλειστική αρμοδιότητα του πρωθυπουργού, ο οποίος αναγγέλλει την προκήρυξη των

⁹⁹ Τσίρης, όπ. παρ.

πρόωρων εκλογών όταν το κρίνει απαραίτητο, και μάλιστα χωρίς να χρειάζεται να υποβάλλει την παραίτηση της κυβέρνησής του, παρά συνήθως μετά τις εκλογές, εάν αποτύχει σε αυτές¹⁰⁰.

Το δικαίωμα διάλυσης της Βουλής στο Λουξεμβούργο ρυθμίζεται από το άρθρο 74 του Συντάγματος του Μεγάλου Δουκάτου του Λουξεμβούργου της 17^{ης} Οκτωβρίου 1868, το οποίο δηλώνει ότι «ο Μεγάλος Δούκας μπορεί να διαλύσει τη Βουλή. Νέες εκλογές προκηρύσσονται εντός τριών μηνών το αργότερο από την ημερομηνία της διαλύσεως». Επίσης το άρθρο 114 προβλέπει την υποχρεωτική διάλυση της Βουλής στην περίπτωση που το Σύνταγμα υποστεί αναθεώρηση¹⁰¹.

Σύμφωνα με το νέο Σύνταγμα της Σουηδίας του 1974, που μπήκε σε εφαρμογή από την 1^η Ιανουαρίου 1975, η αρμοδιότητα διαλύσεως της Βουλής δόθηκε αποκλειστικά στην Κυβέρνηση. Το νέο συνταγματικό κείμενο περιόρισε την εξουσία του Βασιλιά σε τελετουργικά μόνο καθήκοντα, δηλαδή την παρουσία στην ορκωμοσία της νέας Κυβέρνησης, την κήρυξη της έναρξης της ετήσιας συνόδου της Βουλής και την προεδρία της Συμβουλευτικής Επιτροπής επί των εξωτερικών σχέσεων. Ο Βασιλιάς έπαψε να διαθέτει κάποια πολιτική επιρροή.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η Κυβέρνηση έχει το δικαίωμα προκήρυξης πρόωρων εκλογών, οι οποίες διεξάγονται μέσα σε τρεις μήνες από τη λήψη της ανάλογης απόφασης. Το Σύνταγμα της Σουηδίας προβλέπει δύο περιπτώσεις διαλύσεως, την υποχρεωτική και την προαιρετική διάλυση για την Κυβέρνηση.

Η πρώτη περίπτωση αφορά την διαδικασία εκλογής Πρωθυπουργού από τη Βουλή, μετά πρόταση του Προέδρου της Βουλής. Εάν η πρόταση αυτή απορριφθεί από τη Βουλή τέσσερις φορές, η διαδικασία εκλογής του Πρωθυπουργού διακόπτεται και επαναλαμβάνεται μόνο μετά τη διεξαγωγή νέων εκλογών μέσα σε χρονικό διάστημα τριών μηνών. Ο Πρόεδρος της νεοεκλεγμένης Βουλής στη συνέχεια, προτείνει την εκλογή νέου Πρωθυπουργού¹⁰².

¹⁰⁰ Fusilier, R. (1960). Les monarchies parlementaires. Paris.

¹⁰¹ Τσίρης, όπ. παρ.

¹⁰² Τσίρης, όπ. παρ.

Η δεύτερη περίπτωση διάλυσεως προβλέπεται στο άρθρο 5 του Συντάγματος και αφορά την περίπτωση καταψήφισεως της Κυβέρνησης από τη Βουλή. Αν δηλαδή η Βουλή αποσύρει την εμπιστοσύνη της από τον Πρωθυπουργό ή υπουργό, ο Πρόεδρος της Βουλής τους απαλλάσσει από τα καθήκοντά τους, εκτός εάν η Κυβέρνηση διεξάγει πρόωρες εκλογές μέσα στο χρονικό διάστημα της μίας εβδομάδας από την άρση της εμπιστοσύνης.

Το σουηδικό Σύνταγμα προβλέπει δύο περιορισμούς για την άσκηση του δικαιώματος της διάλυσης. Ο πρώτος περιορισμός ορίζει ότι δεν είναι επιτρεπτή η προκήρυξη πρόωρων εκλογών μέσα στους πρώτους τρεις μήνες από την έναρξη της πρώτης συνόδου της νεοεκλεγμένης Βουλής. Ο δεύτερος περιορισμός απαγορεύει την Κυβέρνηση να προκηρύξει νέες εκλογές, εάν τα μέλη της έχουν απαλλαγεί από τα καθήκοντά τους και εξακολουθούν να διατηρούν το αξίωμά τους ενόψει διορισμού της νέας Κυβέρνησης.

Η άσκηση του δικαιώματος της διάλυσης της Βουλής στη Σουηδία προσεγγίζει την αγγλική πρακτική, λόγω της μακρόχρονης υπερίσχυσης του σοσιαλιστικού κόμματος¹⁰³.

Ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής στην Ισπανία ορίζεται από τα άρθρα 162 και 115 του Συντάγματος της Ισπανίας της 29-12-1978. Μετά από σύσκεψη του Υπουργικού Συμβουλίου, ο Πρόεδρος της Κυβερνήσεως μπορεί να προτείνει τη διάλυση του Κογκρέσσου, της Γερουσίας ή των Γενικών Κορτές, με την διάλυση να πραγματοποιείται με διάταγμα του Βασιλιά. Η ευθύνη της διάλυσης ανήκει αποκλειστικά στον Πρόεδρο της Κυβέρνησης. Το διάταγμα της διαλύσεως προσυπογράφεται από τον Πρόεδρο της Κυβέρνησης ή τους αρμόδιους υπουργούς και ορίζει την ημερομηνία των εκλογών, σύμφωνα με το άρθρο 64 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

Το άρθρο 115 περιγράφει δύο περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν είναι δυνατή η διάλυση της Βουλής. Η πρώτη είναι κατά τη διάρκεια της προτάσεως μομφής και η δεύτερη αφορά το χρονικό διάστημα του ενός έτους από την προηγούμενη διάλυση. Η δεύτερη περίπτωση περιλαμβάνει την εξαίρεση του άρθρου 99 παράγραφος 5, όπου εάν περάσουν δύο μήνες μετά την πρώτη ψηφοφορία για την εκλογή νέου Προέδρου της Κυβερνήσεως χωρίς την εμπιστοσύνη του Κογκρέσσου σε κανένα υποψήφιο, ο Βασιλιάς διαλύει και τις δύο Βουλές και προκηρύσσει

¹⁰³ Τσίρης, όπ. παρ.

νέες εκλογές με την υπογραφή του Προέδρου του Κογκρέσου. Σε αυτή την περίπτωση η διάλυση είναι υποχρεωτική για τον Βασιλιά. Τέλος, το δικαίωμα της διάλυσης καθυστερεί σε περίπτωση κινδύνου, έκτακτης ανάγκης και πολιορκίας (άρθρο 116 παράγραφος 5).

Στην Ιαπωνία, το άρθρο 7 του Συντάγματος ορίζει το δικαίωμα του Αυτοκράτορα να διαλύσει την Βουλή των Αντιπροσώπων, μετά από γνώμη και έγκριση του Υπουργικού Συμβουλίου. Οι εκλογές προκηρύσσονται μέσα σε 40 ημέρες από την ημέρα της διάλυσης και η Βουλή συγκαλείται μέσα σε 30 ημέρες από την ημερομηνία των εκλογών (άρθρο 54 παράγραφος 1 του Συντάγματος).

Σύμφωνα με τα άρθρα 34 – 36 του Βασικού Νόμου περί Βουλής (Knesset) του 1958 του Ισραήλ, η Βουλή ασκεί το δικαίωμα διάλυσης αυτοδύναμα μετά από ψήφιση ειδικού νόμου που προβλέπει την διεξαγωγή εκλογών και την σύγκληση της νέας Βουλής¹⁰⁴.

Το άρθρο 85 παράγραφος 2 του Συντάγματος της Ινδίας του 1949 ορίζει το δικαίωμα του Προέδρου της Δημοκρατίας να διαλύσει μόνο την Κάτω Βουλή, ενώ η Άνω Βουλή δεν υπόκειται σε διάλυση (άρθρο 83 παράγραφος 1).

3.3 Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η απουσία ύπαρξης κομμάτων αρχών στην Ελλάδα στερεί το ενδιαφέρον της κατηγοριοποίησης των περιόδων ανάλογα με την κατάσταση των κομμάτων. Γι' αυτό το λόγο θα εξεταστούν οι περιπτώσεις διάλυσης της Βουλής κατά περιόδους αναθεώρησης του Συντάγματος, από το 1832 ως το 1975.

¹⁰⁴ Slikhovski, E. (1971). Israel's Parliament. Oxford.

3.3.1 Η διάλυση της Βουλής κατά το Σύνταγμα του 1832

Το Ηγεμονικό Σύνταγμα του 1832 αποτελεί το πρώτο ελληνικό συνταγματικό κείμενο που αναφέρει το δικαίωμα της διάλυσης, παρ' όλα αυτά παραμένει μικρής σημασίας αφού δεν εφαρμόστηκε ποτέ το δικαίωμα της διάλυσης λόγω της επανάστασης των συνταγματικών υπό τον Ι. Κωλέττη εναντίον των δικτατορικών τάσεων του Αυγουστίνου Καποδίστρια. Το εν λόγω Σύνταγμα καθιέρωσε μια αρμονία μεταξύ των εξουσιών τέτοια ώστε να πλησιάζει το κοινοβουλευτικό σύστημα διακυβέρνησης. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 53 δηλώνεται ότι «η Ελληνική Επικράτεια είναι Ηγεμονία διαδοχική, Συνταγματική και Κοινοβουλευτική ενεργουμένου του πολιτικού Κράτους αντιπροσωπικώς υπέρ του Έθνους υπό διαφόρων αρχών».

Σχετικά με το ζήτημα της διάλυσης της Βουλής, το Σύνταγμα αυτό έχει ξεκάθαρες επιρροές από το γαλλικό Χάρτη του 1830 και το Βελγικό Σύνταγμα του 1831. Η επίδραση αυτών των Συνταγμάτων μπορεί να παρατηρηθεί στις δύο σπουδαιότερες καινοτομίες του ηγεμονικού Συντάγματος, δηλαδή την ύπαρξη δεύτερου νομοθετικού σώματος (Γερουσία, άρθρο 82) και την αναγνώριση του δικαιώματος διαλύσεως του εκλεγόμενου σώματος στον αρχηγό του Κράτους. Σύμφωνα με το άρθρο 243, ο Ηγεμόνας προβαίνει σε διάλυση της Βουλής «όταν ευρή αυτήν παραβαίνουσαν τους Συνταγματικούς νόμους, ή ζητούσαν να προσβάλη τα δίκαια του Έθνους ή του Ηγεμόνος· διορίζει όμως αμέσως να γένωσι νέαι εκλογαί Αντιπροσώπων κατά το 157 άρθρον»¹⁰⁵.

3.3.2 Η διάλυση της Βουλής κατά το σύνταγμα του 1844

Το δικαίωμα της διάλυσης της Βουλής στο Σύνταγμα του 1844 ρυθμιζόταν αποκλειστικά από το άρθρο 30 παράγραφος 2. Σύμφωνα με αυτό, «ο Βασιλεύς... έχει το δικαίωμα να διαλύση την

¹⁰⁵ Μάνεσης, Α. (1959). Deux etats nes en 1830: Ressemblances constitutionnelles entre la Belgique et la Grece. Bruxelles.

Βουλὴν ἀλλὰ τὸ περὶ διαλύσεως διάταγμα πρέπει νὰ διαλαμβάνη συγχρόνως καὶ τὴν συγκάλεισιν, τῶν μὲν ἐκλογέων ἐντὸς δύο, τῆς δὲ Βουλῆς ἐντὸς τριῶν μηνῶν». Ἡ ἐπιρροή τῶν ξένων προτύπων στὸ θέμα αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητη, συγκεκριμένα ἡ ἐπιρροή τοῦ Συνταγματικοῦ Χάρτη τῆς Γαλλίας τῆς 14^{ης} Αυγούστου 1830 (ἄρθρο 42) καὶ τοῦ Βελγικοῦ Συντάγματος τοῦ 1831 (ἄρθρο 71)¹⁰⁶.

Τὸ σχέδιο τοῦ Συντάγματος ἀναφέρει σχετικὰ μετὸν θεσμό τῆς διάλυσης τῆς Βουλῆς ὅτι «τὸ περὶ διαλύσεως διάταγμα πρέπει νὰ διαλαμβάνη συγχρόνως καὶ τὴν συγκάλεισιν, τῶν μὲν ἐκλογέων ἐντὸς 40 ἡμερῶν, τῆς δὲ Βουλῆς ἐντὸς 2 μηνῶν». Ὁ Βασιλιάς ἀπηύθυνε διάγγελμα γιὰ τὴν τροποποίηση τῶν προθεσμιῶν συγκλήσεως τῶν ἐκλογέων καὶ τῆς Βουλῆς σὲ δύο καὶ τρεῖς μῆνες ἀντίστοιχα, μετὰ τὴν ἀποδοχὴ τῆς Ἐθνικῆς Συνέλευσης. Ὁ Βασιλιάς δὲν περιοριζόταν οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὸ Σύνταγμα σχετικὰ μετὰ τὴν ἀσκηση τῆς διάλυσης τῆς Βουλῆς, ὁπότε μποροῦσε νὰ τὴν χρησιμοποιοῦσε γιὰ ὁποιοδήποτε σκοπὸ, ἀκόμη καὶ σὰν μέσο ἐλέγχου τῶν ἀντίθετων πολιτικῶν ἀπόψεων καὶ ἀπειθάρχων στὶς ἐπιδιώξεις τοῦ κυβερνήσεων.

Ὁ Ν. Σαρίπολος διακρίνει τὸ δικαίωμα τῆς διάλυσης σὲ δύο περιπτώσεις: ἡ κυβέρνησις ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὴ Βουλὴ ἀλλὰ ὁ Βασιλιάς πιστεύει ὅτι ἔχει ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὸ λαϊκὸ αἶσθημα, καὶ ἡ κυβέρνησις ἔχει χάσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς Βουλῆς ἢ διαθέτει ἀσθενὴ ἢ ἀνεπαρκῆ πλειοψηφία σὲ αὐτήν. Στὴν δεύτερη περίπτωση ὁ Βασιλιάς συμβουλευετὰ τὸ Ἔθνος γιὰ τὸν δρόμο πού πρέπει νὰ ἀκολουθήσει σὲ ἓνα συγκεκριμένο θέμα¹⁰⁷.

Ὁ Βασιλιάς δὲν μπορεῖ νὰ διαλύσει τὴν Βουλὴ πρὶν αὐτὴ συγκροτηθεῖ ὡς σῶμα, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖ νὰ ἀκυρώσει τὶς ἐκλογές¹⁰⁸. Ἐπίσης δὲν εἶναι ἀποδεκτὴ ἡ ἐπανεπιλημμένη διάλυσις γιὰ τὴν ὑποστήριξη κυβερνήσεων μειοψηφίας, ἀφοῦ ἔτσι νοθεύεται ἡ λαϊκὴ βούλησις¹⁰⁹.

Ὅσο ἦταν σὲ ἰσχὺ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1844, τὸ δικαίωμα διάλυσης τῆς Βουλῆς ἀσκήθηκε δύο φορές, τὸ 1847 ἐπὶ κυβερνήσεως Ἰ. Κωλέττη καὶ τὸ 1860 ἐπὶ κυβερνήσεως Αθ. Μιαούλη. Ἡ

¹⁰⁶ Παπαδοῦκας, Ν. (1848). *Ἱππόδαμος, Ἀρχαὶ τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου*. Ἀθήνα.

¹⁰⁷ Σαρίπολος, Ν. (1851). *Πραγματεία Συνταγματικοῦ Δικαίου*. Ἀθήνα.

¹⁰⁸ Παπαδοῦκας, ὅπ. παρ.

¹⁰⁹ Σαρίπολος, ὅπ. παρ.

πρώτη διάλυση έγινε σε προσπάθεια σωτηρίας της προστατευόμενης κυβέρνησης Κωλέττη, η οποία απειλούταν άμεσα από το επεισόδιο Μουσούρου και την αποσκίρτηση των Καπεταναίων Γρίβα, Παπακώστα και Κριεζώτη. Η δεύτερη διάλυση είχε σαν σκοπό την αύξηση του γοήτρου του στέμματος το οποίο είχε εξασθενήσει λόγω της εκλογής του αντιπολιτευόμενου Θρ. Ζαΐμη ως Προέδρου της Βουλής. Η κυβέρνηση Μιαούλη έχασε την εμπιστοσύνη της Βουλής και ο Βασιλιάς αντί για την παραίτηση της κυβέρνησης επέλεξε την διάλυση της Βουλής και την διεξαγωγή εκλογών από την ίδια την κυβέρνηση, πλέον μειοψηφίας¹¹⁰.

3.3.3 Η διάλυση της Βουλής κατά το σύνταγμα του 1864

Το Σύνταγμα του 1864, στο άρθρο 22, καθιέρωσε το μονιστικό σύστημα κατά την συγκρότηση της νομοθετικής εξουσίας, με την ύπαρξη μόνο της Βουλής καταργώντας τη Γερουσία. Το Σύνταγμα του 1864 παρουσιάζει σημαντικές διαφορές σε σχέση με το προηγούμενο, αλλά στο ζήτημα της διάλυσης της Βουλής παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητο. Κατά το άρθρο 37 παράγραφος 2: «Ο Βασιλεύς... έχει το δικαίωμα να διαλύη την Βουλήν· αλλά το περι διαλύσεως Διάταγμα, προσυπογεγραμμένον υπό του Υπουργείου, πρέπει να διαλαμβάνη συγχρόνως και την συγκάλεισιν, των μεν εκλογέων εντός δύο της δε Βουλής εντός τριών μηνών». Η σημαντικότερη διαφορά επομένως είναι η απαίτηση για το διάταγμα διάλυσης να είναι προσυπογεγραμμένο από το υπουργείο, σε αντίθεση με τα προηγούμενα Συντάγματα όπου δεν αναφερόταν τίποτα σχετικό, αλλά το διάταγμα ως βασιλικό έπρεπε να φέρει την υπογραφή του υπουργού, ο οποίος αναλάμβανε και την ευθύνη της διαλύσεως.

Το συνταγματικό κείμενο δεν ορίζει προϋποθέσεις σχετικά με την διάλυση της Βουλής, αλλά αυτή αφήνεται στην διακριτική εξουσία του Βασιλιά. Κατά το άρθρο 107 παράγραφος 4 του Συντάγματος: «αποφασισθείσης της αναθεωρήσεως, διαλύεται η υφεστώσα Βουλή, και συγκαλείται νέα ειδικώς προς τούτο, συγκεκριμένη εκ διπλασίου αριθμού βουλευτών, ήτις

¹¹⁰ Πετρακάκος, Δ. (1935). Κοινοβουλευτική Ιστορία της Ελλάδος. Αθήνα, τόμος Β'.

αποφασίζει επί των αναθεωρητέων διατάξεων». Εξετάζοντας τις απόψεις των Θ. Φλογαΐτη¹¹¹, Ι. Κρεστενίτη¹¹² και Δ. Κυριακού¹¹³, συμπεραίνουμε ότι ο σπουδαιότερος λόγος της άσκησης του δικαιώματος της διάλυσης της Βουλής είναι η σύγκρουση μεταξύ Βουλής και Κυβέρνησης. Η επίκληση του λόγου από σχεδόν όλους όσους ασχολήθηκαν με το συγκεκριμένο θέμα είναι σχετική με την πορεία της καθιέρωσης του κοινοβουλευτικού συστήματος στην Ελλάδα και αποδεικνύει ότι αυτός ήταν και ο σκοπός της διάταξης του άρθρου 37 παράγραφος 2 του Συντάγματος του 1864. Η Επιτροπή του Συντάγματος, στην έκθεσή της, τόνισε «ότι το αντιπροσωπευτικόν σύστημα εις την αρμονίαν των Βουλών μετά της εκτελεστικής εξουσίας ερείδεται, η δε διάλυσις της διαφωνούσης προς το Υπουργείον Βουλής είναι εκ των ηρωϊκών εκείνων φαρμάκων, άτινα μόνον εις δεινόν νόσημα και εν πλήρει ανησυχία δίδει ο έμπειρος ιατρός».

Ακόμη ένας λόγος της άσκησης του δικαιώματος διάλυσης της Βουλής είναι η διάσταση μεταξύ της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας και του Έθνους. Αυτός ο λόγος τονίζεται και από την Επιτροπή του Συντάγματος, η οποία θεωρεί ότι αυτό μπορεί να συμβεί είτε στην περίπτωση της πλειοψηφίας να προέρχεται από εκλογική νοθεία, είτε γιατί έχασε την εμπιστοσύνη του λαού με την εφαρμογή κάποιου κακού νόμου, ή τέλος γιατί έχασε την εμπιστοσύνη του Έθνους εξαιτίας εξωτερικών περιστάσεων που μετέβαλαν το δημόσιο φρόνημα¹¹⁴.

Το δικαίωμα της διάλυσης της Βουλής στην περίοδο ισχύος του Συντάγματος του 1864 ασκήθηκε 17 φορές: 1865 επί κυβερνήσεως Α. Κουμουندούρου, 1868 επί κυβερνήσεως Δ.Γ. Βούλγαρη, 1869 επί κυβερνήσεως Θ.Α Ζαΐμη, 1871 επί κυβερνήσεως Δ.Γ. Βούλγαρη, 1872 επί κυβερνήσεως Ε. Δεληγεώργη, 1874 επί κυβερνήσεως Δ.Γ. Βούλγαρη, 1875 επί κυβερνήσεως Χ. Τρικούπη, 1881 επί κυβερνήσεως Α. Κουμουندούρου, 1885 και 1886 επί κυβερνήσεων Χ. Τρικούπη, 1892 επί κυβερνήσεως Κ. Κωνσταντόπουλου, 1895 επί κυβερνήσεως Ν.Π.

¹¹¹ Φλογαΐτης, Θ. (1909). Εγχειρίδιον Συνταγματικού Δικαίου. Αθήνα.

¹¹² Κρεστενίτης, Ι. (1873). Περί των προνομίων του Στέμματος και ιδία περί της διαλύσεως της βουλής. Αθήνα.

¹¹³ Κυριακού, Δ. (1904). Ερμηνεία Συνταγματικού Δικαίου. Αθήνα.

¹¹⁴ Τσίρης, όπ. παρ.

Δελιγιάννη, 1898 και 1902 επί κυβερνήσεων Α. Ζαΐμη, 1904 επί κυβερνήσεως Θ.Π. Δηληγιάννη, 1906 επί κυβερνήσεως Γ.Ν. Θεοτόκη και 1910 επί κυβερνήσεως Ελ. Βενιζέλου.

3.3.4 Η διάλυση της Βουλής κατά το σύνταγμα του 1911

Η αναθεώρηση του Συντάγματος του 1864 που έγινε από την Β. Αναθεωρητική Βουλή το 1911, διατήρησε αμετάβλητη τη μορφή του πολιτεύματος και τις θεμελιώδεις διατάξεις. Οι τροποποιήσεις που εφαρμόστηκαν αφορούσαν μόνο διατάξεις πενήντα τριών άρθρων που θεωρήθηκαν μη θεμελιώδεις¹¹⁵.

Το δικαίωμα της διαλύσεως στο αναθεωρημένο Σύνταγμα του 1911 ρυθμίστηκε από το άρθρο 37 παράγραφος 2, σύμφωνα με το οποίο: «ο Βασιλεύς έχει το δικαίωμα να διαλύη την Βουλήν· αλλά το περί διαλύσεως διάταγμα, προσυπογεγραμμένον υπό του Υπουργείου, πρέπει να διαλαμβάνη συγχρόνως και την σύγκλησιν των μεν εκλογέων εντός τεσσαράκοντα πέντε ημερών, της δε Βουλής εντός τριών μηνών». Η μοναδική διαφορά λοιπόν από το αντίστοιχο άρθρο του Συντάγματος του 1864 είναι η μείωση της προθεσμίας σύγκλησης των εκλογέων σε σαράντα πέντε ημέρες αντί για δύο μήνες.

Ο Ν. Σαρίπολος θεωρεί ότι ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής αποτελεί «μέσον προς ενέργειαν αληθούς δημοψηφίσματος»¹¹⁶. Επίσης, σαν πρώτο λόγο διάλυσης της Βουλής θεωρεί την διάσταση μεταξύ Βουλής και λαϊκού φρονήματος, κατά την άποψη του Βασιλιά. Δεύτερη περίπτωση της άσκησης του δικαιώματος διάλυσης είναι η αντίσταση του Βασιλιά στην πλειοψηφία της Βουλής, διαλύοντάς την και απευθυνόμενος στο λαό. Στην περίπτωση αυτή το δικαίωμα διάλυσης του Βασιλιά περιορίζεται μόνο από τη διάταξη που απαγορεύει τις αλληπάλληλες διαλύσεις. Τέλος, η διάλυση της Βουλής παρουσιάζεται ως μέσο σχηματισμού

¹¹⁵ Τσίρης, όπ. παρ.

¹¹⁶ Σαρίπολος, Ν. (1915). Ελληνικόν Συνταγματικόν Δίκαιον. Αθήνα.

βιώσιμης Κυβέρνησης, στην περίπτωση που δεν υπάρχει κόμμα που να διαθέτει την απόλυτη πλειοψηφία της Βουλής.

Υπό την χρονική περίοδο ισχύος του Συντάγματος του 1911, το δικαίωμα της διάλυσης της Βουλής ασκήθηκε πέντε φορές: το 1911 επί κυβερνήσεως Ε. Βενιζέλου, 1915 επί κυβερνήσεως Δ. Γούναρη και μετά επί κυβερνήσεως Σ. Σκουλούδη, 1920 επί κυβερνήσεως Ε. Βενιζέλου και 1922 με την αυτοδιάλυση της Γ.' εν Αθήναις Συνελεύσεως.

3.3.5 Η διάλυση της Βουλής κατά τα Συντάγματα του 1925-1927

Στην περίοδο του 1925-1927 έχουμε τα συνταγματικά κείμενα του 1925 και 1927, σύμφωνα με τα οποία η μορφή του πολιτεύματος είναι κοινοβουλευτική δημοκρατία με αιρετό αρχηγό της εκτελεστικής εξουσίας τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Τα συνταγματικά κείμενα ακολουθούν το πρότυπο του αγγλικού νόμου περί Κοινοβουλίου του 1911 ως προς το θεσμό της Γερουσίας, τους γαλλικούς νόμους του 1875 ως προς το δικαίωμα της διαλύσεως και τα Συντάγματα της Γερμανικής Δημοκρατίας, της Τσεχοσλοβακίας και της Πολωνίας όσον αφορά τα υπόλοιπα τμήματα¹¹⁷. Παρατηρούνται όμως και κάποιες νέες πρωτότυπες διατάξεις, οι οποίες αποτελούν προϊόντα πείρας του πολιτικού μας βίου, όπως εκείνες του κεφαλαίου για το «δημόσιο δίκαιο των Ελλήνων», των άρθρων σχετικά με τη λειτουργία της νομοθετικής και δικαστικής εξουσίας καθώς και μερικές από της γενικές διατάξεις. Οι υπόλοιπες διατάξεις παρέμειναν ανέπαφες και ορισμένα άρθρα απλώς επαναλήφθηκαν στο νέο Σύνταγμα. Από πολιτικής απόψεως, οι περισσότερες σημαντικές νέες διατάξεις του Συντάγματος αποτελούν εισφορά της «Δημοκρατικής Ενώσεως», άλλες αποτελούν κοινές ιδέες των δημοκρατικών κομμάτων και κάποιες είναι συνέχεια τάσεων που είχαν ήδη αποκρυσταλλωθεί στο συντακτικό έργο της Γ' Εθνοσυνέλευσης¹¹⁸.

¹¹⁷ Σβώλος, όπ. παρ.

¹¹⁸ Σβώλος, όπ. παρ.

Η ρύθμιση του δικαιώματος της διάλυσης της Βουλής ακολούθησε την θεμελιώδη αυτή αλλαγή του πολιτεύματος, και περιέχεται και στα δύο κείμενα του 1925 και 1927. Λόγω των γεγονότων της διάλυσης του 1915, η ρύθμιση του δικαιώματος διάλυσης λειτούργησε περιοριστικά. Στο συνταγματικό άρθρο του 1925, το δικαίωμα διάλυσης ρυθμίζεται από το άρθρο 76, σύμφωνα με το οποίο «1. ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δύναται να διαλύση την Βουλήν πριν λήξη η περίοδος αυτής μετά σύμφωνον απόφασιν της Γερουσίας, λαμβανομένην κατόπιν προτάσεώς του και κατ' απόλυτον πλειοψηφίαν των μελών αυτής. Η επί της ανωτέρω προτάσεως συζήτησις πρέπει να περατωθή και να ληφθή απόφασις επ' αυτής εντός το πολύ τριών ημερών από της υποβολής της. Παρελθούσης απράκτου της προθεσμίας ταύτης η προτασις θεωρείται απορριφθείσα. 2. Δεν επιτρέπεται διάλυσις δις δια την αυτήν αιτίαν. 3. Η Βουλή διαλύεται επίσης, εάν αποφασίση την διάλυσιν η ίδια με απόλυτον πλειοψηφία των μελών της. 4. Το περί διαλύσεως της Βουλής Διάταγμα προσυπογράφεται πάντοτε από το Υπουργικόν Συμβούλιον, πρέπει δε να διαλαμβάνη συγχρόνως και την σύγκλησιν των μεν εκλογέων ενός τεσσαράκοντα πέντε ημερών, της δε Βουλής εντός είκοσι ημερών από των εκλογών»¹¹⁹.

3.3.6 Η διάλυση της Βουλής κατά την περίοδο 1935-1951

Κατόπιν της κατάλυσης του Δημοκρατικού πολιτεύματος και την επαναφορά της βασιλείας το 1935, το Σύνταγμα του 1911 επανήλθε σε ισχύ, με συμπληρωμένες ορισμένες διατάξεις του Συντάγματος του 1927. Αυτό το Σύνταγμα ίσχυσε μέχρι την έναρξη της ισχύος του Συντάγματος του 1952. Κατά τον Κυριακόπουλο¹²⁰, το ψήφισμα της 10^{ης} Οκτωβρίου του 1935 δεν περιέχει ρητή διάταξη κατά την οποία εγκαθιδρύεται νέο πολίτευμα, αλλά δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι το ψήφισμα αυτό καθιέρωσε την βασιλευόμενη Δημοκρατία, αφού σύμφωνα με το άρθρο 4 επαναφέρεται σε ισχύ το Σύνταγμα του 1911, όπου το πολίτευμα ήταν βασιλευόμενη Δημοκρατία. Επίσης, το άρθρο 3 επισημαίνει την προσωρινή ανάθεση της «Βασιλικής εξουσίας» στον Πρόεδρο του Υπουργικού Συμβουλίου.

¹¹⁹ Τσίρης, όπ. παρ.

¹²⁰ Κυριακόπουλος, Η. (1956). Χρονικόν του ισχύοντος Συντάγματος. Θεσσαλονίκη.

Με την επαναφορά του Συντάγματος του 1911, επανέρχεται σε ισχύ το άρθρο 37 παράγραφος 2 που αφορά το δικαίωμα της διάλυσης της Βουλής, σύμφωνα με το οποίο ο Βασιλιάς έχει το δικαίωμα να διαλύσει την Βουλή. Για την πραγματοποίηση της διάλυσης είναι απαραίτητη η προσυπογραφή του διατάγματος από το Υπουργείο, καθώς και η σύγκληση των εκλογέων σε ένα διάστημα 45 ημερών και της Βουλής μέσα σε διάστημα τριών μηνών.

Παρ' όλα αυτά, εξετάζοντας τις περιπτώσεις που εξασκήθηκε το δικαίωμα διάλυσης της Βουλής κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου (1935, 1936, 1950 και 1951), γίνεται αντιληπτό ότι οι διαλύσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν με αντισυνταγματικό τρόπο, ενώ οι δύο από αυτές έθεσαν ξανά το ζήτημα του νομικού χαρακτηρισμού τους και του επιτρεπτού της διάλυσής τους. Το ζήτημα αυτό λοιπόν, εφόσον δεν υπάρχει συνταγματική ρύθμιση, επανέρχεται τακτικά στην πράξη όπου απαιτείται κάθε φορά να δοθούν λύσεις.

3.3.7 Η διάλυση της Βουλής κατά το Σύνταγμα του 1952

Το Σύνταγμα αυτό επαναλαμβάνει τις διατάξεις του Συντάγματος του 1864, με την αναθεώρηση του 1911. Εισάγονται επίσης κάποιες διατάξεις από το Σύνταγμα του 1927 και από το Σχέδιο της Επιτροπής του Β' Ψηφίσματος του 1948, χωρίς να αλλάζουν όμως σημαντικά την μορφή του συνταγματικού κειμένου. Χαρακτηριστικό στοιχείο του Συντάγματος του 1952 αποτελεί η ισορροπημένη και ήπια οργανική διάκριση των εξουσιών, που έχει ως αποτέλεσμα την αποτελεσματική αλληλεπίδραση και συνεργασία τους¹²¹. Επίσης αμετάβλητη παρέμεινε η ρύθμιση του δικαιώματος της διάλυσης της Βουλής, το οποίο εξακολούθησε να ρυθμίζεται όπως διατυπώνεται στο άρθρο 37 του Συντάγματος του 1952. Το άρθρο αυτό αποτελεί επανάληψη του αντίστοιχου άρθρου του Συντάγματος του 1911.

Η πρακτική εφαρμογή του θεσμού της διάλυσης της Βουλής την περίοδο ισχύος του Συντάγματος του 1952 ασκήθηκε επτά φορές, το 1952, το 1956, το 1958, το 1961, το 1963, το

¹²¹ Τσίρης, όπ. παρ.

1964 και το 1967. Οι περισσότερες από αυτές τις διαλύσεις πραγματοποιήθηκαν για κομματικούς λόγους, πιο συγκεκριμένα για την ενίσχυση του κυβερνώντος κόμματος. Συγκεκριμένα οι διαλύσεις του 1963 και του 1967 είχαν σαν αιτία την προηγούμενη κυβερνητική κρίση, που είχε ως χαρακτηριστικό την επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ Πρωθυπουργού και Βασιλιά.

3.3.8 Η διάλυση της Βουλής κατά το Σύνταγμα του 1975

Το Σύνταγμα του 1975 χαρακτηρίζει το αντίστοιχο πολίτευμα ως προεδρευομένη κοινοβουλευτική Δημοκρατία (άρθρο 1, παράγραφος 1). Ο κοινοβουλευτικός και ο δημοκρατικός χαρακτήρας του πολιτεύματος δεν προκάλεσαν ιδιαίτερη συζήτηση όσον αφορά την έννοιά τους, ωστόσο ο όρος «προεδρευομένη» συζητήθηκε αρκετά, εφόσον ήταν και η πρώτη φορά που χρησιμοποιούταν. Σύμφωνα με την Εισηγητική Έκθεση επί του Σχεδίου Συντάγματος της Συνταγματικής Επιτροπής, η Δημοκρατία αυτή χαρακτηρίζεται «Προεδρευομένη» σε αντιπαράθεση με την «Προεδρική», όπου η Κυβέρνηση δρα ανεξάρτητα από την Εθνική Αντιπροσωπεία, και σε αντιπαράθεση με την «βασιλευομένη» για ιστορικούς κυρίως λόγους, που ίσχυε για πολλά χρόνια στο παρελθόν¹²².

Ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής ρυθμίστηκε με λεπτομερέστερο και διαφορετικό τρόπο στο Σύνταγμα του 1975, με τα άρθρα 41, 37, 38 και 32 να αφορούν την υποχρεωτική διάλυση, ενώ δεν προβλέπεται η περίπτωση αυτοδιάλυσης της Βουλής, με το Σύνταγμα να δρα περιοριστικά. Υπό το Σύνταγμα του 1975, το δικαίωμα της διάλυσης της Βουλής ασκήθηκε δύο φορές, το 1977 επί κυβερνήσεως Κ. Καραμανλή και το 1981 επί κυβερνήσεως Γ. Ράλλη. Και στις δύο περιπτώσεις η διάλυση ήταν αμφισβητούμενης συνταγματικότητας¹²³.

¹²² Κυριαζής-Γουβέλης, Δ. (1975). Η μορφή του πολιτεύματος και τα θεμελιώδη δικαιώματα.

¹²³ Τσίρης, όπ. παρ.

4 Η ΔΙΑΛΥΣΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΗΜΕΡΑ

4.1 Ο ΟΜΑΛΟΣ ΤΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Το σώμα της Βουλής στα κοινοβουλευτικά κράτη, εκλέγεται για ορισμένο χρονικό διάστημα. Ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά της αντιπροσωπευτικής Δημοκρατίας είναι η διεξαγωγή βουλευτικών εκλογών ανά λογικά χρονικά διαστήματα¹²⁴. Αυτά τα χρονικά διαστήματα ονομάζονται βουλευτικές περιόδους. Σύμφωνα με το ισχύον Σύνταγμα της Ελλάδος, η διάρκεια της βουλευτικής περιόδου είναι τέσσερα συνεχή έτη, με αρχή την ημέρα των γενικών εκλογών και τέλος την προηγούμενη μέρα του ίδιου μήνα μετά από μια τετραετία (άρθρο 53 παράγραφος 1 του Συντάγματος). Για παράδειγμα, η παρούσα βουλευτική περίοδος ΙΖ' ξεκίνησε με τα αποτελέσματα των εκλογών στις 20/9/2015, επομένως η κανονική λήξη της θητείας της Βουλής είναι στις 19/9/2019¹²⁵. Η διάρκεια της βουλευτικής περιόδου στα δυτικοευρωπαϊκά Κράτη κυμαίνεται από τρία έως πέντε έτη. Η συντομότερη βουλευτική περίοδος αντιπροσωπεύει ένα περισσότερο δημοκρατικό πολίτευμα.

Η βουλευτική περίοδος λήγει είτε κανονικά είτε πρόωρα. Στην πρώτη περίπτωση, λήγει αυτοδικαίως η ύπαρξη της Βουλής με την λήξη της τελευταίας ημέρας της τετραετούς θητείας, οπότε κατά συνέπεια δεν απαιτείται και δεν είναι νομικά δυνατή η διάλυσή της από τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Κατά την διάταξη του άρθρου 53 παράγραφος 1 του Συντάγματος, κατά την κανονική διάλυση της Βουλής εκδίδεται προεδρικό διάταγμα που προσυπογράφεται από το Υπουργικό Συμβούλιο, μέσω του οποίου διατάσσεται η διενέργεια γενικών βουλευτικών εκλογών εντός τριάντα ημερών από την λήξη της βουλευτικής περιόδου και η νέα Βουλή συγκλείεται σε τακτική σύνοδο τριάντα ημέρες από την διεξαγωγή των εκλογών. Η παράταση της βουλευτικής περιόδου προβλέπεται από τις διατάξεις του άρθρου 53 παράγραφος 3 του

¹²⁴ Σγουρίτσας, όπ. παρ.

¹²⁵ Βουλή των Ελλήνων (2016). Εκλογικά Αποτελέσματα. Ανακτήθηκε από: <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Ekloges/Eklogika-apotelesmata-New/#IZ>.

Συντάγματος, όπως και η αναστολή της διενέργειας των βουλευτικών εκλογών που προκηρυχθήκαν και η ανάκληση της Βουλής που διαλύθηκε σε περίπτωση πολέμου: «Σε περίπτωση πολέμου η βουλευτική περίοδος παρατείνεται σε όλη τη διάρκειά του. Αν η Βουλή έχει διαλυθεί, η διενέργεια των εκλογών αναστέλλεται έως ότου τελειώσει ο πόλεμος, ανακαλείται δε αυτοδικαίως η Βουλή που έχει διαλυθεί έως το τέλος του». Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Ελλάδος, η ελληνική Βουλή δεν είναι συνεχής, αφού στη διάρκεια της περιόδου μεταξύ της διάλυσης της Βουλής και της εκλογής νέας, δεν υπάρχει Βουλή.

Στη δεύτερη περίπτωση διάλυσης της Βουλής, το δικαίωμα διάλυσης διεξάγεται σύμφωνα με τα άρθρα 32 παράγραφος 4, 37 παράγραφος 3 και 41 του Συντάγματος, σύμφωνα με τα οποία ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαθέτει το δικαίωμα να διαλύσει τη Βουλή σε ορισμένες περιπτώσεις. Το διάταγμα διάλυσης συνοδεύεται από προκήρυξη εκλογών εντός τριάντα ημερών μετά την διάλυση της Βουλής, και σύγκληση της νέας Βουλής εντός τριάντα ημερών από την ημέρα των εκλογών. Οι διαφορετικές περιπτώσεις της πρόωρης διάλυσης της Βουλής περιγράφονται στη συνέχεια¹²⁶.

Η διάλυση της Βουλής μετά το πέρας της βουλευτικής περιόδου των τεσσάρων ετών αποτελεί τον μόνο τρόπο ομαλής διάλυσης της Βουλής. Η ουσία της ανάλογης συνταγματικής ρύθμισης για τον θεσμό δεν προκαλεί διαφωνίες στην ερμηνεία της, ωστόσο έχει συγκεντρώσει το ενδιαφέρον των συγγραφέων όσον αφορά τη χρήση της ορολογίας που συμπεριλαμβάνεται. Συγκεκριμένα: «τόσο στη θεωρία όσο και στην πρακτική (...) ανακριβώς χρησιμοποιείται ο όρος «διάλυση» και για την περίπτωση της λήξης της θητείας [της Βουλής και ότι] το Σύνταγμα διακρίνει με σαφήνεια τη λήξη της βουλευτικής περιόδου από τις περιπτώσεις διάλυσης της Βουλής»¹²⁷.

Η ορθή αυτή επισήμανση σχετικά με την ευστοχία στη χρήση των νομικών όρων συμπληρώνεται επίσης από την διευκρίνιση ότι η σχετική ευθύνη ανήκει στον συντακτικό νομοθέτη, ο οποίος, στο άρθρο 35 παράγραφος 2 αναφέρει την ομαλή λήξη της θητείας της Βουλής ως διάλυση: «κατ' εξαίρεση δεν απαιτείται προσηγογραφία για τις ακόλουθες πράξεις:

¹²⁶ Ράϊκος, όπ. παρ.

¹²⁷ Τσάτσος, όπ. παρ.

(...) γ) τη διάλυση της Βουλής (...) και κατά το άρθρο 53 παρ. 1, αν δεν την προσυπογράψει το Υπουργικό Συμβούλιο». Στο άρθρο 53 παράγραφος 3 ο συντακτικός νομοθέτης αναφέρεται μόνο στη διάλυση της Βουλής, παρ' όλο που πρέπει να γίνει αναφορά σε οποιονδήποτε τρόπο τερματισμού του βίου της.

Αντίθετα, ο καταστατικός χάρτης με τη διάταξη της παραγράφου 4 είναι εύστοχος στην ορολογία του, ο οποίος αναφέρει ότι «η διάρκεια των κατά τις προηγούμενες παραγράφους μέτρων μπορεί να παρατείνεται ανά δεκαπενθήμερο μόνο με προηγούμενη απόφαση της Βουλής, η οποία συγκαλείται ακόμη και αν έχει λήξει η βουλευτική περίοδος ή η Βουλή έχει διαλυθεί. Όσον αφορά το συγκεκριμένο θέμα της ορολογίας, αν συγκρίνουμε με ξένα Συντάγματα, όπως πχ με το Σύνταγμα του 1978 της Ισπανίας, βλέπουμε ότι υπάρχει σαφής διάκριση μεταξύ λήξης της βουλευτικής περιόδου και διάλυσης της Βουλής (άρθρα 68 παρ. 4 και 78 παρ. 3)¹²⁸.

Συμπερασματικά, ενώ η αποφυγή του όρου διάλυση της Βουλής διαθέτει παιδαγωγική αξία, είναι σαφές και δεκτό ότι, όποτε γίνεται χρήση της ορολογίας αυτής, αυτό αποτελεί μια υιοθεσία της ορολογίας του συντακτικού νομοθέτη ο οποίος χαρακτηρίζει τον ομαλό τερματισμό του βίου της Βουλής ως διάλυσή της.

4.2 Ο ΠΡΩΡΟΣ ΤΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΘΗΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Η θεωρία εδώ ασχολείται με τον πρόωρο τερματισμό του βίου της Βουλής, ασκώντας όμως κριτική στη χρήση της ορολογίας «πρόωρη», αφού κάθε διάλυση της Βουλής είναι πρόωρη, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Αξιοσημείωτο ωστόσο είναι το γεγονός ότι η ορολογία αυτή συναντάται και στην ξένη βιβλιογραφία. Όσον αφορά την καταγραφή των συγκεκριμένων περιπτώσεων διάλυσης και τη συστηματοποίησή τους, στην βιβλιογραφία συναντώνται οι όροι

¹²⁸ Μαυριάς, όπ. παρ.

«προεδρική», «κυβερνητική», «υποχρεωτική», «δυνητική», «αυτόματη», «τακτική», «έκτακτη» (ή («μη)δυνητική) και «εξαιρετική» διάλυση¹²⁹.

4.2.1 Προεδρική διάλυση

Η διάλυση της Βουλής κατόπιν πρωτοβουλίας και με την ευθύνη του Προέδρου της Δημοκρατίας ορίζεται από τη συνταγματική αναθεώρηση του 1986, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 41 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι τόσο αυστηρές, ώστε το δικαίωμα της διάλυσης με προεδρική πρωτοβουλία δεν έχει ασκηθεί ως σήμερα, ενώ η μελλοντική εφαρμογή του φαντάζει οριακή. Στην περίπτωση που το δικαίωμα διάλυσης με προεδρική πρωτοβουλία ασκηθεί, το άρθρο 35 παράγραφος 2 ορίζει ότι το διάταγμα διάλυσης προσυπογράφεται αρχικά από τον πρωθυπουργό, αν όμως ο τελευταίος αρνηθεί, αρκεί η υπογραφή του Προέδρου της Δημοκρατίας. Το άρθρο 41 παράγραφος 1 ορίζει τον όρο της «καταψήφισης», ο οποίος συνιστά την απόρριψη πρότασης εμπιστοσύνης αλλά και την αποδοχή πρότασης δυσπιστίας. Ως «παραίτηση» θεωρείται η παραίτηση της κυβέρνησης ως σύνολο και όχι η παραίτηση του πρωθυπουργού ατομικά. Είναι προφανές ότι είναι δυνατή η πραγματοποίηση δύο καταψηφίσεων ή δύο παραιτήσεων ή μία παραίτηση και μία καταψήφιση. Πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με το άρθρο 37 παρ. 2 Συντ., η αποτυχία διερευνητικής εντολής δεν αποτελεί παραίτηση ή καταψήφιση¹³⁰.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να εκτιμήσει το κατά πόσο η σύνθεση της Βουλής εξασφαλίζει την κυβερνητική σταθερότητα, αλλά μόνο με τη χρήση καθαρά αριθμητικών κριτηρίων, δηλαδή την οριακή κοινοβουλευτική πλειοψηφία υπέρ της κυβέρνησης. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας όμως δεν έχει το δικαίωμα πραγματοποίησης «χημικής ανάλυσης» της σύστασης της πλειοψηφίας της Βουλής, δηλαδή αν είναι μονοκομματική ή πολυκομματική, τον βαθμό της πολιτικής ομοιογένειας και προγραμματικής σύγκλισης των συνιστωσών της κλπ.

¹²⁹ Μαυριάς, όπ. παρ.

¹³⁰ Παντελής, Α. (1994). Οι συνταγματικές ρυθμίσεις του 1986. Αναφέρεται στον Χρυσόγονο, Κ. (2003). Συνταγματικό Δίκαιο. Αθήνα: Σάκκουλας.

Αυτό οφείλεται στην έλλειψη αντικειμενικών και σταθερών δεδομένων πάνω στα οποία θα μπορούσε να στηριχτεί μια ανάλογη εκτίμηση. Στην περίπτωση που επιχειρούσε κάτι τέτοιο, για να ισχυριστεί για παράδειγμα ότι μια πλειοψηφία 160 από τους 300 βουλευτές δεν αρκούν για την εξασφάλιση της κυβερνητικής σταθερότητας, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας θα έπαινε να παίζει το ρόλο του υπερκομματικού ρυθμιστή του πολιτεύματος, αφού θα εμπλεκόταν στην κομματική διαπάλη. Παράλληλα, το άρθρο 41 παρ. 1 Συντ. ορίζει απαραίτητη την προϋπόθεση να έχει παρέλθει ένα τουλάχιστον έτος από την τυχόν διάλυση (δηλαδή όχι κανονικό τερματισμό του βίου) της προηγούμενης Βουλής, χωρίς να παίζει ρόλο ο λόγος για τον οποίο διαλύθηκε.

Η Κυβέρνηση που είχε την εμπιστοσύνη πριν πραγματοποιηθεί η διάλυση της Βουλής, μετά τη διάλυση διαθέτει την ευθύνη για την διεξαγωγή των εκλογών, με πρωτοβουλία του Προέδρου της Δημοκρατίας. Αυτό ορίζεται στο άρθρο 41 παρ. 1 Συντ., παρ' όλο που δεν υπάρχει ανάγκη για τέτοιου είδους ορισμό, αφού το 1986 καταργήθηκε ούτως ή άλλως η προεδρική αρμοδιότητα της «παύσης» της Κυβέρνησης. Ενδεχομένως τέτοια Κυβέρνηση μπορεί να μην υπάρχει, όπως πχ στην περίπτωση που ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαλύσει την Βουλή αμέσως μετά τη δεύτερη καταψήφιση ή παραίτηση της Κυβέρνησης ταυτόχρονα με την απαλλαγή της τελευταίας από τα καθήκοντά της (άρθρο 38 παρ. 1 Συντ.), χωρίς να προχωρήσει στις διαδικασίες του άρθρου 37 παρ. 2 Συντ. Η παραπομπή δεν αφορά το σύνολο των διαδικασιών που περιγράφονται στο άρθρο 37 παρ. 3 Συντ., αφού δεν υπάρχει ανάγκη κλήσης των αρχηγών των κομμάτων για να επιβεβαιωθεί η αδυναμία σχηματισμού Κυβέρνησης που μπορεί να αποκτήσει την εμπιστοσύνη της Βουλής, εφόσον η Βουλή διαλύεται ήδη.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας περιορίζεται στην επιδίωξη σχηματισμού «οικουμενικής» εκλογικής Κυβέρνησης, δηλαδή μιας που περιλαμβάνει όλα τα κόμματα. Σε περίπτωση αποτυχίας του, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας αναθέτει στον Πρόεδρο ενός από τα τρία ανώτατα δικαστήρια τον σχηματισμό εκλογικής και πάλι κυβέρνησης, η οποία θα διαθέτει την μεγαλύτερη δυνατή αποδοχή.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ακόμα και στην περίπτωση εκπλήρωσης όλων των παραπάνω προϋποθέσεων της προεδρικής διάλυσης, ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας διαθέτει την διακριτική

ευχέρεια να διαλύσει την Βουλή, αλλά δεν είναι υποχρεωμένος (όπως αναγράφεται και στο συνταγματικό κείμενο, «μπορεί να διαλύσει»).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ο αναθεωρητικός νομοθέτης εισήγαγε ένα αντικειμενικό στοιχείο, το οποίο δεν επιτρέπει στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας να διαλύει οποτεδήποτε τη Βουλή. Γεννάται όμως το ερώτημα της ύπαρξης συνταγματικού ελέγχου στο υποκειμενικό στοιχείο, την κρίση δηλαδή του Προέδρου της Δημοκρατίας για το αν είναι αναγκαία η διάλυση της Βουλής¹³¹. Η απάντηση του ερωτήματος αυτού είναι αρνητική. Η μόνη δέσμευση του Προέδρου της Δημοκρατίας είναι η αριθμητικά διαπιστούμενη προϋπόθεση των δύο παραιτήσεων ή καταψηφίσεων της Κυβέρνησης (ή αντίστροφα την μία καταψήφιση και τη μια παραίτηση), αλλά εκτιμά ελεύθερα αν η σύνθεση της Βουλής είναι ικανή να εξασφαλίσει κυβερνητική σταθερότητα. Συνεπώς είναι φανερό ότι παρ' όλο που η εκτίμηση του Προέδρου της Δημοκρατίας δεν ελέγχεται συνταγματικά, η απόφασή του σχετικά με το θέμα αυτό μπορεί να κριθεί ως καταχρηστική άσκηση εξουσίας, στην περίπτωση που δεν στηρίζεται σε πολιτικά δεδομένα που υποδεικνύουν ότι είναι αναγκαία η διάλυση της Βουλής¹³².

4.2.2 Κυβερνητική διάλυση

Σε αντίθεση με την προεδρική διάλυση, η οποία οφείλεται στην διαπιστωμένη δυσλειτουργικότητα της παρούσας σύνθεσης της Βουλής, η διάλυση με κυβερνητική πρωτοβουλία προέρχεται μόνο από πολιτική συγκυρία, όπως εκτιμάται από την ίδια την Κυβέρνηση. Αυτός ο τύπος διάλυσης μπορεί να κατηγοριοποιηθεί περαιτέρω σε δύο κατηγορίες, την αιτιώδη και την αναιτιώδη διάλυση.

Αναιτιώδης είναι η διάλυση της Βουλής με κυβερνητική πρωτοβουλία όπως επιτρέπεται από τα άρθρα 38 παρ. 1 εδ. γ' και 37 παρ. 3 εδ. γ' Συντ. Προϋποθέσεις για την διάλυση αυτή είναι καταρχήν η μονοκομματική απόλυτη πλειοψηφία της Βουλής και η θέληση του κυβερνώντος

¹³¹ Μάνεσης, Α. (1967). Συνταγματικόν Δίκαιον. Θεσσαλονίκη – Αθήναι:Σάκκουλας.

¹³² Μαυριάς, Κ., όπ. παρ.

κόμματος να οδηγήσει τη χώρα σε πρόωρες εκλογές, προφανώς γιατί θεωρεί ότι την συγκεκριμένη στιγμή το αποτέλεσμα θα ήταν ευνοϊκό γι' αυτό. Δεν φαίνεται εμφανής και δεν επιβάλλεται κάποια άλλη αιτία ή αφορμή για την διεξαγωγή των εκλογών αυτών, πέρα από την ανάλογη πολιτική βούληση της Κυβέρνησης, που εκφράζεται μέσω της παραίτησής της. Η παραπομπή από το άρθρο 38 παρ. 1 εδ. γ' στο άρθρο 37 παρ. 3, δεν είναι σχετική με το σύνολο των διαδικασιών του τελευταίου, αφού είναι βέβαιη εκ των προτέρων η αδυναμία σχηματισμού κυβέρνησης που μπορεί να αποκτήσει την εμπιστοσύνη της Βουλής, κάτι που εξυπακούεται εφόσον το κόμμα με την απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία αρνείται να κυβερνήσει. Το μόνο ερώτημα που τίθεται επομένως είναι η φύση της κυβέρνησης που θα σχηματιστεί, αν δηλαδή θα είναι «οικουμενική» ή «υπηρεσιακή»¹³³.

Είναι αξιοσημείωτο ότι η «αναιτιώδης» κυβερνητική διάλυση της Βουλής δεν παρεκκλίνει από τη λογική του κοινοβουλευτικού συστήματος, εφόσον η Κυβέρνηση στηρίζεται σε συμπαγή κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Στην περίπτωση που το κυβερνών κόμμα ή συνασπισμός κομμάτων δεν επιθυμεί να συνεχίσει την διακυβέρνησή του, δεν μπορεί να υποχρεωθεί από κάποιον να το κάνει. Παράλληλα, δεν μπορεί να βρεθεί κάποια εναλλακτική κυβερνητική επιλογή που να εναντιώνεται στις επιθυμίες της πλειοψηφίας της Βουλής. Επομένως, η διάλυση της Βουλής παρουσιάζεται αναπότρεπτη, παρ' όλο που το Σύνταγμα δεν προβλέπει ρητά αυτή τη μορφή διάλυσης. Στην πράξη, πιθανότατα να υπήρξε καταστρατήγηση του Συντάγματος με κάποια ρύθμιση, όπως μια ιστορική ανασκόπηση δείχνει ότι πραγματοποιήθηκε στη Γερμανία το 1982 και το 2005, με την «εικονική» καταψήφιση των κυβερνήσεων Schröder και Kohl από βουλευτές των κυβερνώντων κομμάτων, με σκοπό να ανοίξει ο δρόμος για πρόωρες εκλογές¹³⁴.

Από τα παραπάνω προκύπτει το ζήτημα του τρόπου της διεξαγωγής των εκλογών, συγκεκριμένα ποια κυβέρνηση θα τις διεξάγει. Ο αναθεωρητικός νομοθέτης του 1986 απαντά στο ζήτημα αυτό με την παραπομπή του άρθρου 38 παρ. 1 εδ. γ' στο άρθρο 37 παρ. 3 εδ. γ' Συντ., η οποία σημαίνει ότι η «αναιτιώδης» διάλυση της Βουλής με κυβερνητική πρωτοβουλία σημαίνει την διεξαγωγή των εκλογών από οικουμενική ή υπηρεσιακή κυβέρνηση, και όχι την Κυβέρνηση η

¹³³ Χρυσόγονος, Κ., όπ. πάρ.

¹³⁴ Ζώρας, Κ. (1983). Συνταγματική δικαιοσύνη και πολιτική πραγματικότητα.

οποία διέθετε την εμπιστοσύνη της Βουλής προτού διαλυθεί. Το ίδιο συμπέρασμα εξάγεται μέσω μιας σειράς διερευνητικών εντολών, που ισχύει ακόμη και στην περίπτωση που η εν λόγω υπό παραίτηση κυβέρνηση αποτελείται από συνασπισμό κομμάτων, εφόσον υπάρχει κοινοβουλευτική πλειοψηφία των κομμάτων αυτών και συμφωνούν για πρόωρες εκλογές. Μια τέτοια περίπτωση μπορεί να αντληθεί από την πρόσφατη ελληνική ιστορία, συγκεκριμένα το φθινόπωρο του 1989 όπου η κυβέρνηση Τζανετάκη παραιτήθηκε και ως εκ τούτου σχηματίστηκε η νέα υπηρεσιακή κυβέρνηση Γρίβα για την διεξαγωγή των εκλογών του Νοεμβρίου του ίδιου έτους¹³⁵.

Εξετάζοντας το ζήτημα από πολιτική και ψυχολογική άποψη, φαίνεται ότι το κυβερνών κόμμα που διεξάγει τις εκλογές διαθέτει ένα σημαντικό πλεονέκτημα εφόσον κατέχει την πλειοψηφία της υπό διάλυση Βουλής, κάτι που συνήθως δεν εγκαταλείπει. Επομένως είναι λογικό το γεγονός ότι η συχνότερη επιλογή διάλυσης της Βουλής για την διεξαγωγή πρόωρων εκλογών είναι η αιτιώδης διάλυση με κυβερνητική πρωτοβουλία, όπως ορίζεται από το άρθρο 41 παρ. 2 Συντ. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε εννιά από τις δεκαεπτά συνολικά εκλογικές αναμετρήσεις υπό το ισχύον Σύνταγμα (1977, 1985, 1993, 1996, 2000, 2004, 2007, 2009 και 2012), υπήρξε εφαρμογή της παραπάνω διάταξης¹³⁶.

Η αιτία της πρόωρης διεξαγωγής εκλογών ορίζεται από το άρθρο 41 παρ 2 Συντ. ως η αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση ενός εθνικού θέματος εξαιρετικής σημασίας από τη Βουλή και κατά συνέπεια από την Κυβέρνηση με την νωπή λαϊκή εντολή. Με αυτό το χαρακτηρισμό μπορούν να αποκαλούνται θέματα τα οποία αφορούν κυρίως την εξωτερική και πιο συγκεκριμένα την ευρωπαϊκή πολιτική της χώρας, όπως πχ. η συμμετοχή ή μη σε ένα πιο προχωρημένο στάδιο ευρωπαϊκής ενοποίησης, αλλά και εσωτερικά θέματα εφόσον παρουσιάζουν μεγάλη σημαντικότητα για τον λαό¹³⁷. Ωστόσο, η συζήτηση για το ποια θέματα είναι εξαιρετικής σημασίας και ποια όχι είναι θεωρητικής φύσεως, αφού ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας και οποιοδήποτε άλλο κρατικό όργανο δεν έχουν την δικαιοδοσία να ελέγξουν τη

¹³⁵ Αναστασιάδης, Γ. (1990). Οι τρεις εφαρμογές του άρθρου 37 Συντ. Αθήνα: University Studio Press.

¹³⁶ Χρυσόγονος, Κ., όπ. πάρ.

¹³⁷ Παπαδημητρίου, Γ. (1978). Η διάλυση της πρώτης μεταδιδακτορικής Βουλής. Αναφέρεται στο Χρυσόγονο, Κ., όπ. πάρ.

συνδρομή τέτοιου θέματος. Το άρθρο 41 παρ. 2 εδ. α' του Συντάγματος επισημαίνει την υποχρέωση του Προέδρου της Δημοκρατίας να διαλύσει τη Βουλή κατά την υποβολή της ανάλογης κυβερνητικής πρότασης, η διατύπωση μάλιστα είναι σε αντιπαράθεση με την διατύπωση της ίδιας διάταξης πριν την αναθεώρηση του 1986 («διαλύει» σε αντίθεση με «δύναται να διαλύση»)¹³⁸.

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είναι αρμόδιος να ελέγξει τη συνδρομή της διαδικαστικής προϋπόθεσης του άρθρου 41 παρ. 2 Συντ., που σημαίνει ότι η κυβέρνηση έχει λάβει ψήφο εμπιστοσύνης από την Βουλή προτού υποβάλλει πρόταση διάλυσης της τελευταίας. Αυτό συμβαίνει επειδή η εμπιστοσύνη του κοινοβουλίου στην κυβέρνηση αποτελεί ένα αντικειμενικό και επαληθεύσιμο γεγονός, σε αντίθεση με την αόριστη και ρευστή έννοια του «εθνικού θέματος», όπως επίσης επειδή αποτελεί απόρροια της κοινοβουλευτικής αρχής, κάτι που είναι γενικό προαπαιτούμενο της «κυβερνητικής διάλυσης». Εάν η κυβέρνηση είχε τη δυνατότητα διάλυσης της Βουλής χωρίς να λάβει ψήφο εμπιστοσύνης, θα παρεμπόδιζε έμμεσα την ενδεχόμενη ανάδειξη διαφορετικής κυβέρνησης και θα υπονόμει έτσι το κοινοβουλευτικό σύστημα. Άλλωστε, το άρθρο 41 παρ. 2 δείχνει ότι δεν επιτρέπεται η διάλυση της Βουλής στην περίπτωση πρότασης δυσπιστίας κατά της κυβέρνησης. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας τότε οφείλει να περιμένει το αποτέλεσμα της ψηφοφορίας της Βουλής και να προχωρήσει στη διάλυσή της μόνο εάν η Βουλή έχει εκφράσει την εμπιστοσύνη της στην κυβέρνηση μέσω αυτού¹³⁹. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας μπορεί να θεωρηθεί μάλιστα ότι θα πρέπει να ελέγξει αν η κυβέρνηση διαθέτει ή έχει χάσει την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, όπως πχ. με ανεξαρτητοποιήσεις βουλευτών του κυβερνώντος κόμματος, χωρίς να εξεταστεί αν έχει υποβληθεί πρόταση δυσπιστίας. Στην πράξη, μπορούμε να θεωρήσουμε το παράδειγμα του Σεπτεμβρίου του 1993, όπου ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δέχτηκε την κυβερνητική πρόταση για διάλυση της Βουλής με εφαρμογή του άρθρου 41 παρ. 2 Συντ., ενώ την ίδια ημέρα η

¹³⁸ Μάνεσης, Α. (1988). Η νομικοπολιτική σημασία της συνταγματικής αναθεώρησης του 1986: Μία γενική κριτική αποτίμηση. Περιοδικό Δίκαιο και Πολιτική, 13-14, σελ. 5-102.

¹³⁹ Βενιζέλος, Ε., όπ. παρ.

κυβέρνηση είχε απωλέσει την απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία για τον λόγο που αναφέρθηκε προηγουμένως¹⁴⁰.

Τα δικαστήρια, και ειδικότερα το Συμβούλιο της επικρατείας δεν είναι αρμόδια για τον έλεγχο της εκτέλεσης των όρων του άρθρου 41 παρ. 2 Συντ, παρ' όλο που είναι αρμόδια για την ακύρωση μετά από αίτηση των εκτελεστικών πράξεων των διοικητικών αρχών λόγω νομικής παράβασης. Αυτό συμβαίνει κυρίως επειδή ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, κατά τη διάλυση της Βουλής, έχει το ρόλο του ρυθμιστή του πολιτεύματος και όχι διοικητικής αρχής. Το ίδιο συμπέρασμα εξάγεται και από τη νομολογία, σύμφωνα με το άρθρο 45 παρ. 5 π.δ. 18/1989, το οποίο απαγορεύει την προσβολή με αίτηση ακυρώσεως των κυβερνητικών πράξεων και στην κρίση ότι το σχετικό ρυθμιστικό διάταγμα αφορά την διαχείριση της πολιτικής εξουσίας¹⁴¹.

4.2.3 Υποχρεωτική διάλυση

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας υποχρεώνεται από το Σύνταγμα να διαλύσει την Βουλή, στην περίπτωση που αυτή αδυνατεί να αναδείξει νέο Πρόεδρο της Δημοκρατίας ή βιώσιμη κυβέρνηση, ώστε να λυθεί κάποιο πολιτικό αδιέξοδο που έχει δημιουργηθεί. Ειδικότερα, πρόκειται για τις περιπτώσεις των άρθρων 32 παρ. 4 εδ. α' σε συνδυασμό με το άρθρο 41 παρ. 5, και 37 παρ. 3 εδ. γ' Συντ. Το πώς και πότε γίνεται η εφαρμογή αυτών των διατάξεων είναι άνευ σημασίας, αν δηλαδή έληξε η θητεία του Προέδρου της Δημοκρατίας ή αν παραιτήθηκε ή αποβίωσε και αντίστοιχα αν ήταν αδύνατος ο σχηματισμός νέας κυβέρνησης μετά από γενικές εκλογές ή εάν η κυβέρνηση παραιτήθηκε. Η αρμοδιότητα αυτή του Προέδρου της Δημοκρατίας είναι δεσμευτική και μάλιστα πρέπει να εξασκηθεί μέσα στο σύντομο χρονικό διάστημα των δέκα ημερών στην περίπτωση του άρθρου 32 παρ. 4 εδ. α' Συντ., κατά το οποίο δεν είναι απαραίτητη και η προσυπογραφή του διατάγματος διάλυσης. Αντίθετα, στην περίπτωση του άρθρου 37 παρ. 3 εδ. γ' Συντ., ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας δεν επιτρέπεται να προχωρήσει στη

¹⁴⁰ Ξηρός, Θ. (1993). Συνταγματικό Χρονολόγιο. Το Σύνταγμα. Αναφέρεται στον Χρυσόγονο, όπ. παρ.

¹⁴¹ Χρυσόγονος, όπ. παρ.

διάλυση της Βουλής πριν την συγκρότηση αυτής σε σώμα, με την εκλογή προεδρείου, παρά την υπάρχουσα απαίτηση διάλυσης της Βουλής μετά την επιβεβαίωση της αδυναμίας σχηματισμού κυβέρνησης εμπιστοσύνης. Μια πραγματοποίηση διάλυσης της Βουλής προτού αυτή συγκροτηθεί σε σώμα θα ισοδυναμούσε με ακύρωση των εκλογών, αρμοδιότητα που δεν δίνεται από το Σύνταγμα στον αρχηγό κράτους¹⁴².

4.2.4 Διάλυση λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση

Η διάλυση της Βουλής λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση χωρίζεται σε δύο περιπτώσεις. Κατά την πρώτη περίπτωση, η Βουλή διαλύεται μετά τις βουλευτικές εκλογές επειδή δεν είναι δυνατός ο σχηματισμός Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της, όπως περιγράφει το άρθρο 37 παρ. 2, 3, 4 του Συντάγματος. Η δεύτερη περίπτωση είναι η αδυναμία σχηματισμού νέας Κυβέρνησης που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής, μετά την παραίτηση ή την καταψήφιση της Κυβέρνησης, όπως περιγράφεται στο άρθρο 38 παρ. 1 του Συντάγματος¹⁴³.

¹⁴² Μαυριάς, όπ. παρ.

¹⁴³ Μαυριάς, όπ. παρ.

5 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο ομαλός τερματισμός της θητείας της Βουλής πραγματοποιείται τέσσερα χρόνια μετά την ημέρα των γενικών εκλογών, όπως ορίζεται στο άρθρο 53 παράγραφος 1 του Συντάγματος. Στην πράξη όμως είναι φανερό ότι η εξάντληση της τετραετίας συμβαίνει πολύ σπάνια στην συνταγματική ιστορία της Ελλάδας. Συγκεκριμένα, κατά τη μεταδικτατορική περίοδο συνέβη μόνο μια φορά, την περίοδο 1985-1989. Ο θεσμός της διάλυσης της Βουλής υπάρχει στα περισσότερα κοινοβουλευτικά συστήματα διεθνώς, παρ' όλα αυτά παρατηρούνται διαφορές της Ελλάδας με άλλες χώρες, όσον αφορά την εφαρμογή του καθώς και το πρόσωπο ή όργανο που διαθέτει την αρμοδιότητα της εξάσκησης του δικαιώματος διάλυσης.

Η διάλυση στα κράτη δικομματισμού, όπως για παράδειγμα η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία, είναι υπό προϋποθέσεις στην εξουσία του Governor-General. Στη Μεγάλη Βρετανία, το δικαίωμα διάλυσης ανήκει τυπικά στο Στέμμα και δεν υπάρχει περιθώριο αυτοδιάλυσης της Βουλής, ακόμα μια διαφορά με την ελληνική ρύθμιση. Επιπροσθέτως, το αγγλικό δίκαιο δεν απαιτεί υπουργική προσυπογραφή του διατάγματος της διάλυσης, κάτι που είναι απαραίτητο για την διάλυση του ελληνικού Κοινοβουλίου. Συγκεκριμένα, το δικαίωμα της πρότασης διάλυσης της Βουλής της Μεγάλης Βρετανίας ανήκει στον Πρωθυπουργό.

Παρατηρώντας επίσης το κοινοβουλευτικό σύστημα της Γερμανίας, γίνεται αντιληπτό ότι στην πρακτική της διάλυσης της Βουλής κύριο ρόλο παίζει η εκλογή και η εμπιστοσύνη στον Καγκελάριο. Το σπουδαιότερο όμως σημείο είναι η εξαιρετική φύση του θεσμού της διάλυσης, όπως τονίζεται στο Σύνταγμα της Γερμανίας, γεγονός που αποτελεί σημαντικό χαρακτηριστικό για το πολίτευμα, αφού η δυνατότητα της συχνής και ευέλικτης διάλυσης του Κοινοβουλίου αποτελεί ένδειξη για την δημοκρατικότητα του κάθε πολιτεύματος.

Εξετάζοντας τη ρύθμιση και την εφαρμογή του θεσμού της διάλυσης στην ελληνική ιστορία, μπορεί να γίνει αντιληπτή η πορεία και η εξέλιξή του στη μορφή που παρουσιάζεται σήμερα. Αρχικά ο θεσμός της διάλυσης ήταν πολύ αυστηρότερος, αναμφίβολα επηρεασμένος από ξένα πρότυπα (κυρίως Γαλλίας και Μ. Βρετανίας), εφόσον το ελληνικό πολίτευμα ήταν ακόμα

βασιλευομένη δημοκρατία. Μεγάλο ρόλο στο θεσμό της διάλυσης διέθετε ο Βασιλιάς, ο οποίος διέθετε την αρμοδιότητα να διαλύσει τη Βουλή, καθώς και η Γερουσία, η οποία καταργήθηκε το 1864. Πολύ σημαντικό αποδείχτηκε το Σύνταγμα του 1925, όπου το πολίτευμα έγινε για πρώτη φορά κοινοβουλευτική δημοκρατία με αρχηγό της εκτελεστικής εξουσίας τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας. Ο θεσμός της διάλυσης όπως ρυθμίστηκε από αυτό το Συνταγματικό κείμενο, αποτέλεσε τη βάση για την μορφή που διαθέτει ο θεσμός και σήμερα.

Εξετάζοντας τον θεσμό της διάλυσης όπως ισχύει σήμερα, γίνεται αντιληπτή η πολυμορφία του, καθώς και ότι διαθέτει δικλίδες για την εξασφάλιση της πολιτικής ομαλότητας, της επαρκούς αντιπροσώπευσης της λαϊκής επιθυμίας καθώς και την αντιμετώπιση εθνικών ζητημάτων εντός και εκτός χώρας. Με τον ορισμό τεσσάρων περιπτώσεων, της προεδρικής, κυβερνητικής, υποχρεωτικής διάλυσης και διάλυσης λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης στην Κυβέρνηση, καλύπτεται ένα μεγάλο εύρος πολιτικών περιπτώσεων όπου είναι απαραίτητη η ανανέωση της σύστασης της Βουλής. Η πλειοψηφία των περιπτώσεων διάλυσης της Βουλής εμπίπτει στην κυβερνητική διάλυση, κάτι που είναι λογικό αφού μέσω αυτής το κόμμα που διαθέτει την πλειοψηφία στο Κοινοβούλιο διαθέτει πολιτικό προβάδισμα για τις επερχόμενες εκλογές. Τέλος, σε όλο το εύρος του σύγχρονου θεσμού της διάλυσης, γίνεται αντιληπτός ο σημαντικός ρόλος του Προέδρου της Δημοκρατίας, ο οποίος στις περισσότερες περιπτώσεις διαθέτει την αρμοδιότητα και την ευθύνη της εξάσκησης του δικαιώματος της διάλυσης, καθώς και του ελέγχου των απαιτήσεων των ρυθμιστικών άρθρων του Συντάγματος για κάθε περίπτωση.

6 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Amphoux, J. (1962). Le chancelier federal dans de regime constitutionnel de la Republique federale d' Allemagne. Paris. . Αναφέρεται στον Τσίρη, Π. (1983). Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

Borella, F. (1979). Les partis politiques dans l' Europe des neuf.

Burdeau, G. (1976). Traite de science politique. Paris. Αναφέρεται στον Τσίρη, Π. (1983). Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

Der Bundespräsident (2016). Constitutional basis. Ανακτήθηκε από: http://www.bundespraesident.de/EN/Role-and-Functions/ConstitutionalBasis/ConstitutionalBasis-node.html;jsessionid=199EA05B058DB4F409D855E3A833D30C.2_cid379 [17/10/2016]

Deutscher Bundestag (2014). Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Ανακτήθηκε από: <http://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz> [17/10/2016]

Fusilier, R. (1960). Les monarchies parlementaires. Paris.

Jennings, I. (1951). Cabinet Government. Cambridge. Αναφέρεται στον Τσίρη, Π. (1983). Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

Kretschmer, G. (1974). Parlamentsauflosung: Das Verfahren der Bundestagsauflosung. Bonn.

Lange, F (2010). Grundrechtsbindung des Gesetzgebers: eine rechtsvergleichende Studie zu Deutschland, Frankreich und den USA. Mohr Siebeck. pp. 123

Markesinis, B. (1972). *The theory and practice of dissolution of Parliament*. Cambridge. Αναφέρεται στον Τσίρη, Π. (1983). *Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου*. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

Marshall, G. (1971). *Constitutional Theory*. Oxford: At the Clarendon.

Pactet, P. (1960). *Les institutions de la Grande – Bretagne*. Paris. Αναφέρεται στον Τσίρη, Π. (1983). *Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου*. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.

Parliament of the United Kingdom (2004). *Bound Volume Hansard – Debate*. Ανακτήθηκε από: <http://www.publications.parliament.uk/pa/cm200304/cmhansrd/vo040630/debtext/40630-15.htm> [15/10/2016]

Parliament of the United Kingdom (2016). *Different types of Lords*. Ανακτήθηκε από https://web.archive.org/web/20080114010251/http://www.parliament.uk/about/how/members/lords_types.cfm [14/10/2016]

Parliament of the United Kingdom (2016). *How MPs are elected*. Ανακτήθηκε από: https://web.archive.org/web/20080206113527/http://www.parliament.uk/about/how/members/electing_mps.cfm [15/10/2016]

Slikhovski, E. (1971). *Israel's Parliament*. Oxford.

Sveriges Riksdag (2016). *The Constitution of Sweden*. Stockholm: The Riksdag Administration, Department for Parliamentary Documents, pp. 222. Ανακτήθηκε από: <http://www.riksdagen.se/en/SysSiteAssets/07.-dokument--lagar/the-constitution-of-sweden-160628.pdf/> [15/10/2016]

Swedish Royal Court (2016). *The Monarchy*. Ανακτήθηκε από: <http://www.kungahuset.se/royalcourt/monarchytheroyalcourt.4.396160511584257f21800096.html> [16/10/2016]

UK-German Connection (2016). German system of government. Ανακτήθηκε από: <http://www.ukgermanconnection.org/politics-german-government> [17/10/2016]

US Library of Congress (2016). The Legislature. Ανακτήθηκε από: <http://countrystudies.us/germany/154.htm> [17/10/2016]

Wang, C. (1934). Dissolution of the British Parliament. New York.

Wolf, R. και Welck, F. (1974). Parlamentsauflosung: Die Auflosung der Volksvertretung in parlamentischen Demokratien. Koln.

Αναστασιάδης, Γ. (1984). Συνταγματικοί θεσμοί και λειτουργία του πολιτεύματος – Ιδιομορφίες της ιστορικής εξέλιξης και της σύγχρονης πολιτικής ζωής. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.

Αναστασιάδης, Γ. (1985). Η αναθεώρηση του Συντάγματος – Μία πρώτη αξιολόγηση των νέων ρυθμίσεων για τα ον διορισμό της Κυβέρνησης και τη διάλυση της Βουλής. Αντί, 307, σελ. 23.

Αναστασιάδης, Γ. (1990). Οι τρεις εφαρμογές του άρθρου 37 Σύντ. Αθήνα: University Studio Press.

Βενιζέλος, Ε. (1986). Η διάλυση της Βουλής. Αθήνα: Παρατηρητής.

Βενιζέλος, Ε. (2008). Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου. 2η Έκδοση. Αθήνα: Σάκκουλας.

Βολουδάκης, Β. (1995). Ο κανονισμός της Βουλής του 1987. Αθήνα: Σάκκουλας.

Γεωργόπουλος, Κ. (2001). Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο. Αθήνα: Σάκκουλας.

Ζηλεμένος, Κ. (1964). Problemes polituques et constitutionnels en France et en Italie. Paris.

Ζώρας, Κ. (1983). Συνταγματική δικαιοσύνη και πολιτική πραγματικότητα.

Κοντιάδης, Ξ. και Φωτιάδου, Α. (2016). Η ανθεκτικότητα του Συντάγματος. Αθήνα: Σάκκουλας.

- Κρεστενίτης, Ι. (1873). Περί των προνομίων του Στέμματος και ιδία περί της διαλύσεως της βουλής. Αθήνα.
- Κυριαζής-Γουβέλης, Δ. (1975). Η μορφή του πολιτεύματος και τα θεμελιώδη δικαιώματα.
- Κυριακόπουλος, Η. (1956). Χρονικόν του ισχύοντος Συντάγματος. Θεσσαλονίκη.
- Κυριακού, Δ. (1904). Ερμηνεία Συνταγματικού Δικαίου. Αθήνα.
- Λοβέρδος, Α. (1987). Για την τρομοκρατία και το πολιτικό έγκλημα. Αθήνα: Interbooks.
- Μάνεσης, Α. (1988). Η νομικοπολιτική σημασία της συνταγματικής αναθεώρησης του 1986: Μία γενική κριτική αποτίμηση. Περιοδικό Δίκαιο και Πολιτική, 13-14, σελ. 5-102.
- Μάνεσης, Α. (1959). Deux etats nes en 1830: Ressemblances constitutionnelles entre la Belgique et la Grece. Bruxelles.
- Μάνεσης, Α. (1967). Συνταγματικόν Δίκαιον. Θεσσαλονίκη – Αθήνα: Σάκκουλας.
- Μαυριάς, Κ. (2014). Συνταγματικό Δίκαιο. 5η έκδοση. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Μηναΐδης, Σ. (1985). Βιβλιογραφία Συνταγματικού Δικαίου. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Ξηρός, Θ. (1993). Συνταγματικό Χρονολόγιο. Το Σύνταγμα. Αναφέρεται στο Χρυσόγono, Κ. (2003). Συνταγματικό Δίκαιο. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Παντελής, Α. (1994). Οι συνταγματικές ρυθμίσεις του 1986. Αναφέρεται στον Χρυσόγono, Κ. (2003). Συνταγματικό Δίκαιο. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Παντελής, Α. (2007). Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου. 2η έκδοση. Αθήνα: Λιβάνης.
- Παπαδημητρίου, Γ. (1978). Η διάλυση της πρώτης μεταδιδακτορικής Βουλής. Αναφέρεται στο Χρυσόγono, Κ. (2003). Συνταγματικό Δίκαιο. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Παπαδούκας, Ν. (1848). Ιππόδαμος, Αρχαί του Συνταγματικού Δικαίου. Αθήνα.

- Παραράς, Π. (2014). *Res publica I: Το κράτος δικαίου*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Πετρακάκος, Δ. (1935). *Κοινοβουλευτική Ιστορία της Ελλάδος*. Αθήνα, τόμος Β'.
- Ράϊκος, Α. (2009). *Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Ι*. 3η έκδοση. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Ρώτης, Ν. (1980). *Η διάλυση της Βουλής*. Αναφέρεται στον Χρυσόγono, Κ. (2014). *Συνταγματικό Δίκαιο*. 2η Έκδοση, Αθήνα: Σακκουλάς.
- Σαρίπολος, Ν. (1851). *Πραγματεία Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα.
- Σαρίπολος, Ν. (1915). *Ελληνικόν Συνταγματικόν Δίκαιον*. Αθήνα.
- Σβώλος, Α. (1928). *Το νέον Σύνταγμα και αι βάσεις του πολιτεύματος*. Αναφέρεται στον Χρυσόγono, Κ. (2014). *Συνταγματικό Δίκαιο*. 2η Έκδοση, Αθήνα: Σακκουλάς.
- Σγουρίτσας, Χ. (1965). *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Α*. Αθήνα: Σάκκουλας
- Τσάτσος, Δ. (1992). *Συνταγματικό Δίκαιο*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Τσάτσος, Δ. (1994). *Συνταγματικό Δίκαιο, τόμος Α*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Τσίρης, Π. (1983). *Ο θεσμός της διαλύσεως του Κοινοβουλίου*. Αθήνα: Πάντειος Ανωτάτη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.
- Φλογαΐτης, Θ. (1909). *Εγχειρίδιον Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα.
- Φουντεδάκη, Π. (1993). *Τα δικαιώματα των βουλευτών*. Αθήνα: Σάκκουλας.
- Χρυσανθάκης, Χ., Γαλάνη, Ε. και Πανταζόπουλος, Π. (2007). *Εισηγήσεις Συνταγματικού Δικαίου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Χρυσόγono, Κ. (2003). *Συνταγματικό Δίκαιο*. Αθήνα: Σάκκουλας.